

สนุดาสมตตมปิ น ภวิสฺสติ, มยา
อิมฺสฺมี มคฺเค หนนฺเตน เอโกปิ
เอวฺรุโป บุริโส น ทิฏฺฐปฺพุโ, กสฺมา
นุ โข เอส น ภายตี"ติ.

โส ตํ ขาทิตฺตํ อวิสหนฺโต "กสฺมา นุ
โข ตวํ มาณว มรณภยํ น
ภายสี"ติ ปุจฺฉิ.

"ก็การณา ยกุข ภายิสฺสามิ, เอกสฺมี
หิ อตฺตภาเว เอตํ มรณํ นียตเมว,
อปิจ มยฺหํ กุจฺฉิมฺหิ วชิราวุฑฺธํ อตฺถิ,
สเจ มํ ขาทิสฺสสิ, ตํ อาวุฑฺธํ ชีราเปตฺตํ
น สกฺขิสฺสสิ, ตนฺเต อนฺตานิ
ขณฺฑาขณฺฑิกิ ฉินฺหิตฺวา ชีวิตกุขยํ
ปาเปสฺสติ, อิติ อุกฺโกปิ นสฺสิสฺสาม,
อิมีนา การณนาหํ น ภายามี"ติ. อิหํ
กิริ โภสิสฺสตุโต อตฺตโน อพฺพานฺตเร
ณานาวุฑฺธํ สนฺธาย กเถสิ.

ตํ สุตฺวา ยกุโข จินฺเตสิ "อัย
माणโว สจฺจเมว ภณฺติ, อิมนฺส
บุริสฺสสิหฺสส สรโรโต มุคฺคพิชฺมตฺตมปิ
มंसฺชนฺฑํ มยฺหํ กุจฺฉิ ชีราเปตฺตํ น

ถูกยักษ์เช่นเราจับไว้ แม้อาการสักว่า
ความสะดุ้งก็ไม่มี, เมื่อเราฆ่า (คน)
อยู่ในหนทางนี้ ก็ยังไม่เคยเห็นบุรุษ
เห็นปานนี้แม้คนเดียว, ทำไมเล่าบุรุษผู้นี้
จึงไม่กลัวเลย".

เมื่อมันไม่สามารถจะเคียงกินพระโพธิสัตว์
นั้นได้ จึงถามว่า "นี่แน่ะพ่อนุมน้อย
ทำไมเล่า ท่านจึงไม่กลัวภัยคือ
ความตาย".

พระโพธิสัตว์ตรัสว่า "นี่แน่ะยักษ์ ทำไม
เราจึงจะกลัวเล่า, เพราะว่า ในอัฐภาพ
หนึ่ง ความตายนี้แน่นอน, อีกอย่างหนึ่ง
ในท้องของเรามีวชิราวุธอยู่, หากเจ้า
จะกินเรา, เจ้าก็ไม่อาจจะยังอาวุธนั้น
ให้ย่อยได้, อาวุธนั้นจะตัดไส้ใหญ่ของเจ้า
ให้เป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ แล้วทำให้ถึง
แก่ชีวิตได้, เราทั้งสองก็จักพินาศไป
ด้วยกัน ด้วยประการฉะนี้, เพราะเหตุนี้
เราจึงไม่กลัว". เล่ากันว่า พระโพธิสัตว์
ตรัสถึงวชิราวุธนี้ หมายถึง ญาณาวุธ
(อาวุธคือญาณ) ในภายในตน.

ยักษ์ได้ฟังดังนั้น จึงคิดว่า "พ่อนุมน้อย
คนนี้ พูดความจริงแน่, ท้องเราไม่อาจ
จะยังชิ้นเนื้อเพียงเท่าพืชเมล็ดถั่วเขียว
จากร่างกายของบุรุษสี่หะผู้นี้ให้ย่อยได้,

สกฺขิสฺสติ, วิสฺสชฺเชสฺสสามิ นนฺ"ติ
 มรณภยภีโต โภธิสฺสตุตฺติ วิสฺสชฺเชตฺตวา
 "มาณว ปุริสสีโห ตฺวํ, น เต อหํ
 มํสํ ขาทิสฺสามิ, ตฺวํ อชฺช ราหุมา
 มุตฺโต จนฺโท วิย มม หตฺตโต
 มุจฺจิตฺวา ภาติสฺสชฺชมนฺทลํ ตฺเสนฺโต
 ยานี"ติ อาห.

อด นํ โภธิสฺสตุตฺติ อาห "ยภฺช
 อหํ ตาว คมิสฺสามิ, ตฺวํ ปน ปุพฺเพปิ
 อกุสลํ กตฺวา ลุทฺโท โลहितปาณิ
 ปรรุหิรมํสภฺกฺโข ยภฺช หุตฺวา นิพฺพตฺโต.
 สเจ อธิปํ สตฺวา อกุสฺลเมว กริสฺสสฺสิ,
 อนฺธการา อนฺธการเมว คมิสฺสสฺสิ, มํ
 ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย ปน น สกฺกา
 ตยา อกุสลํ กาคฺคํ, ปาณาติปาตกมฺมํ
 นาม นิรये ติรจฺจานโยนิยํ เปตฺติวิสฺเย
 อสุรกายे จ นิพฺพตฺเตติ, มนุสฺเสสฺสุ
 นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจานเ อปฺปายุก-
 ลํวตฺตนิกํ โหติ"ติ เหวมาทินา นเยน
 ปญฺจนฺนิ ทุสฺสีลยกมฺมานํ อาทินวํ,
 ปญฺจนฺนิ สีลานํ อานิสฺสสฺสย กเถตฺวา
 นานาการณเห ยภฺชํ ตชฺเชตฺตวา ฐมฺมํ
 เทเสตฺตวา ทเมตฺตวา นิพฺพิเสวณํ กตฺวา
 ปญฺจสฺสุ สีเลสฺสุ ปติฏฺฐาเปตฺตวา ตสฺสาเยว
 นํ อฏฺฐเวยา พลิปฏิกฺคฺคาหกํ เทวตํ

จำเราจะต้องปล่อยเขา" ดังนี้แล้ว
 เกิดความกลัวต่อมรณภัย จึงปล่อย
 พระโพธิสัตว์ไปแล้วกล่าวว่า "นี่แน่ะ
 พ่อหนุ่มน้อย ท่านเป็นบุรุษสี่หะ, เรา
 จักไม่กินเนื้อท่าน, วันนี้ ท่านหลุดพ้น
 จากมือของเราไปได้ ดุจพระจันทร์
 พ้นจากปากภาชนะนั้น จงกลับไปให้
 วงศ์ญาติ และมิตรสหายยินดีเถิด".

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ได้ตรัส
 กะยัภษณ์นั้นว่า "นี่แน่ะยัภษ เราจักไปก่อน
 ก็แม้ครั้งก่อน เจ้าได้กระทำอกุศลกรรมไว้
 จึงมาเกิดเป็นยัภษหายาบช้า มีมือ
 เป็อนเลื้อด มีเลื้อดและเนื้อของผู้อื่น
 เป็นอาหาร. หากเจ้าดำรงอยู่ในอัตรภาพ
 แม่นี่ จักกระทำแต่อกุศลเท่านั้น,
 เจ้าก็จักไปจากความมืด สูความมืดอีก
 นั้นแหละ, แต่ว่า จำเดิมแต่กาลที่เจ้า
 เห็นเรา เจ้าไม่อาจกระทำอกุศลกรรมได้,
 ขึ้นชื่อว่ากรรม คือ การยังชีวิตสัตว์
 ให้ตกลงไป ย่อมให้ผู้กระทำไปเกิด
 ในนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจจาน เปตติวิสัย
 และอสุรกายได้, และย่อมจะยังสัตว์
 ให้เป็นไปในกาารเป็นผู้มีอายุสั้นในที่ที่ตน
 เกิดแล้ว ๆ ในหม่อมมนุษย์" ดังนี้ ทรงแสดง
 โทษแห่งกรรมถึงความเป็นผู้ทุกข์ท้อโดยนัย
 เป็นต้นอย่างนี้ และทรงแสดงอานิสงส์

กตฺวา อปฺปมาเทน โอบทิตฺวา อฏฺวิโต
 นิฏฺขมิตฺวา อฏฺวิมุเข มนุสฺसानํ
 อาจิกฺขิตฺวา สนนทฺธปญฺจาอุโ
 พาราณสี คนฺตุวา มาตาปิตโร ทิสฺวา
 อปรภาเค รชฺเช ปตฺติฏฺจาย ธมฺเม
 รชฺชํ กาเรนฺโต ทานาทีนํ ปุณฺณานิ
 กตฺวา ยถากมฺมํ คโต.

แห่งเบญจศีล แล้วได้คุกคามยักษ์ด้วย
 เหตุต่าง ๆ ทรงแสดงธรรมทรมาน
 ทำให้หมดพยศ ให้ตั้งอยู่ในเบญจศีล
 ทรงทำยักษ์นั้นให้เป็นเทวดา ผู้รับ
 พลังกรรมในดงนั้นนั่นเอง ทรงสั่งสอน
 ด้วยอัปฺปมาทธรรม เสด็จออกจากดง
 ไปบอกแก่หมู่มนุษย์ที่ปากดง ผูกสอด
 อาวุธทั้ง ๕ แล้วเดินทางไปสู่กรุงพาราณสี
 ทรงเยี่ยมพระราชมารดาและพระราช-
 บิดา ต่อมาภายหลังก็ดำรงในราชสมบัติ
 ทรงเสวยราชสมบัติโดยธรรม ทรงกระทำ
 บุญมีให้ทานเป็นต้น แล้วเสด็จไปตาม
 ยถากกรรม.

สตฺถาปี อิมํ ธมฺมเทสนํ อahrtิตฺวา
 อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา อิมํ คาถมาห

แม้พระศาสดา ทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มา เมื่อครั้งได้ตรัสรู้แล้วได้ตรัส
 พระคาถานี้ว่า

๕๕. "โย อลีนฺน จิตฺเตน
 อลีนมนฺโส นโร
 ภาเวติ กุสลํ ธมฺมํ
 โยคฺกเขมสุส ปตฺติยา
 ปาปุณฺเณ อนฺุพุพฺเพน
 สพุพฺสโยชนกฺขยฺนุ"ติ.

๕๕. "นรชนใด มีจิตไม่หดหู่ มีใจไม่
 เกียจคร้าน เจริญธรรมอันเป็นกุศล
 เพื่อบรรลुธรรม อันเกษมจากโยคะ
 นรชนนั้น พึงบรรลุความสิ้นไปแห่ง
 สังโยชนทั้งปวงโดยลำดับ" ดังนี้.

ตตฺรารยํ ปิณฺฑทฺตุโธ : โย บุริโส
 อลีนฺน อสงฺกุจิเตน^๑ จิตฺเตน

ในพระคาถานั้น เนื้อความย่อมี
 ดังต่อไปนี้ : บุรุษใดมีจิตไม่หดหู่ คือ

^๑ จ. อสงฺกุจิเตน.

ปกติยาปิ อลีนมโน อลีนชฎาสโยว
 หุตวา อนวชชฎาเสณ กุสลํ สตุตตีส-
 โพิธิปักขียณาทำ ฌมมํ ภาเวติ วชฺฌเมติ,
 วิสาเลน จิตฺเตน วิปัสสนํ อนญฺญชติ
 จตฺตฺหิ โยเคหิ เขมสฺส นิพฺพานสฺส
 ปตฺติยา, โส เอวํ สพฺพสงฺฆาเรสุ
 “อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา”ติ ติลกฺขณํ
 อารोเปตฺวา ตรุณวิปัสสนโต ปฏฺจาย
 อุปฺปนฺเน โพิธิปักขียฌมเม ภาเวนฺโต
 อนุปฺพเพเน เอกสํโยชนมฺปิ อนวเสเสตฺวา
 สพฺพเพสํ สํโยชนานํ ขยกรสฺส จตฺตฺถ-
 มคฺคสฺส ปริโยसानเน อุปฺปนฺนตฺตา
 “สพฺพสํโยชนกฺขโย”ติ สงฺขยํ คตํ
 อรหตฺตํ ปาปฺญเณยฺยาติ.

ไม่ทอดอวย เป็นผู้มิใจไม่เกียจคร้าน
 แม้โดยปรกติ คือมีอัธยาศัยไม่เกียจคร้าน
 นั้นเอง บำเพ็ญ คือ เจริญธรรมที่ชื่อว่า
 เป็นกุศล เพราะเป็นที่ตั้งแห่งธรรมที่
 ไม่มีโทษ อันต่างด้วยโพธิปักขียธรรม
 ๓๗ ประการ ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งวิปัสสนา
 ด้วยจิตอันกว้างขวาง เพื่อบรรลุธรรม
 อันเกษมจากโยคะทั้ง ๔ คือพระนิพพาน,
 บุรุษนั้น ยกขึ้นซึ่งพระไตรลักษณ์คือ
 “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” ในสังฆารทั้งปวง
 อย่างนี้แล้ว เจริญโพธิปักขียธรรมที่
 เกิดขึ้น จำเดิมแต่ตรุณวิปัสสนา(วิปัสสนา
 ยังอ่อน) พึ่งบรรลุอรหัต ที่ถึงการนับว่า
 “ธรรมเป็นที่สิ้นสังโยชน์ทั้งปวง” เพราะ
 เกิดขึ้นในที่สุดแห่งมรรคที่สี่ อันกระทำ
 สังโยชน์ทั้งปวงให้สิ้นไป ไม่เหลือไว้แม้
 สังโยชน์เดียว โดยลำดับ.

เอวํ สตุตา อรหตฺเตน
 ฌมฺมเทสนาย ญฺญํ คเหตุวา มตฺถเก
 จตฺตาริ สจฺจานิ ปกาเสสิ.
 สจฺจปริโยसानเน โส ภิกฺขุ อรหตฺตํ
 ปาปฺณิ.

พระศาสดา ทรงถือเอายอดแห่ง
 พระธรรมเทศนา ด้วยพระอรหัตต์อย่างนี้
 แล้ว ในที่สุด ได้ทรงประกาศสัจจะ
 ทั้ง ๔ อย่าง.
 ในเวลาจบสัจจะ ภิกษุรูปนั้น ได้บรรลุ
 พระอรหัต.

สตถาปี अनुสนธิ สมฺภุตฺวา ชาตกั^๑ แม้พระศาสดา ทรงสืบอนุสนธิประชุม
สโมธานนฺติ "ตทา ยกุโข องฺคุลีมาโล ชาดกว่า "ยักษิในครั้งนั้น ได้มาเป็น
อโหสิ, ปญฺจาวุฑฺฒมารุ ปน อหเมวา"ติ. องคุลีมาล, ส่วนปัญจาวุฑฺฒมาร คือ
เราตถาคตนั้นแล".

ปญฺจาวุฑฺฒชาตกวรรณนา ปญฺจมา. พรรณนาปัญจาวุฑฺฒชาตก ที่ ๕ จบ.

๖. กาญจนกฤษณะชาติก^๑ (๕๖)

๕๖. "โย ปหฺนฺเจน จิตฺเตน
 ปหฺนฺจมนโส นโร
 ภาเวติ กุสลํ ธมฺมํ
 โยคฺกุเขมสุตฺต ปตฺติยา
 ปาปุณฺเณ อหฺนฺพุเพน
 สพฺพสํโยชนกฺฤษณ"ติ.

 กาญจนกฤษณะชาติกํ ฉนฺนํ.

๖. กาญจนักขันธชาติก (๕๖)

๕๖. "นรชนโต มีจิตร่าเริงแล้ว มีใจยินดี
 แล้วเจริญกุศลธรรม เพื่อบรรลु
 ธรรมอันเกษมจากโยคะ นรชนนั้น
 พึงถึงความสิ้นไป แห่งสังโยชน์
 ทั้งปวง โดยลำดับ".

 กาญจนักขันธชาติก ที่ ๖.

^๑ จ. กาญจนกฤษณะชาติก.

๖. กาญจนกษัตริย์ชาตกถา

(๕๖)

โย ปทภูเจเน จิตฺเตนาติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต อณฺตตรํ
 ภิกขุ อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร สวตฺถึวาสี กุลปฺตุโต
 สตุถุ ฆมฺมเทสนํ สุตฺวา รตนสาสเน
 อูริ ทตฺวา ปพฺพชฺชิตฺติ.

อดสฺส อัจฉริยฺพชฺชฌายา “อาวุโส
 เอกวิเणे สีสฺนุนาม, ทฺวิเणे, ตฺวิเणे,
 จตฺตฺวิเणे, ปญฺจวิเणे, ฉพฺพิเणे,
 สตฺตฺตฺวิเणे, อฏฺฐวิเणे, นววิเणे,
 ทสฺสวิเणे, พหฺวิเणे, สีสฺนุนาม. อิทํ
 จุฬีสีสฺนุนาม,^๑ อิทํ มชฺชฌิมีสีสฺนุนาม,
 อิทํ มหาีสีสฺนุนาม, อิทํ ปาฏิมอกฺข-
 สํวรศีลนฺนาม, อิทํ อินฺทริยสํวรศีลนฺนาม,
 อิทํ อาชีวปาริสฺสุทฺธิศีลนฺนาม, อิทํ
 ปจฺจยปฏิสฺเสวนศีลนฺนามา”ติ^๒ สิลลํ
 อาจิกฺขนฺติ.

๖. พรรณนากาญจนกษัตริย์ชาตก

(๕๖)

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับอยู่
 ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุ
 รูปใดรูปหนึ่ง ตรัสชาตกนี้ มีคำเริ่มต้นว่า
 โย ปทภูเจเน จิตฺเตเน ดังนี้เป็นอาทิ.

ได้ยินว่า กุลบุตรชาวเมืองสาวัตถี
 คนหนึ่ง พึงพระธรรมเทศนาของ
 พระศาสดาแล้ว บวชอุทิศชีวิตใน
 พระศาสนาอันประเสริฐสุด.

ลำดับนั้น อาจารย์และอุปัชฌาย์ของภิกษุ
 นั้นบอกศีลว่า ดูกรผู้มีอายุ ขึ้นชื่อว่าศีล
 มีอย่างเดียว (บ้าง), มีสองอย่าง (บ้าง),
 มีสามอย่าง (บ้าง), มีสี่อย่าง (บ้าง),
 มีห้าอย่าง (บ้าง), มีหกอย่าง (บ้าง),
 มีเจ็ดอย่าง (บ้าง), มีแปดอย่าง (บ้าง),
 มีเก้าอย่าง (บ้าง), มีสิบอย่าง (บ้าง),
 ขึ้นชื่อว่าศีลมีมากอย่าง (บ้าง). นี้ชื่อว่า
 จุฬศีล, นี้ชื่อว่ามชฌิมศีล, นี้ชื่อว่า
 มหาศีล, นี้ชื่อว่าปาติโมกขสังวรศีล,
 นี้ชื่อว่าอินทริยสังวรศีล, นี้ชื่อว่าอาชีว-

^๑ ส. จุลลศีล.

^๒ วิสุทฺธิมคฺค. ๑/๑๒.

โส จินฺตลลิตี “อิหํ สीलนุนาม อติพหู,
 อหํ เอตตํกั สมายาย วตฺตติตุํ น
 สกฺขิสฺสสามิ, สीलํ ปุเรตุํ อสกฺโกนุตฺตสฺส
 จ นาม ปพฺพชฺชชาย โภ อตฺตโธ, อหํ
 คิหิ นุตฺวา ทานาทินิ ปุญฺญานิ จ
 กริสฺสสามิ, ปุตฺตทารญฺจ ไปเสสฺสสามิ”ติ.
 เหวญฺจ ปน จินฺตเตตฺวา “ภานุเต อหํ
 สीलํ รกฺขิตุํ น สกฺขิสฺสสามิ, อสกฺโกนุตฺตสฺส
 จ นาม ปพฺพชฺชชาย โภ อตฺตโธ, อหํ
 หีนายาวตฺตีสฺสสามิ, ตฺมุหนากํ ปตฺตจิวริ
 คณฺหตา”ติ อาน.

อถ นั อจฺจริยฺปชฺฌมายา อานหฺส
 “อาวฺโส เหวํ สนฺเต ทสฺพลํ วนฺนทิตฺวาว
 ยาหิ”ติ. เต ตํ อายาย สตฺถุ สนฺตிகิ
 รมฺมสภํ อคมํสฺ.

สตฺถา ตํ ทิสฺวาว “กึ ภิกฺขเว อนตฺติกิ
 ภิกฺขุ อายาย อาคตฺตฺถา”ติ อาน.

“ภานุเต อຍိ ภิกฺขุ ‘อหํ สीलํ รกฺขิตุํ
 น สกฺขิสฺสสามิ’ติ ปตฺตจิวริ นิยฺยาเทติ,
 อถ นั มยิ คเหตุวา อาคตา”ติ.

ปาริสฺสทิสฺส, นีซื่อว่าปัจจยปฏิเสวนศีล”
 ดังนี้.

เธอคิดว่า “ซื่อว่าศีลนี้ มีมากเหลือเกิน,
 เราจักไม่อาจสมาทานแล้วประพฤติตาม
 ศีลอันมากถึงเพียงนี้ได้, ก็เมื่อเราไม่อาจ
 จะบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์ได้ การบวชจะ
 มีประโยชน์อะไร, เราจักสึกเป็นคฤหัสถ์
 ทำบุญมีการให้ทานเป็นต้น, และจัก
 เลี้ยงบุตรและภรรยา”. ก็แล ครั้นคิด
 อย่างนี้แล้ว จึงกล่าวว่า “ข้าแต่ท่าน
 ผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่อาจรักษาศีลได้, ก็แล
 เมื่อไม่สามารถรักษาศีลได้ การบวช
 จะมีประโยชน์อะไร, ข้าพเจ้าจักสึก,
 ท่านจงรับบาตรและจีวรของท่านคืนเถิด”.

ลำดับนั้น อาจารย์และอุปัชฌาย์
 กล่าวกับเธอว่า “ท่านผู้มีอายุ เมื่อเป็น
 เช่นนั้น ท่านจงไปถวายบังคมพระทศพล
 ก่อนเถิด”. ท่านจึงได้พาเธอไปยัง
 ธรรมสภา อันเป็นสำนักของพระศาสดา.

พระศาสดาพทอดพระเนตรเห็นภิกษุนั้นก็
 ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพาภิกษุ
 ผู้ไม่ต้องการ (บวช) มาด้วยหรือ” ดังนี้.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุนี้กล่าวว่า
 ‘ข้าพเจ้าจักไม่อาจรักษาศีลได้’ ดังนี้แล้ว
 ได้มอบบาตรและจีวรคืน, เมื่อเป็น

“กสุมา ปน ตุมฺเห ภิกฺขเว อิมสฺส
ภิกฺขุโน พหุํ สึลฺลํ อัจฺจุชฺช, ยตฺตกั
เอส รกฺขิตฺตุํ สกฺโกติ, ตตฺตกเมว
รกฺขิสฺสตี, อิตฺโต ปฏฺจาย ตุมฺเห เอตํ
มา กิณฺุจ อวฺจตุถ, อหเมว^๑ กตฺตพฺพํ
ชานิสฺสุสามิ, เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ, กิ
เต พฺพนา สึเลน, ตีณฺิเยว สึลานิ
รกฺขิตฺตุํ สกฺขิสฺสตี”ติ.

“สกฺขิสฺสุสามิ ภาณฺเต”ติ.

“เตนหิ ตฺวํ อิตฺโต ปฏฺจาย ภายทฺวาริ
วฺจิทฺวาริ มโนทฺวารนฺติ ตีณฺิ ทฺวารานิ
รกฺข, มา กาเยน ปาปกมฺมํ กริ, มา
วจาเย, มา มนฺสา. คจฺฉ มา
หีนายาวตฺติ, อิมานิ ตีณฺิเยว สึลานิ
รกฺขา”ติ.

เอตฺตาวตฺตา โส ภิกฺขุ ตฺวญฺจมานโส
“สาธุ ภาณฺเต รกฺขิสฺสุสามิ อิมานิ
ตีณฺิ สึลานิ”ติ สตฺถาริ วนฺทิตฺวา
อวฺจริยฺุชฺชมาเยหิ สทฺธิเยว อคฺมาสิ.

เช่นนั้น พวกข้าพระองค์จึงนำเธอมาเฝ้า
พระเจ้าข้า”.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ก็เหตุไร พวกเธอจึงบอกศีลมากมาย
แก่ภิกษุนี้, ภิกษุรูปนี้จักรักษาศีลได้เพียง
เท่าที่เธออาจรักษาได้เท่านั้น, จำเดิม
แต่บัดนี้ไป พวกเธออย่าได้กล่าวอะไร ๆ
แก่ภิกษุนี้, เราเท่านั้นจักรู้สิ่งสมควรกระทำ,
ดูกรภิกษุ เธอจงมา, เธอจะต้องการ
ศีลมากทำอะไร, เธออาจจะรักษาศีล
เพียง ๓ อย่างได้ไหม”.

“ข้าพระองค์จักอาจรักษาได้ พระเจ้าข้า”.

“ถ้าอย่างนั้น ตั้งแต่บัดนี้ไป เธอจงรักษา
ทวารทั้งสาม คือ กายทวาร, วาจาทวาร,
มโนทวาร, เธออย่าทำกรรมชั่วทางกาย,
อย่าทำกรรมชั่วทางวาจา, อย่าทำ
กรรมชั่วทางใจ. เธอจงไปเถิด อย่าสัก
เลย, เธอจงรักษาศีล ๓ ข้อนี้เท่านั้น”.

ด้วยพระดำรัสเพียงเท่านี้ ภิกษุนั้น
ก็มีใจยินดี กราบทูลว่า “ดีแล้ว
พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จักรักษาศีล
๓ ข้อนี้” ดังนี้แล้ว ได้ถวายบังคมลา

^๑ ฉ. อหเมตฺถ.

โส ตานี ตีณิ สีลانی ปุเรนุโตว
 อณฺวาลี "อาจารย์ปชฺฌาเยหิ มยฺหิ
 อัจฉิตฺตํ สีลมฺปิ เอตฺตกเมว, เต ปน
 อตฺตโน อพฺพุทฺทภาเวน มํ พุชฺฌาเปตฺติ
 นาสกฺขีสุ, สมฺมาสมฺพุทฺโธ อตฺตโน
 พุทฺธสุพุทฺธตาย อนฺตฺตรธมฺมราชตาย
 เอตฺตกํ สีลํ ตีสุเยว ทฺวาเรสุ
 ปกฺขิปิตฺวา มํ คณฺหาเปสิ, อวสฺสโย
 วต เม สตุถา ชาโต"ติ วิปฺลฺสนํ
 วทฺเตตฺวา กติปาเหเนว อรหฺตฺเต
 ปติฏฺฐาสี .

ตี ปวตฺตี ฌตฺวา ธมฺมสภายํ
 สนฺนิปตฺติตฺวา ภิกฺขุ "อาวฺโส ตํ กิร
 ภิกฺขุ 'พฺพสีลانی รกฺขิตฺตํ น สกฺโกมี'ติ
 หินายาวตฺตนฺตํ สพฺพสีลانی ตีหิ
 โภจฺจาเสหิ สขฺขิปิตฺวา คาหาเปตฺวา
 สตุถา อรหฺตฺตี ปาเปสิ, อโห พุทฺธา
 นาม อจฺฉริยมนุสฺสํ"ติ พุทฺธคฺเณ

พระศาสดาไป พร้อมกับอาจารย์และ
 อุปัชฌาย์นั่นเอง.

เมื่อเธอรักษาศีล ๓ ข้อนั้นให้สมบูรณ์อยู่
 นั้นแหละ จึงได้รู้ว่า "อาจารย์และ
 อุปัชฌาย์ ก็ได้บอกศีลเพียงเท่านั้นแก่เรา
 เหมือนกัน, แต่ท่านไม่สามารถทำให้เรา
 เข้าใจได้ เพราะตนไม่ได้เป็นพระ-
 พุทธเจ้า, พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงจัด
 ศีลมีประมาณเท่านั้น ลงในทวารสาม
 เท่านั้น แล้วทรงยังเราให้รับเอาได้ เพราะ
 ความที่พระองค์ ทรงเป็นพระพุทฺธเจ้า
 และพระผู้ตรัสรู้ดีแล้ว เพราะความที่
 พระองค์ ทรงเป็นพระธรรมราชาอย่าง
 ยอดเยี่ยม, พระศาสดาทรงเป็นที่พึ่ง
 ของเราหนอ" ดังนี้ แล้วเจริญวิปัสสนา
 ครั้นล่วงไปสองสามวันเท่านั้น ก็ได้ดำรง
 อยู่ในพระอรหัต.

ภิกษุทั้งหลาย ทราบเรื่องราวนั้น
 แล้วประชุมกันในโรงธรรม นั่งสนทนา
 ถึงพุทธคุณว่า ท่านผู้มีอายุ ได้ยินว่า
 พระศาสดา ทรงย่อศีลทั้งปวง (ให้เหลือ)
 สามส่วน แล้วยังภิกษุนั้น ผู้กำลังจะ
 เวียนไปเป็นคนเลว ด้วยคิดว่า 'เราไม่
 อาจรักษาศีลอันมากมายได้' ให้รับไว้แล้ว

^๑ จ. อโห พุทธานํ พลํ นาม อจฺฉริยํ.

กถนุตตา นิสีทีสุ.

อถ สตุถา อาคนุตฺวา "กาย นุตถ ภิภฺชเว เอตฺรหิ กถาย สฺนฺนินฺนินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิภฺชเว อิทาเนว อติครุโกปี ภาโร โภจฺจาสวเสน ภาเชตฺวา ทินฺโน ลหุโก วยี โหติ, ปุพฺเพปิ ปณฺชิตา มหนฺตํ กาลญฺจนฺขณฺธํ ลภิตฺวา อุกฺขิปิตฺตุํ อสฺสโกนฺตปิ วิภาคํ กตฺวา อุกฺขิปิตฺวา อคฺมํสุ"ติ วตฺวา อตีตํ อหริ .

อตีเต พาราณสียํ พุรหมตฺเตเต รชฺชํ กาเรนฺเต โภริสฺสโต เอกสฺมิมิ คามเก กสโก อโหสิ.

โส เอกทิวลํ อญฺญตฺรสมิ ฉชฺชิต- คามกฺเขตฺเต กสิ กสติ.

ปุพฺเพปิ ตสมิ คาม เอก วิภวสมฺปนฺโน เสฏฺฐิ อุมตฺตปริณานํ

ทรงให้ท่านได้บรรลุลอรหัต, โอ ขึ้นชื่อว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงเป็นมนุษย์ ผู้นำอัครวรย์".

ครั้งนั้น พระศาสดาเสด็จมา แล้วตรัสถามว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ" ดังนี้ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "พวกข้าพระองค์นั่งสนทนากันด้วยเรื่องชื่อนี้" ตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้แบ่งภาระ (สิ่งของ) แม้หนักยิ่ง ด้วยสามารถแบ่งเป็นส่วนแล้ว ย่อมเป็นดุจว่าภาระเบา เฉพาะในกาลบัดนี้ เท่านั้นหามีได้, แม้ในกาลก่อน บัณฑิตทั้งหลาย ได้ทองแท่งขนาดใหญ่ แม้เมื่อไม่อาจยกขึ้นได้ ก็ได้ทำการแบ่ง แล้วจึงยกไปได้" ดังนี้ แล้วได้ทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัสเล่า).

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต เสดยราชสมบัติอยู่ ณ เมืองพาราณสี พระโภริสฺสตัวได้ (เกิด) เป็นชาวนาในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง.

วันหนึ่ง พระโภริสฺสตัวนั้น โถนาอยู่ในนา ใกล้บ้านร้างแห่งใดแห่งหนึ่ง.

แม้ในกาลก่อน ในหมู่บ้านนั้น มีเศรษฐี ผู้บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติคนหนึ่ง ได้ฝัง

อิติ ภควา อิมิ ธมฺมเทสนํ
 อahrtitvā aḥisamupphuttho hutvā aḥimī
 caḍḍamāh

พระผู้มีพระภาค ครั้นทรงนำ
 พระธรรมเทศนานี้มา (แสดง) ด้วย
 ประการฉะนี้ เมื่อครั้งตรัสรู้แล้ว ตรัส
 พระคาถานี้ว่า

๕๖. "โย ปญฺเฐน จิตฺเตน
 ปญฺเฐมนโส นโร
 ภาเวติ กุสลํ ธมฺมํ
 โยคกฺขเมสฺส ปตฺติยา
 ปาปุเณ อญฺุพฺเพน
 สพฺพสํโฆชนกฺขยณฺ"ติ.

๕๖. "นรชนใด มีจิตราเริงแล้ว มีใจยินดี
 แล้ว เจริญกุศลธรรม เพื่อบรรลु
 ธรรมอันเกษมจากโยคะ นรชนนั้น
 ฟังถึงความสิ้นไป แห่งสังโยชน์
 ทั้งปวงโดยลำดับ" ดังนี้.

ตตฺถ ปญฺเฐนาติ วินีวรณฺ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า
 ปญฺเฐน คือ ปราศจากนิรวรณ.

ปญฺเฐมนโสติ ตายเอว วินีวรณฺตาย
 ปญฺเฐมนโส, สุวณฺณํ วิย ปหิสิตฺวา
 สมฺมุชฺชิตตสฺสปฺภาสกตจิตฺโต^๑ hutvāti
 oḍḍi.

บทว่า ปญฺเฐมนโส ความว่า ชื่อว่า
 มีใจยินดี เพราะปราศจากนิรวรณนั้น
 นั้นเอง, คือว่า เป็นผู้ที่มีจิตราเริง รุ่งเรือง
 และทำให้สว่างไสวดุจทองคำฉะนั้น.

เอวํ สตฺถา อรหตฺตญฺเฐน
 เทสนํ นิฏฺฐาเปตฺวา อญฺุสนฺธิํ สมฺภุตฺวา
 ชาตกํ สโมธานํ "ตทา กาญฺจนก-
 ขนฺธสทฺทปฺริโส อหเมว อโหสิ"ติ.

พระศาสดา ทรงจบพระธรรม
 เทศนา (ลง) ด้วยธรรมเป็นยอด คือ
 อรหัต ด้วยประการฉะนี้ แล้วทรงสืบต่อ
 อญฺุสนฺธิประชุมชาดกว่า "บุรุษที่ได้
 ท่องแห่ง ในกาลนั้น คือเราตถาคต
 นั้นเอง".

กาญฺจนกฺขนฺธชาตกถวณฺณนา ฉญฺฐา.

พรรณนากาญจนกัขนธชาดก ที่ ๖ จบ.

^๑ ฉ. สมฺมุชฺชิตตสฺสปฺภาสจิตฺโต.

๗. วานรินุทษาทกถา

(๕๗)

ยสเสเต จตุโร ฌมมาติ อิทิ
สตุธา เวพฺวาเน วิหรนฺโต เทวทตฺตสฺส
วธาย ปริสกุณฺโณ อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺมี หิ สมเย สตุธา "เทวทตฺโต
วธาย ปริสกุณฺโณ"ติ สุตฺวา "น ภิกฺขเว
อิทาเนว เทวทตฺโต มยุหํ วธาย
ปริสกุณฺโณ, ปุพฺพเพปิ ปริสกุณฺเวย,
ตาสมตฺตมุปี ปน กาคฺคํ นาสกฺขี"ติ
วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิสตุโต กปิโยนียํ
นิพฺพตฺติตฺตฺวา วุฑฺฒิมนฺวาย อสฺส-
โปตกปฺปมาโณ งามสมฺปนฺโน เอกจโร
หุตฺวา นทีตีเร วิจฺรติ.

ตสฺสา ปน นทียา เวมชฺฌเณ เอกโก
ทีปโก นานปฺปกาเรหิ อมฺพปนสาทีหิ
ผลรฺกฺเขหิ สมฺปนฺโน.

๗. พรรณนาวานรินุทษาทก

(๕๗)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่อง
พระเทวทัตพยายามปลงพระชนม์ ตรัส
ชาดกนี้ มีคำเริ่มต้นว่า ยสเสเต จตุโร
ฌมมา ดังนี้เป็นอาทิ.

ก็สมัยนั้น พระศาสดาได้ทรงสดับ
ว่า "พระเทวทัตพยายามที่จะปลง
พระชนม์" จึงตรัสว่า "ดูกรรมิกษุทั้งหลาย
เทวทัตพยายามจะฆ่าเราตถาคต มิใช่
เฉพาะบัดนี้เท่านั้น, ถึงในกาลก่อนก็ได้
พยายามแล้วเหมือนกัน, แต่เทวทัต
ไม่สามารถจะกระทำได้ แม้เพียงความ
ตกใจกลัว" ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทาน
มาตรัสเล่า (ว่า).

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี
พระโพรสิสตร์เกิดในกำเนิดถึง เจริญ
เติบโตแล้ว มีลำตัวขนาดเท่ากับลูกม้า
สมบูรณ์ด้วยเร็วแรง ลำพังผู้เดียว
เที่ยวไปที่ฝั่งแม่น้ำ.

ก็ที่กลางแม่น้ำนั้น มีเกาะอยู่เกาะหนึ่ง
อุดมด้วยผลไม้และต้นไม้ขนานชนิด มี
มะม่วงและขนุนเป็นต้น.

โพธิสัตตโต นาคพโล ถามสมปโน
 นทียา โอริมตีรโต อุปตติตวา ที่ปกสสุ
 โอโรโต นทิมชฺเฒ เอโก ปิฎฺฐิปาสาณ
 อตฺถิ, ตสฺมี นิปตติ, ตโต อุปตติตวา
 ตสฺมี ที่ปกเ ปตติ.

ตตถ นานปฺปการานิ ผลานิ ชาทิตฺวา
 สายํ เตเนว อุปาเยน ปจฺจาคนฺตฺวา
 อตฺตโน วสณฺฐาเน วสิตฺวา ปุนทิวเสปี
 ตเถว กโรติ. อิมินา นิยามเนว ตตถ
 วาสํ กปฺเปสิ.

ตสฺมี ปน กาเล เอโก กุมฺภิลो
 สปชาปติโก ตสฺสา นทียา วสติ,
 ตสฺส ภริยา โพธิสัตตํ อปฺราปรํ
 คจฺจนฺตํ ทิสฺวา โพธิสัตตสฺส หทยมฺเส
 โทหฬิ อุปฺปาเทตฺวา กุมฺภิลํ อาน
 "มยฺหํ โข อยฺย อิมสฺส วานรินฺทสฺส
 หทยมฺเส โทหฬิ อุปฺปโน"ติ.

กุมฺภิลो "สาธุ ภาทฺเท ลจฺจสิ"ติ วตฺวา
 "อชฺช ตํ สายํ ที่ปกโต อาคจฺจนฺตเมว
 คณฺหิสฺสามิ"ติ คนฺตฺวา ปิฎฺฐิปาสาณ
 นิปชฺชิ.

พระโพธิสัตว์มีกำลังดุจช้างสาร สมบูรณ์
 ด้วยเรี่ยวแรง กระโดดจากฝั่งแม่น้ำฝั่งนี้
 ไปลง ณ ที่ที่มีหินลาดแห่งหนึ่ง ใน
 ท่ามกลางแม่น้ำฝั่งนี้ของเกาะ (หินลาด
 อยู่ระหว่างฝั่งกับเกาะ), กระโดดขึ้นจาก
 หินลาดนั้น ก็ลงที่เกาะนั้น.

พระโพธิสัตว์ขบเคี้ยวกินผลไม้มีประการ
 ต่าง ๆ บนเกาะนั้น ตอนเย็นก็กลับโดย
 อุบายนั้น (คือกระโดดกลับ) อาศัยอยู่
 ในที่อยู่ของตน แม้ในวันรุ่งขึ้น ก็ทำ
 เหมือนเดิมนั่นแล. พระโพธิสัตว์พำนักอยู่
 ณ ริมฝั่งแม่น้ำโดยทำนองนี้แล.

ก็ในครั้งนั้น จระเข้ตัวหนึ่ง
 พร้อมกับเมียอาศัยอยู่ในแม่น้ำนั้น, เมีย
 จระเข้เห็นพระโพธิสัตว์กระโดด
 ไปมาอยู่ เกิดอาการแพ้ท้องอยากกิน
 เนื้อหัวใจของพระโพธิสัตว์ จึงกล่าวกับ
 จระเข้ (ผู้สามี) ว่า "นาย ข้าพเจ้าเกิด
 อาการแพ้ท้อง อยากกินเนื้อหัวใจของ
 พญาวานรตัวนี้".

จระเข้จึงพูดว่า "ดีละ นางผู้เจริญ
 เธอจะได้" แล้วคิดว่า "วันนี้ ตอนเย็น
 เราจักจับพญาวานรนั้น ขณะที่กำลัง
 กลับมาจากเกาะ" ดังนี้แล้ว ก็ไปนอน
 ที่หินลาด.

โพธิสตุโต ทิวสํ จริตฺวา
สายณฺหสมเย ที่ปเก จิตฺว ปาสาณํ
โธโลเกตฺวา “อัยํ ปาสาณํ อิทานิ
อุจฺจตโร ชายติ, กิณฺุ ไซ การณฺุ”ติ
จินฺเตสิ.

ตสฺส กิร อุทกปฺปมาณญจ ปาสาณปฺ-
ปมาณญจ สุวตฺตธาปิตเมว โหติ.

เตนสฺส เอตทโหสิ “อชฺช อิมิสฺสา
นทียา อุทกํ เนว หายติ, น วฑฺฒติ,
อถ จ ปนายํ ปาสาณํ มหา หุตฺวา
ปญฺญาติ, กจฺจ ินฺุ ไซ เอตฺถ มยฺหํ
คหณตฺถาย กุมฺภีโล นิปนฺโน”ติ.

โส “วิมฺสิสฺสามิ ตาว นนฺุ”ติ ตตฺถเว
จตฺวา ปาสาณํ สทฺธิ กถฺนุโต วีย
“โก ปาสาณา”ติ วตฺวา ปฏิวจฺนํ
อลภนฺุโต ยาวตติยํ “โก ปาสาณา”ติ
อาห. ปาสาณํ ก็ ปฏิวจฺนํ ทสฺสติ.
ปุนนํ วานโร “ก็ โภ ปาสาณ
อชฺช มยฺหํ ปฏิวจฺนํ น เทสิ”ติ อาห.

กุมฺภีโล สุตฺวา “อทฺธา อญฺเญสฺ
ทิวเสสฺ อัยํ ปาสาณํ วานรินฺุทสฺ
ปฏิวจฺนํ อทาสิ, ทสฺสามิ ทานิสฺ
ปฏิวจฺนนฺุ”ติ จินฺเตตฺวา “ก็ โภ

พระโพธิสฺตฺร ็เที่ยวไปทั้งวัน
พอดตกเย็นก็ยืนอยู่ที่เกาะ มองไปที่ศิลา
อุกคิดขึ้นว่า “บัดนี้ หินนี้ ปรากฏว่า
สูงขึ้นกว่าเดิม, เหตุอะไรกันหนอ”.

เล่ากันว่า พระโพธิสฺตฺรกำหนดระดับน้ำ
และระดับศิลาไว้อย่างดีทีเดียว.

เหตุนั้น พระโพธิสฺตฺร จึงเกิดความคิด
ขึ้นว่า “วันนี้ น้ำในแม่น้ำนี้ไม่ลด, ไม่เพิ่ม,
ก็แหละเมื่อเป็นเช่นนั้น แผ่นศิลานี้ปรากฏ
ใหญ่ขึ้น, ณ ที่ตรงนี้ ชะรอยจะระชั้นอน
อยู่แล้ว เพื่อจะจับเรากรรมัง”.

พระโพธิสฺตฺรนั้น ดำริว่า “เราจะทดลอง
มันเสียก่อน” คงยืนอยู่ที่เกาะนั้น
เหมือนกับจะคุยกับแผ่นหิน พลังพูด
ออกไปว่า “เจ้าหินผู้เจริญ” เมื่อไม่ได้
รับคำตอบ จึงพูดถึง ๓ ครั้งว่า “เจ้าหิน
ผู้เจริญ”. แผ่นศิลาก็ให้คำตอบ
ได้อย่างไร. พญาวานรจึงกล่าวซ้ำอีกว่า
“เจ้าหินผู้เจริญ ทำไมเล่า วันนี้เจ้าจึง
ไม่ให้คำตอบแก่เราเลย”.

จระเข้ได้ฟังแล้ว ก็คิดว่า “ในวันอื่น ๆ
แผ่นศิลานี้ คงได้ให้คำตอบแก่
พญาวานรเป็นแน่, บัดนี้เราจะให้
คำตอบแก่เขา” ดังนี้แล้ว จึงพูดขึ้นว่า

วานรินุทา"ติ อาห. "โกสิ ตวนุ"ติ.
"อหํ กุมภิโล"ติ. "กิมตถํ เอตถ
นิปฺนโนสี"ติ. "ตว หทยมํสํ
ปตฺถยมาโน"ติ .

โพธิสตุโต จินฺตสิ "อญฺโณ เม
คฺมนมคฺโค นตฺถิ, อชฺช มยา เอส
กุมภิโล วญฺเจตฺพุโพ"ติ.

อถ นํ เวมมาห "สมฺม กุมภิล อหํ
อตฺตนาํ ตฺยหํ ปริจฺจชิสฺสามิ, ตฺวํ มุขํ
วิวริตฺวา มํ ตว สฺนฺติกํ อาคตฺกาล
คณฺหาหิ"ติ.

กุมภิลานํ หิ มฺเข วิวญฺ อกฺขิณี
นิมฺมีลนฺติ. โส ตํ การณํ อสฺลลฺกฺเขตฺวา
มุขํ วิวริ.

อถสฺส อกฺขิณี ปิถียิสฺ. โส มุขํ
วิวริตฺวา อกฺขิณี นิมฺมีเลตฺวา นิปฺชฺชิ.
โพธิสตุโต ตถาภาวํ ฅตฺวา ที่ปกา
อุปฺปติโต คฺนฺตฺวา กุมภิลสฺส มตฺถเก
อกฺกมิตฺวา ตโต อุปฺปติโต วิชฺชุตฺตา
วีย วิชฺชิตฺมาโน ปฺรตีเร อญฺจาสิ.

กุมภิโล ตํ อจฺจริยํ ทิสฺวา
"อิมิณา วานรินฺเทน อติอฺจฺเจรํกํ

"อะไรกัน ท่านพญาวานรผู้เจริญ".
"ท่านคือใคร". "ข้าพเจ้าคือจระเข้".
"ท่านนอนอยู่ที่นี้เพื่ออะไรเล่า". "ข้าพเจ้า
อยากจะได้น้ำใจของท่าน".

พระโพธิสัตว์ ดำริว่า "เราไม่มีทางไป
ทางอื่น, วันนี้ เราจำต้องลงจระเข้ตัวนี้"
ดังนี้.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์กล่าวกะจระเข้
อย่างนี้ว่า "ดูจระเข้ผู้สหาย เราจัก
ยอมสละตัวเองแก่ท่าน, ขอท่านจง
อ้าปากขึ้น แล้วรับเราในเว้าที่มาก
ถึงปากท่าน".

เป็นความจริง เมื่อปากจระเข้
อ้าขึ้น นัยน์ตาก็หลับ. มันมิได้กำหนดเหตุ
นั้น จึงอ้าปากขึ้น.

ลำดับนั้น นัยน์ตาของจระเข้
นั้นก็ปิดแล้ว. จระเข้
นั้นนอนหลับตาอ้าปาก. พระโพธิสัตว์
ทราบความเป็นจริงเช่นนั้น จึงกระโดดจาก
เกาะเหยียบบนศีรษะจระเข้ แล้วกระโดด
จากศีรษะจระเข้ไปยืนส่องแสง
สุสกาวอยู่ที่ฝั่งนั้นราวกะ
สายฟ้าแลบ.

จระเข้เห็นความอัศจรรย์นั้นแล้วคิดว่า
"พญาวานรนี้ กระทำสิ่งอัศจรรย์ยิ่งนัก"

กตนะ”ติ จินฺเตตฺตวา “โก วานรินฺท
อิมสฺมี โลกเก จตุหิ ธมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต
ปฺคุคฺคโล ปจฺจามิตฺเต อภิกฺกวติ, เต
สพฺเพปิ ตฺยหํ อพฺภานฺตเร อตฺถิ
มณฺเณ”ติ วตฺตวา อิมํ คาคมาห

๕๗. “ยสฺสเสเต จตุโร ธมฺมา
วานรินฺท ยถา ตว
สจฺจํ ธมฺโม ธิติ จาโค
ทิกฺกจํ โส อติวตฺตตี”ติ.

ตตฺถ ยสฺสชาติ ยสฺส กสฺสจि
ปฺคุคฺคสฺส.

เอเตติ อิทานิ วตฺตพฺเพ ปจฺจกฺขโต
นิทฺทิสฺติ.

จตุโร ธมฺมาติ จตฺตาริ คฺคณา.

สจฺจนฺติ วจิสฺสจฺจํ, “มม สฺนฺติกํ
อาคมิสฺสสามิ”ติ วตฺตวา มุสฺสาวาทิ
อกตฺตวา อาคโตเยวาทิ เอตฺนฺเต
วจิสฺสจฺจํ.

ธมฺโมติ วิจารณปญฺญา, “เอวํ กเต
อิทํ นาม ภวิสฺสตี”ติ เอสา เต
วิจารณปญฺญา.

จึงพูดว่า ท่านพญาวานรผู้เจริญในโลกนี้
บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมสี่ประการ
ย่อมครอบงำหมู่ศัตรูได้, ธรรมะทั้งสี่
เหล่านั้น ทุกข้อเห็นจะมีอยู่ในภายใน
ของท่าน” แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๕๗. “ดูกรพญาวานร บุคคลใดมีธรรมะ
๔ ประการเหล่านี้ คือ สัจจะ
วิจารณปัญญา ธิติ จาคะ
เหมือนท่าน บุคคลนั้นย่อมมรودพัน
ศัตรูได้”. ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยสฺส คือ
บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง.

ด้วยบทว่า เอเต ท่านจัดแบ่งออก
โดยชัดเจนในคำที่จะพึงกล่าวในบัดนี้.

สองบทว่า จตุโร ธมฺมา คือคุณธรรม
๔ ประการ.

บทว่า สจฺจํ หมายถึง วาจาจริง,
กล่าวคือ สัจจะที่ว่า ท่านพูดไว้ว่า
“จักมาสู่สำนักของข้าพเจ้า” ดังนี้ แล้ว
ไม่กล่าวเท็จ มาแล้วจริง ๆ นี้เป็น
วจีสัจจะของท่าน.

บทว่า ธมฺโม ได้แก่ ปัญญาคือ
การตรอง, กล่าวคือความรอบรู้ ว่า “เมื่อ
ทำอย่างนี้ จะต้องได้ผลเช่นนี้” นี้ เป็น
วิจารณปัญญาของท่าน.

ธิตีติ อพโพจฉินฺนวีริยํ วุจฺจติ, เอตมปิ เต อตฺถิ.

จาโคติ อตฺตปริจฺจาโค, ตฺวํ อตฺตानํ ปริจฺจชิตฺวา มม สฺนฺตีกํ อาคโต. ยํ ปนาหํ คณฺหิตฺํ นาสกฺขี, มยฺหเมเวโส โทโส.

ทิกฺขณฺติ ปจฺจามิตฺตํ.

โส อตีวตฺตตีติ ยสฺส ปุคฺคสฺส ยถา ตว, เอวํ เอเต จตฺตาวโร ธมฺมา อตฺถิ, โส ยถา มํ อชฺช ตฺวํ อติกฺกนฺโต, ตเถว อตฺตโน ปจฺจามิตฺตํ อติกฺกมตี อภิวตฺตีติ. เอวํ กุมฺภีโล โพรสิสฺตตํ ปสฺสิตฺวา อตฺตโน วสนฺนุจฺฉานํ คโต.

สตฺถาปี “น ภิกฺขเว เทวทฺตโต อิทาเนว มยฺหํ วธาย ปริสฺกฺกตี, ปุพฺพเพปี ปริสฺกฺกียฺวา”ติ อิมํ ธมฺมเทสนํ อahrtฺวา อนุสฺสนฺตี สมฺมุตฺวา ชาตกํ สโมธานฺสิ “ตทา กุมฺภีโล เทวทฺตโต อโหสิ, ภริยาปิสฺส จิณฺจมาณฺวิกา, วานรินฺโท ปน อหเมว”ติ.

วณฺณินทชาตกาวณฺณนา สตฺตมา.

ความเพียรอันสม่ำเสมอ เรียกว่า ธิตี, แม้นี้ก็มิแก่ท่าน.

บทว่า จาโค หมายถึง การสละตน, คือ ท่านยอมสละตนแล้วมาสู่สำนักของเรา, แต่ข้อที่เราไม่สามารถจะจับท่านได้, นี้เป็นโทษของข้าพเจ้าเอง.

บทว่า ทิกฺขํ หมายถึง ปัจจามิตร.

สองบทว่า โส อตีวตฺตตีติ ความว่า บุคคลใด มีกรรมทั้ง ๔ ประการ เหล่านี้ เหมือนท่าน, บุคคลนั้น ย่อมก้าวล่วง คือยอมครอบงำศัตรูของตน, เหมือนกับ ท่านล่วงพ้นข้าพเจ้าไปได้ในวันนี้ ฉะนั้น. จระเข้ ได้สรรเสริญพระโพธิสัตว์อย่างนี้ แล้วไปสู่ที่อยู่ของตน.

แม้พระศาสดา ตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวทัตพยายาม เพื่อจะฆ่าเรา ในบัดนี้เท่านั้นหามิได้, แม้ในครั้งก่อน เธอได้พยายามแล้วเช่นกัน” ครั้นทรงนำ พระธรรมเทศนານี้มาติดต่อกันมาโดยลำดับแล้ว จึงทรงประมวลชาดกว่า “จระเข้ในครั้งนั้น ได้มาเป็นเทวทัต, ส่วนภรรยาจระเข้ นั้น คือ นางจิณฺจมาณ-วิกา, ส่วนพญาวานรคือ เราตถาคต นี้เอง”.

พรรณनावรรณินทชาดก ที่ ๗ จบ.

๘. ตโยธมฺมชาตก (๕๘)

๕๘. "ยสุเสเต จ ตโย^๑ ธมฺมา
วานรินฺท ยถา ตว
ทกฺขิย์ สุริย์ ปญฺญา
ทิกฺกัจจํ โส อติวตฺตติ"ติ.

ตโยธมฺมชาตกํ อภฺจํ.

๘. ตโยธมฺมชาตก (๕๘)

๕๘. "ข้าแต่พญาวานร บุคคลเหล่าใด
มีธรรมตามอย่างเหล่านี้ คือ ความ
เป็นผู้ขยัน ความเป็นผู้กล้าหาญ
ความรอบรู้เหมือนท่าน บุคคลนั้น
ย่อมเอาชนะศัตรูได้".

ตโยธมฺมชาตก ที่ ๘.

^๑ ฉ. ยสุเส เตโย.

๘. ตโยธมมชาตกถณณา
(๕๘)

ยสุเสเต จ ตโย ธมฺมาติ อิทํ
สตุถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เทวทตฺตสฺส
วธาย ปริสฺสกนเมว อารพฺภ กถเอสิ.

อดีเต พาราณสียํ พุรหุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต เทวทตฺโต วานรโยนิยํ
นิพฺพตฺติตฺวา หิมวณฺตปฺปเทเส ยฺถํ
ปริหรนฺโต อตฺตานิ ปฏิจฺจ ชาตานิ
วานรไปตกานิ "วฺชฺฌปฺปตฺตา อิเม
ยฺถํ ปริหเรยฺยณฺ"ติ ภเยน ทนฺเตหิ
ทํลิตฺวา เตสํปี พิชานิ อุปฺปาณฺติ.

ตทา โฬิสฺตฺโตปี ตถฺยเถว ปฏิจฺจ
เอกิสฺสา วานริยา กุจฺฉิสฺมี ปฏิสฺนฺธิ
คณฺหิ. อถ สา วานรี คพฺภสฺส
ปตฺติจฺสิตฺถาวํ ฌตฺวา อตฺตโน คพฺภํ
อนฺรทฺขมานา อณฺณํ ปพฺพตฺปาทํ
อคมาสิ.

สา ปริปฺกุกคพฺภา โฬิสฺตฺตํ วิชಾಯิ.
โส วฺชฺฌิมินฺวาย วิญฺญตฺํ ปตฺโต

๘. พรรณนาตโยธรรมชาดก
(๕๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภข้อที่
พระเทวทัตพยายาม เพื่อจะปลง
พระชนม์นั่นเอง ตรัสชาดกนี้ มีคำ
เริ่มต้นว่า ยสุเสเต จ ตโย ธมฺมา
เป็นอาทิ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองพาราณสี
พระเทวทัตเกิดในกำเนิดวานร ควบคุม
ฝูงวานรอยู่ในหิมวันตประเทศ เมื่อเหล่า
ลูกวานรที่อาศัยตนเกิดขึ้น แล้วใช้ฟัน
ขบกัด ควักองคชาติของลูกลิง แม้
เหล่านั้นออกเสียง เพราะกลัวว่า "พวกนี้
ถึงความเจริญวัยแล้ว จะฟังควบคุมฝูง
(วานร) เป็นแน่".

ในกาลนั้น ฝ่ายพระโฬิสฺตฺว์ ก็อาศัย
พญาวานรตัวนั้นนั่นเอง ถือปฏิสนธิ
ในท้องของนางวานรตัวหนึ่ง. ลำดับนั้น
นางวานรนั้น รู้ว่าตนตั้งครรภ์ เมื่อ
จะถนอมครรภ์ของตนไว้ จึงได้ไปยัง
เชิงเขาลูกอื่น.

นางมีครรภ์แก่เต็มที่แล้ว จึงคลอด
พระโฬิสฺตฺว์. พระโฬิสฺตฺว์นั้น อาศัย

ถามสมปนูโน อโหสิ.

โส เอกทิวสั มาตริ ปุจฺฉิ "อมฺม มยฺหิ ปิตา กหนฺ"ติ.

"ตาด อสฺสฺสุมิ นาม ปพฺพตปาเท ยฺถ ปฺริหรนฺโต วสตี"ติ.

"อมฺม ตสฺส มํ สนฺติกํ เนหิ"ติ.

"ตาด น สกฺกา ตยา ปิตุ สนฺติกํ คนฺตุํ, ปิตา หิ เต อตฺตานิ ปฏิจฺจ ชาตานิ วานโรปตกานิ ยฺถปฺริหรณฺเยน ทนฺเตหิ ทฺสิตฺวา พิชานิ อุปฺปาณฺตี"ติ.

"อมฺม เนหิ มํ ตตฺถ, อหิ ชานิสฺสุมิ"ติ. สภา ปฺตุตฺติ อาทาย ตสฺส สนฺติกํ อคฺมาสิ.

โส วานโร อตฺตโน ปฺตุตฺติ ทิสฺวาว "อัยํ วทฺธมนฺโต มยฺหิ ยฺถ ปฺริหริตฺถุํ น ทสฺสตี, อิทาเนว มาเรตฺพุโพ เอตํ อาสิงฺคนฺโต วยี คาพฺหิ ปิเพตฺวา ชีวิตฺกฺขยํ ปาเปสฺสุมิ"ติ จินฺเตตฺวา "เอหิ ตาด เอตฺตกํ กาลิํ กหิ คโตสิ"ติ โภทิสฺสตฺติ อาสิงฺคนฺโต วยี นิปฺปิเพสิ"

ความเจริญวัยแล้วถึงความเป็นผู้รู้เพียงสา เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกำลัง.

วันหนึ่งวานรพระโพธิสัตว์นั้น ถาม มารดาว่า "แม่เจ้า พ่อของฉันอยู่ที่ไหน".

นางตอบว่า "ลูกเอ๋ย พ่อของเจ้า ปกครองฝูงวานรอยู่ที่เชิงเขาชื่ออินัน" ดังนี้.

"แม่ จงนำฉันไปยังสำนักของท่านเถิด".

"ลูกเอ๋ย เจ้าไม่อาจไปยังสำนักของพ่อได้, เพราะว่าพ่อของเจ้าเอาพันธขบกัด ควัก องคชาตออก เพราะกลัวลูกวานร ที่อาศัยตนเกิดมา จะแย่งปกครองฝูง".

"แม่เจ้า ท่านจงนำฉันไปในที่นั้น, ฉันจากรู้เอง" ดังนี้. นางจึงได้พาลูกไปยังที่อยู่ ของพญาวานรนั้น.

พญาวานรนั้น พอเห็นลูกของตน เท่านั้น ก็คิดว่า "ลูกวานรนี้ เมื่อเติบโตขึ้น จะไม่ยอมให้เราปกครองฝูง, เราควรฆ่า เสียในตอนนี้อย่างเดียว เราจักทำเหมือน สวมกอดลูกวานรนี้ บีบรัดให้แน่นแล้ว ให้ถึงความตาย" ดังนี้ แล้วจึงกล่าวว่ "มาเถิดลูก เจ้าไปไหนเสียนาน ลิ่นกาล มีประมาณเท่านี้" ดังนี้ ทำเหมือนว่า สวมกอดพระโพธิสัตว์ไว้ บีบรัดแล้ว.

โพธิสัตว์โต ปน นาคพล โถกสมปโน,
โสปี นํ นิปปีเพสิ. อถสูส อฏฐิณี
ภิชฺชนาการปฺตตานิ อหฺลํ.

อถสูส เอตทโหสิ "อํ วฑฺฒนุโต มํ
มาเรสุสฺติ, เกน นุ โข อุปาเยน
ปฺเรตฺตญฺเอย มาเรยฺยนุ"ติ.

ตโต จินฺตสิ "อํ อวิฑฺเฐ รกฺขส-
ปฺริคฺคหิตฺโต สโร อตฺถิ, ตตฺถ นํ
รกฺขเสน ชาทาเปสุสฺสามิ"ติ.

อถ นํ เอวมาห "ตาท อหํ
มหฺลลโก, อิมํ ยฺยํ ตฺยหํ นิยฺยาเทมิ,
อฑฺฒเว ตํ ราชานํ กโรมิ, อสุกฺสมิ
นาม จาเน สโร อตฺถิ, ตตฺถ เทว
กฺมุทินิโย, ติสฺโส อุปฺปลินิโย, ปญฺจ
ปทุมินิโย จ ปุปฺพนฺติ, คจฺฉ, ตโต
ปุปฺผานิ ออาหารา"ติ.

โส "สาธุ ตาท อหาริสฺสามิ"ติ คนฺดูวา
สฺหสา อเนตฺตริตฺวา สมนฺตา ปทํ
ปฺริจฺฉินฺทฺนุโต โอตฺถิณฺณปทฺญฺเอย
อทุทฺส, น อุตฺถิณฺณปทํ.

แต่พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีกำลังดุจช้างพลาย
ถึงพร้อมด้วยความแข็งแรง ดังนั้น
จึงบีบรัดพญาวานรนั้นบ้าง. เมื่อเป็น
เช่นนั้น กระดูกของพญาวานรนั้น ได้ถึง
ซึ่งอาการปานจะแตกสลาย.

ลำดับนั้น พญาวานรนั้น จึงได้มีความ
ปริวิตกอย่างนี้ว่า "ลูกวานรนี้ เมื่อเจริญ
เติบโตขึ้น จักฆ่าเรา, เราจะต้องฆ่ามัน
เสียก่อน ด้วยอุบายอะไรหนอแล".

ลำดับนั้น พญาวานรจึงคิดได้ว่า "สระน้ำ
ที่รากษสคุ่มครองนี้ มีอยู่ในที่ไม่ไกล, เรา
จักให้รากษสที่สระนั้นเคี้ยวกินมันเสีย".

ลำดับนั้น พญาวานรพูดกับพระโพธิสัตว์
นั้นอย่างนี้ว่า "ลูกเอ๋ย พ่อแก่มาแล้ว,
พ่อจะมอบฝูงนี้ให้แก่เจ้า, ในวันนี้เอง
จะตั้งเจ้าให้เป็นราชา, ในที่โน้นมีสระน้ำ
อยู่, ในสระนั้นมีดอกโกมุท (บัวขาว)
๒ ดอก ดอกอุบล (บัวสาย) ๓ ดอก
ดอกปทุม (บัวหลวง) ๕ ดอก กำลังบาน,
เจ้าจงไปนำดอกบัวมาจากสระนั้น".

พระโพธิสัตว์นั้น รับคำว่า "ดีละพ่อ
ฉันจักนำมา" ดังนี้ แล้วจึงเดินไปแต่ไม่
ลงไปโดยผลุนผลัน เมื่อตรวจดูรอยเท้า
โดยรอบ ก็เห็นแต่รอยเท้าเดินลงไป
เท่านั้น, ไม่เห็นรอยเท้าเดินขึ้นมาเลย.

โส "อิมินา สเรน รกฺขสปริคฺคหิตฺเตน
ภวิตพฺพํ, มยฺหํ ปิตา อตฺตนา วรฺธิตุํ
อสฺสโกนฺโตะ รกฺขเสณ มํ ชาทาเปตฺตกาโม
ภวิสฺสตี, อหํ อิมญฺจ สฺริํ น
โอยริสฺสสามิ, ปุปฺผานิ จ คฺhesฺสสามิ"ติ
นिरุทฺทกุญฺจาณํ คนฺตุวา เวคํ คฺhesฺตฺวา
อุปฺปตฺติตฺวา ปฺรโต คฺจฺจฺจฺนฺโตะ นินฺรุทฺเท
โอยกาเส จิตฺตานเว เทว ปุปฺผานิ
คฺhesฺตฺวา ปฺรตีเร ปตี, ปฺรตีโรตฺปิ
โอยริมตีริ อากฺจฺจฺนฺโตะ เตเนวฺปาเยน
เทว คนฺนหิ.

เอวํ อุภอสฺส ปสฺสเสสฺส ราสี กโรนฺโตะ
ปุปฺผานิ จ คนฺนหิ, รกฺขสฺสฺส จ
อาณญฺจาณํ น โอยริ.

อถสฺส "โอยโต อุตฺตริ อุกฺขิปิตุํ
น สกฺขิสฺสสามิ"ติ ตานิ ปุปฺผานิ
คฺhesฺตฺวา เอกสฺมึ จาเน ราสี
กโรนฺตฺสฺส, โส รกฺขโส "มยา เอตฺตกํ
กาลํ เอวรฺูโป ปญฺญวา อจฺจฺจฺริยปฺริโส
น ทิฏฺฐปุพฺโพ, ปุปฺผานิ จ นาม
ยาวทิจฺจกํ คฺคหิตานิ, มยฺหญฺจ
อาณญฺจาณํ น โอยติณฺโณ"ติ อุกฺกํ
ทฺวิธา ภินฺนฺโตะ อุกฺกโต อุกฺกชาย
โพธิสฺสตุตฺ อฺุสสงฺกมิตฺวา "วานรินฺท ยสฺส
อิมสฺมึ โยเก ตโย ฐมฺมา อตฺถิ, โส
ปจฺจามิตฺตํ อภิวาติ, เต สพฺเพปิ ตว

พระโพธิสัตว์นั้น คิดว่า "สระนี้คงเป็น
สระที่ถูกรากษสครอบครอง, พ่อของเรา
เมื่อไม่อาจมา (เรา) ด้วยตนเอง จักมี
ความปรารถนาจะให้รากษสกินเรา, เรา
จักไม่ลงสู่สระนี้, และเราจักเอาดอกบัวไป"
ดังนี้ แล้วจึงไปยังที่ที่ไม่มีน้ำ ใช้ความเร็ว
โดดไป (ฝั่ง) ข้างโน้น ฉวยเอาดอกบัว
๒ ดอกซึ่งชูดอกอยู่ ในโอกาสที่ไม่มีน้ำ
นั่นเอง แล้วลงที่ฝั่งโน้น กระโดดจาก
ฝั่งโน้น มาสู่ฝั่งนี้ ฉวยเอาดอกบัว ๒ ดอก
โดยอุบายนั่นเอง.

พระโพธิสัตว์ ฉวยเอาดอกบัว ทำให้
เป็นกองไว้ที่ข้างทั้งสองอย่างนี้, และไม่ได้
ลงสู่ที่อยู่ใต้น้ำของรากษส.

ลำดับนั้น เมื่อพระโพธิสัตว์คิดว่า
"เราจักไม่อาจจะเอาไปมากกว่านี้ได้"
ดังนี้แล้ว จึงเก็บดอกบัวเหล่านั้น ทำให้
เป็นกองไว้ในที่แห่งหนึ่ง, รากษสนั้น
คิดว่า "เราไม่เคยเห็นอัศจรรย์บุรุษ ผู้มี
ปัญญาเห็นปานนี้ สิ้นกาลมีประมาณ
เท่านั้น, เขาเก็บเอาดอกบัวทั้งหลาย
ตามที่ตนปรารถนา, และไม่หยั่งลงสู่ที่
ที่อยู่ในความบังคับของเรา" ดังนี้ แล้ว
ข้ามแรกน้ำโดยส่วนสอง ขึ้นจากน้ำเข้าไป
หาพระโพธิสัตว์ แล้วกล่าวว่า "ดูกร
พญาวานร ในโลกนี้ บุคคลใดมีธรรม

อพฺภนฺตเร อตฺถิ มณฺเฑ"ติ วตฺวา
โพธิสฺสตุตฺสฺส ญฺตี กโรนฺโต อิมํ
คาคามาห

สามอย่าง, บุคคลนั้น ย่อมเอาชนะเข้าศึก
ได้, ธรรมเหล่านั้นแม้ทั้งหมด เห็นจะมี
อยู่ในภายในตัวท่าน" ดังนี้ เมื่อจะทำการ
ชมเชยพระโพธิสัตว์ จึงกล่าวคาคานี้ว่า

๕๘. "ยสุเสเต จ ตโย ธมฺมา
วานรินฺท ยถา ตว
ทกฺขิยํ สุริยํ ปญฺญา
ทิกฺกัจฺจํ โส อติวตฺตตี"ติ.

๕๘. "ข้าแต่พญาวานร บุคคลเหล่าใด
มีธรรม ๓ อย่างเหล่านี้ คือ ความ
เป็นผู้ขยัน ความเป็นผู้กล้าหาญ
ความเป็นผู้รอบรู้ เหมือนท่าน
บุคคลนั้น ย่อมเอาชนะศัตรูได้"
ดังนี้.

ตตฺถ ทกฺขิยนฺติ ทกฺขภาโว,
สมฺปตฺตมยํ วิธิมิตฺํ ชานนปญฺญา
สมฺปยุตฺตอตุตฺตมวีริยสฺเสตํ นามํ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทกฺขิยํ
แปลว่า ความเป็นคนขยัน, นี้เป็นชื่อ
ของความเพียรสูงสุด ที่ประกอบไปด้วย
ปัญญาเครื่องหยั่งรู้ เพื่อจะกำจัดภัย
อันมาถึงเฉพาะหน้า.

สุริยนฺติ สุรภาโว, นิพฺภยภาวสฺเสตํ
นามํ,

บทว่า สุริยํ แปลว่า ความเป็นผู้
กล้าหาญ, นี้เป็นชื่อของความเป็นผู้ไม่มี
ความกลัว.

ปญฺญาติ ปญฺญาปทฺทฺจานาย อุปาย-
ปญฺญาเยตํ นามํ.

บทว่า ปญฺญา แปลว่า ความรอบรู้
นี้ เป็นชื่อของความรอบรู้ในอุบายเป็น
ปทัฏฐานแห่งปัญญา.

เอวํ โส อุทกรกฺขโส อิมาย
คาคาย โพธิสฺสตุตฺสฺส ญฺตี กตฺวา
"อิมานิ ปฺุปฺผานิ กิमतฺถํ หรสี"ติ
ปุจฺฉิ.

ราชาชนั้น ครั้นทำความชมเชย
พระโพธิสัตว์ ด้วยคาคานี้ โดยประการ
ฉะนี้แล้ว ถามว่า "ท่านจะนำดอกบัว
เหล่านี้ไปเพื่ออะไร".

"ปีตา มั ราชา นั กาทูกาโม, เตน
การณน หรามิ"ติ.

"น สกุกา ตาทิเสน อุตตมปุริเสน
ปุปฺพานิ วหิตฺ, อหิ วหิสฺสามิ"ติ
อุกฺขิปิตฺวา ตสฺส ปจฺจโต อคฺมาสิ.

อดสฺส ปีตา ทูโรโตว ตั ทิสฺวา "อหิ
อิมิ 'รกฺขสภตฺต' ภาวิสฺสตี"ติ ปหิณฺ,
โส ทาเนส รกฺขลั ปุปฺพานิ
คฺหาเปเนโต อคฺจฺจติ, อิทานิ มหิ
นฺนุโจ"ติ จินฺเตเนโต สตุตฺธา หทยผาลนั
ปฺตฺวา ตตฺถเว สิวิตฺกฺขยั ปตฺโต.
เสสา วานฺธา สมนุปฺติตฺวา โพรสิสฺตตัม
ราชานั อกัสม.

สตถาปี อิมิ ฐมฺมเทสนั
อาหริตฺวา อนุสนฺนุธี ฆญฺจตฺวา ชาตกั
สโมธาเนสิ "ตทา ยฺยตฺติ เทวทฺตโต
อโหสิ, ยฺยตฺติปฺตฺโต ปน อหเมวา"ติ.

ตโยธมฺมชาตกาวณฺณนา อญฺจมา.

ตอบว่า "พอปรารถนาจะตั้งเราให้เป็น
ราชา, เราจึงนำไปด้วยเหตุนี้".

รากษสนั้นก็กล่าวว่า "บุรุษผู้ประเสริฐสุด
เช่นท่าน ไม่สมควรที่จะนำดอกบัว
ทั้งหลายไปเอง, ข้าพเจ้าจักนำไปให้"
ดังนี้ แล้วได้แบกตามหลังพระโพธิสัตว์
ไป.

ลำดับนั้น บิดาของพระโพธิสัตว์เห็นแต่
ที่ไกลเที่ยว ครุ่นคิดอยู่ว่า "เราส่งลูก
วานรนี้ไป ด้วยคิดว่า 'จักเป็นอาหาร
ของรากษส' (แต่) บัดนี้ ลูกวานรนั้น
กลับให้รากษสถือดอกบัวมา, บัดนี้ เรา
ฉิบหายแล้ว" ดังนี้ ถึงกับหัวใจแตกออกเป็น
๗ เสียง แล้วถึงความตายในที่นั้น
นั่นเอง. เหล่าวานรที่เหลือ ประชุม
กันแล้ว ได้ตั้งพระโพธิสัตว์เป็นราชา.

พระศาสดา ครั้นนำพระธรรม
เทศนานี้มาติดต่อกันโดยลำดับ จึงทรง
ประมวลชาดกว่า "วานรตัวเป็นนายฝูง
ในกาลนั้น ได้เป็นเทวทัต, ส่วนวานร
ลูกของนายฝูง คือเราตถาคตนั่นเอง"
ดังนี้แล.

พรรณนาตโยธมฺมชาดก ที่ ๘ จบ.

๙. เภริวาทษาทกถกณณา

(๕๙)

ธเม ธเมติ อิหิ สตุถา เขตวเน
วิหระนุโต อถนุตริ ทุพพจกิกขุ อารพุก
กเถสิ .

ตถุหิ กิกขุ สตุถา "สจจัม กิร
ตวั กิกขุ ทุพพโจสิ"ติ ปุจจิตถวา
"สจจัม ภควา"ติ วุตเต "น ตวั
กิกขุ อิทาเนว ทุพพโจ, ปุพเพปิ
ตุพพโจเยวา"ติ วตุถวา อตีตัม อหริ.

อตีเต พาราณสิยัม พุระหมทตเต
รชชัม กาเรนุเต โภธิสตุโต เภริวาทกกุเล
นิพพตติตถวา คามเก วสตี.

โส "พาราณสิยัม นกขตตัม สจจกกุชณ"ติ
สตุถวา "สมชชมถนุทเล เภริ วาเทตถวา
ธนัม อหริสสุสามัม"ติ ปุตุตตัม อาทาย
ตตถ คณตุถวา เภริ วาเทตถวา พหุ
ธนัม ลภี.

๙. พรรณณาเภริวาทษาทก

(๕๙)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภถึงภิกษุผู้
ว่ายากรูปใดรูปหนึ่ง ตรัสชาดกนี้ มีคำ
เริ่มต้นว่า ธเม ธเม เป็นอาทิ.

ก็พระศาสดา ตรัสถามภิกษุรูปนั้น
ว่า "ดูกรภิกษุ ได้ยินว่า เธอเป็นผู้ว่ายาก
จริงหรือ" ดังนี้ เมื่อภิกษุนั้นกราบทูลว่า
"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค จริงพระเจ้าข้า"
ดังนี้แล้ว ตรัสว่า "ดูกรภิกษุ เธอจะ
เป็นผู้ว่ายากในกาลบัดนี้เท่านั้นหามิได้,
แม้ในกาลก่อน เธอก็เป็นผู้ว่ายาก
เหมือนกัน" ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทาน
มาตรัสเล่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี
พระโพธิสัตว์ เกิดในตระกูลคนตีกลอง
อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน (แห่งหนึ่ง).

พระโพธิสัตว์นั้น ได้ยินว่า "งานนักษัตร
เสียงกึกก้องในเมืองพาราณสี" คิดว่า
"เราจักให้บุตรตีกลองในวงมหรสพ แล้ว
นำ (หา) ทรัพย์มา" ดังนี้ จึงพาบุตรไปใน
ที่นั้น ให้ตีกลองได้ทรัพย์เป็นอันมาก.

ไส ตั อาทาย อุตตโน คามั
คจจนุต โจราภูวี ปตวา ปุตตัม นิรุตตร
ภารี วาเทนต์ วาเรสิ "ตาด นิรุตตร
อวาเทตวา มคคปฏิปนุณอิสสรภารี^๑ วีย
อนุตรรนตรา วาเทหี"ติ.

ไส ปิตรา วาริยามาโนปี "ภริสทเทเนว
โจเร ปลาเปสุสามี"ติ วตวา นิรุตตรเมว
วาเทสิ.

โจรา ปสมณญเณว ภริสททัม สุตวา
"อิสสรภารี วีย ภวิสสุตตี"ติ ปลายิตวา
อติวีย เอกาพทฐัม สททัม สุตวา "นายัม
อิสสรภารี ภวิสสุตตี"ติ อาคนุตวา
อุปราเรนุตตา เทเวเยว ชเน ทิสฺวา
ไปเถตวา วิลุมปิสุ.

โพธิสตุโต "กิจเณน วต โน ลทฐัม
ธนัม เอกาพทฐัม กตวา วาเทนุตโต
นาเสสิ"ติ วตวา อิมัม คาคมาห

พระโพธิสัตว์นั้น เมื่อจะนำทรัพย์นั้น
ไปเรือนของตน ได้ไปถึงดงพวกโจร
จึงห้ามบุตรผู้กำลังตีกลอง ไม่มีจังหวะ
คั้นว่า "ลูกเอ๋ย เจ้าอย่าตีไม่หยุดหย่อน
จงตีกลองเป็นจังหวะ ๆ หนึ่งว่าเสียง
กลองของอิสสรชนผู้เดินทางจะนั้น".

เขาแม่เมื่อถูกบิดาห้ามก็กล่าวว่า "ฉันจัก
ให้พวกโจรหนีไปด้วยเสียงกลองนี้เอง"
ดังนี้ แล้วจึงตีไม่เว้นระยะทีเดียว.

โจรทั้งหลาย ได้ยินเสียงกลอง ครั้งแรก
ทีเดียวคิดว่า "จักเป็นดุจเสียงกลอง
ของอิสสรชน" ดังนี้ แล้วจึงพากันหนีไป
ครั้งได้ยินเสียง (ดัง) ต่อเนื่องเป็นเสียง
เดียวกันเหลือเกิน จึงพูด (กัน) ว่า
"เสียงนี้ จักไม่ใช่เสียงกลองของอิสสรชน"
ดังนี้แล้ว กลับมาใคร่ครวญอยู่ เห็นคน
เพียง ๒ คนเท่านั้น จึงรุมกันโอบย แล้ว
ปล้นเอาทรัพย์ไป.

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า "เมื่อเจ้าตีกลอง
ต่อเนื่องกันไป จึงทำให้ทรัพย์ที่พวกเรา
ได้มาโดยยากลำบากต้องพินาศไปหนอ"
ดังนี้แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

^๑ ฉ. มคคปฏิปนุณสุต อิสสรสุต ภารี.

๕๙. "ธมฺ เณ นาทิธมฺ
 อติธนฺตํ หิ ปาปกํ
 ธมฺนุเตน สตํ ลทฺธํ
 อติธนฺเตน นาสิตนฺ"ติ.

ตตฺถ ธมฺ ธเมติ ธเมยฺย ใน
 น ธเมยฺย, เภริ วาเทยฺย ใน น
 วาเทยฺยาติ อตฺถ.

นาคติธเมติ อติทุกมิตฺวา ปน นิรฺนฺตรเมว
 กตฺวา น วาเทยฺย.

กึการณา ? อติธนฺตํ หิ ปาปกนฺติ,
 นิรฺนฺตรํ เภริวาทนํ อิทานิ อมฺหากํ
 ปาปกํ ลามกํ ชาตํ.

ธมฺนุเตน สตํ ลทฺธนฺติ นคเร
 ธมฺนุเตน เภริวาทเนน กหาปณสฺตํ

๕๙. "บุคคลควรตีกลอง ควรประโคม
 กลอง (แต่) ไม่ควรตีกลองเกิน
 (พอดี) ไป เพราะว่าการตีกลองที่
 เกิน (พอดี) ไป ไม่ดี เพราะเมื่อ
 บุตรของเราตีกลองอยู่ (ในเมือง)
 จึงได้ทรัพย์หนึ่งร้อยกหาปณะ แต่
 เมื่อบุตรของเราตีกลองเกิน (พอดี)
 ไป (ในบัดนี้) จึงทำให้ทรัพย์
 ต้องพินาศไป" ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า
 ธมฺ ธมฺ อธิบายว่า บุคคลควรตีกลอง
 ไม่ควรประโคมกลอง หามิได้, คือว่า
 บุคคลพึงตีกลอง ไม่พึงประโคมกลอง
 หามิได้.

บทว่า นาคติธมฺ ความว่า แต่บุคคล
 ไม่ควรตีกลองให้เกิน (พอดี) ไป คือว่า
 ทำไม่ให้มีจังหวะคั่นเลย.

ถามว่า เพราะเหตุไร ? ตอบว่า
 เพราะว่าการตีกลองที่เกิน (พอดี) ไป
 เป็นสิ่งชั่วช้า, อธิบายว่า บัดนี้ การ
 ตีกลองโดยไม่มีจังหวะคั่น กลายเป็น
 ความชั่วช้า คือ ลามกแก่พวกเรา.

บาทพระคาถาว่า ธมฺนุเตน สตํ ลทฺธํ
 อธิบายว่า เมื่อบุตรของเราตีกลองอยู่

ลพฺถ์.

ในเมือง พวกเราได้ทรัพย์ ๑๐๐ กหาปณะ
เพราะตีกลอง.

อติธนูเตน นาสิตนฺติ อิทานิ ปน
เม ปุตฺเตน วจัน อุตฺวา ยทิท
อฏฺวิยํ อติธนฺตํ, เตน อติธนูเตน
สพฺพํ นาสิตนฺติ.

บาทพระคาถาว่า อติธนูเตน นาสิต
อธิบายว่า แต่ว่าบัดนี้ เมื่อบุตรของเรา
ไม่ทำตามถ้อยคำ ตีกลองเกินไปในดง
ทั้งนี้, ทรัพย์ทั้งหมดจึงต้องพินาศไป.

สตฺธา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
อนุสนฺธิ ฆฏฺเตวา ชาตกํ สโมธาเนสิ
"ตทา ปุตฺโต ทุพฺพจกฺกขุ อโหสิ, ปิตา
ปน อหเมวา"ติ

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงสืบท่ออนุสนธิ
ประชุมชาดกว่า "บุตรในกาลนั้น ได้เป็น
ภิกษุผู้ว่ายาก, ส่วนบิดาคือเราตถาคต
นั่นเอง" ดังนี้.

ภริยาวาชาดกวรรณนา นวมา.

พรรณนาภริยาวาชาดก ที่ ๙ จบ.

๑๐. สัจขมณชาตก (๖๐)

๖๐. "ธเม ธเม นาติธเม
อติธนฺตํ หิ ปาปกํ
ธนฺเตนาธิตตา โภคา
เต ตาโต วิธมี ธมฺนฺ"ติ.

สัจขมณชาตกํ ทสมํ.

๑๐. สัจขมณชาตก (๖๐)

๖๐. "บุคคลพึงเป่าสังข์ ควรเป่าสังข์ได้
(แต่) ไม่ควรเป่าจนเกิน (พอดี) ไป
เพราะสังข์ที่เป่าเกิน (พอดี) ไป
เป็นสิ่งไม่ดี เมื่อพ่อของเราเป่าสังข์
(ในเมือง) ได้โภคทรัพย์มา แต่เมื่อ
พ่อ (ของเรา) เป่าสังข์ (เกินพอดี)
จึงทำลายโภคทรัพย์เหล่านั้นเสีย".

สัจขมณชาตก ที่ ๑๐.

๑๐. สังฆมณฑลทวารวดี

(๖๐)

ธเม ธเมติ อิทํ สตุธา เขตวเน
วิหรนโต ทุพพจเมว อารพุก กเถสิ.

อดีต พาราณสี พุทฺทมุตเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสตุโต สงฺฆมกฺกุล
นิพฺพุตฺติตฺวา พาราณสี นกฺขตฺเต
สงฺฆญฺเจ ปิตฺรํ อาทาย สงฺฆมกฺกเม
ณํ ลภิตฺวา อากมนฺกาลे จีโรฏฺวิยํ
ปิตฺรํ นิรฺนตฺรํ สงฺฆํ ธมฺมตํ วาเรสิ.
โส "สงฺขสทฺเทเน จีโร ปลาเปสฺสามิ"ติ
นิรฺนตฺรเมว ธมิ.

โจรา ปุริมฺนเยเนว อาคนฺตุวา
วิลมฺปิสุ. โพิสตุโต ปุริมฺนเยเนว
คาถมาห

๖๐. "ธเม ธเม นาติธเม
อติธมฺมํ หิ ปาปกํ
ธมฺมเตนาธิคตา โภคา
เต ตาโต วิธมฺมํ"ติ.

๑๐. พรรณนาสังฆมณฑล

(๖๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึง
ภิกษุผู้ว่ายากรูปใดรูปหนึ่ง ตรัสชาดกนี้
มีคำเริ่มต้นว่า ธเม ธเม ดังนี้เป็นอาทิ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี พระ
โพธิสัตว์ บังเกิดในสกุลคนเป่าสังข์ เมื่อ
มีงานนักขัตฤกษ์ก็ก่อในกรุงพาราณสี
จึงพาบิดาไป ก็ได้ทรัพย์มาโดยการ
เป่าสังข์ ครั้นเวลากลับมาก็ได้ห้าม
(มิให้) บิดาซึ่งกำลังเป่าสังข์โดยไม่
หยุดหย่อนในดวงใจ. เขาคิดว่า "จักได้
ใจให้หนีไปด้วยเสียงสังข์" จึงเป่าไม่
หยุดหย่อนทีเดียว.

พวกโจรพากันมาปล้น โดยนัยมี
ในเรื่องก่อนนั่นเอง. พระโพธิสัตว์กล่าว
คาถาโดยนัยมีในเรื่องก่อนนั้นแหละว่า

๖๐. "บุคคลพึงเป่าสังข์ ควรเป่าสังข์ได้
(แต่) ไม่ควรเป่าจนเกิน (พอดี) ไป
เพราะสังข์ที่เป่าเกิน (พอดี) ไป
เป็นสิ่งไม่ดี เมื่อพ่อของเราเป่าสังข์
(ในเมือง) ได้โภคทรัพย์มา แต่

เมื่อพ่อของเราเป่าสังข์ เกิน (พอดี)
จึงทำลายโภคทรัพย์เหล่านั้นเสีย”
ดังนี้.

ตตถ เต ตาโต วิธมี ธมฺนุติ
เต สงฺขํ ธมิตฺวา ลทฺธโมเค มม ปิตา
ปฺนปฺนุํ ธมฺนุโต วิธมิ วิทฺธเสสิ
วินาเสสีติ.

สตถา อิมํ ธมฺมเทสนํ
อาหริตฺวา อนุสนฺนํ ชฺชเวตฺวา ชาตํ
สโมธานสิ “ตทา ปิตา ทฺพพจกฺกขุ
อโหสิ, ปฺตฺโต ปนฺสฺส อหเมวา”ติ.

สงฺขมฺนชาตกฺวณฺณนา ทสฺมา.

อาสีสฺวคฺโค ฉฺฉุโจ,

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระ
ศาสดาว่า เต ตาโต วิธมี ธมฺ ความว่า
เมื่อบิดาของเราเป่าสังข์บ่อย ๆ จึงทำลาย
คือ กำจัดโภคทรัพย์ ที่ได้เพราะเป่าสังข์
เหล่านั้น คือทำให้พินาศไป.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาติดต่อกัน โดยลำดับแล้วจึง
ทรงประมวลชาดกว่า “บิดาในครั้งนั้น
ได้มาเป็นภิกษุผู้ว่ายาก, ส่วนบุตรของคน
เป่าสังข์นั้น คือเราตถาคต” ดังนี้แล.

พรวณฺณาสงฺขมฺนชาตกํ ที่ ๑๐ จป.

อาสังสวรรค ที่ ๖ จป.

ตสุสุทานิ

มหาสีลวชนกั
 ปุณฺณปาติ ๑ ก็ ผลั
ปญฺจาวุทธกาณฺจนฺกขณฺธิ
 วานรินฺทํ ตโย ธมฺมึ.
เภริวาทสงฺฆมฺนุติ.

ประมวลชาดกแห่งอาสิงสวรรคนี้

มหาสีลวชาดก ๑ จุฬชนกชาดก ๑
ปุณฺณปาติชาดก ๑ ผลชาดก ๑
ปัญฺจาวุทธชาดก ๑ กาณฺจนฺกขณฺธ-
ชาดก ๑ วานรินทชาดก ๑
ตโยธรรมชาดก ๑ เภริวาทชาดก ๑
สังฆมณชาดก ๑.

๗. อิติถั่วคุด

๑. อสัทมนตชาตก (๖๑)

๖๑. “อาสา^๑ โลกิตุติโย นาม
เวลา ตาส์ น วิชชติ
สารตฺตา จ ปคพฺภา จ
สีซี สพฺพคฺฆโส ยถา
ตา หิตฺวา ปพฺพชิสฺสามิ
วิเวกมฺนุพฺรุหฺยนฺ”ติ.

อสัทมนตชาตกํ ปจฺมํ.

๗. อิติถั่วรรค

๑. อสัทม้นตชาตก (๖๑)

๖๑. “ชั้นชื่อว่า . หญิงทั้งหลายในโลก
(ล้วน) มีใจกำหนัด (ในกามคุณ)
มีความคะนอง (กาย วาจา ใจ)
และมีใจอยาก (ไม่เลือก) เหมือนกับ
ไฟที่กิน (ไหม้) ไม่เลือกฉะนั้น
ความซัดคั้น ของหญิงเหล่านั้น
ก็ไม่มี เราจักละหญิงเหล่านั้น
ไปบวชเพิ่มพูนวิเวก”.

อสัทม้นตชาตก ที่ ๑.

^๑ อ. อส.

๗. อิติถึวคุด

๑. อส่าตมนตข่าตกวงณณา (๖๑)

อาสา โลกิตุติโย นามาติ อิทํ
สตุถา เขตวเน วิหรนุโต อุกกณฺจิตํ
ภิกขุํ อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส วตฺถุ อุมมาทนต์ิชาตเก
อาวิภวิสฺสตี.

ตํ ปน ภิกขุํ สตุถา “ภิกขุ อิตฺติโย
นาม อสตา อสตีโย ลามิกา
ปจฺฉิมิกา, ตวํ เอวรูปํ ลามิกํ อิตฺถิ
นินฺสฺสาย กสฺมา อุกกณฺจิตฺถิ”ตี วตฺวา
อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต คนฺธารรภูเจ
ตกฺกสิลาญํ พุราหฺมณฺกุลเ นินฺพตฺติตฺวา
วิญญุตํ ปตฺโต ตีสุ เวเทสุ
สพฺพสิปฺเปสุ จ นินฺพตฺตี ปตฺโต
ทิสปาโมกฺโข อจฺริโย อโหสิ.

๗. อิติถึวรรค

๑. พรรณนาอสาตมนตข่าตก (๖๑)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
ผู้กระสัน (จะสึก) ตรัสชาดกนี้ มีคำ
เริ่มต้นว่า อาสา โลกิตุติโย นาม ดังนี้
เป็นอาทิ.

เรื่องของภิกษุรูปนั้น จักมีแจ้งใน
อุมมาพันตีชาดก.

ก็พระศาสดา ตรัสกับภิกษุรูปนั้นว่า
“ดูกรภิกษุ ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลายเป็น
ผู้ที่ไม่ควรพึงพอใจ ไม่มีความรอบคอบ
ลามก ต่ำทราม, เพราะเหตุไรเธอจึง
กระสัน (จะสึก) เพราะอาศัยหญิงชั่วช้า
เห็นปานนี้ด้วยเล่า” แล้วทรงนำอดีต
นิทานมาตรัสเล่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี
พระโพธิสัตว์ บังเกิดในสกุลพราหมณ์
ที่เมืองตักกสิลาแคว้นคันธาระ ถึงความ
เป็นผู้รู้เพียงসা เรียนจบไตรเพท^๑ และ
ศิลปะทุกแขนงวิชา ได้เป็นอาจารย์
ทิสปาโมกข์.

^๑ ฤคเวท, ยชุรเวทและสามเวท.

ตทา พาราณสียํ เอกสุมี พุราหุณกุล
ปุตตสุส ชาตทิวเสเยว อคฺคิ คเหตุวา
อนิพฺพายนนฺตํ จปยีสฺส.

อด ตํ พุราหุณกุมารํ โสฬสวสุสกาเล
มาตาปิตโร อาหิสฺส "ปุตฺตก มยํ ตว
ชาตทิวเส อคฺคิ คเหตุวา จปยิมฺหา
สเจ พุรหุณโลกปรายโน ภวิตฺกามา,
ตํ อคฺคิ อาทาย อรญฺณํ ปวิสิตฺวา
อคฺคิ ภควนฺตํ นมสฺสนฺโต
พุรหุณโลกปรายโน โหหิ สเจ อคารํ
อชฺชวามสิตฺกามา, ตกฺกสิลฺลํ คนฺตฺวา
ทิสปาโมกฺขสุส อาจริยสุส สนนฺติเก
สิปฺปํ อคฺคฺคณฺหิตฺวา กุญฺจํพํ
สณฺจเปหิ"ติ.

มาถนโว "นาหิ สกฺขิสฺสสามิ อรญฺเณ
อคฺคิ ปริจฺริตฺตํ กุญฺจํพเมว
สณฺจเปสฺสามิ"ติ มาตาปิตโร วนฺทิตฺวา
อาจริยภาคํ สหสฺสํ คเหตุวา ตกฺกสิลฺลํ
คนฺตฺวา สิปฺปํ อคฺคฺคณฺหิตฺวา
ปจฺจจาตมาสิ.

มาตาปิตโร ปนฺสุส อนฺตฺติกา
ฆราวาเสน อรญฺเณ อคฺคิ ปริจฺรเว
เปตฺตูกามา โหนฺตฺติ.

ครั้งนั้น ในกรุงพาราณสี มีหญิงญาติใน
ตระกูลพราหมณ์ตระกูลหนึ่ง ได้จุดไฟ
ตั้งไว้ไม่ให้ดับในวันทีบุตรเกิดทีเดียว.

ลำดับนั้น มารดาบิดาได้พูดกับ
พราหมณ์กุมารนั้นในเวลามีอายุย่างเข้า
๑๖ ปีว่า "ลูกเอ๋ย เราทั้งหลายได้จุดไฟ
ตั้งไว้ในวันที่เจ้าเกิดมา หากเจ้าประสงค์
จะมีพรหมโลกเป็นที่ไปในเบื้องหน้า, จง
ถือเอาไฟนั้นเข้าสู่ป่า. นมัสการพระอัครนี้
ผู้เป็นเจ้า มีพรหมโลกเป็นที่ไปใน
เบื้องหน้าเถิด ถ้าเจ้าประสงค์จะอยู่
ครองเรือน, จงไปในเมืองตักกสิลา เรียน
ศิลปะในสำนักของอาจารย์ทิสปาโมกข์
แล้วรวบรวมทรัพย์สมบัติเถิด".

มาถนพพูดว่า "ฉันไม่อาจจะบำเรอไฟ
ในป่าได้, จักรวบรวมทรัพย์สมบัติ
อย่างเดียวกับเท่านั้น" แล้วให้มารดาบิดา
ถือเอาทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะ ซึ่งเป็น
ส่วนแห่งอาจารย์ (ค่าเล่าเรียน) แล้วไป
สู่เมืองตักกสิลา เรียนศิลปะ (สำเร็จ)
แล้วก็กลับมา.

ทางฝ่ายมารดาบิดาของเขา ไม่
ปรารถนาจะให้ผู้อยู่ครองเรือน (แต่)
ประสงค์จะให้เขาบำเรอไฟในป่า.

อถ นั มาตา อิตถีนั โทสั ทสฺเสตฺวา
 อรณฺณํ เปเสตฺกามา “โส อจฺริโย
 ปณฺทิตฺโต พุยฺตฺโต สกฺขิสฺสตี เม
 ปฺตฺตฺสส อิตถีนั โทสั กเถตฺนุ”ติ
 จินฺนเตตฺวา อาห “อุคฺคหิตฺนเต ตาต
 สิปฺปนุ”ติ.

“อาม อมฺมา”ติ.

“อศตมณฑลปิ เต อุคฺคหิตา”ติ.

“น อุคฺคหิตา อมฺมา”ติ.

“ตาต ยทิ เต อศตมณฑลปิ น
 อุคฺคหิตา, น นาม เต สิปฺปิ อุคฺคหิต,
 คจฺจ, อุคฺคณฺหิตฺวา เอหิ”ติ.

โส “สาธู”ติ ปฺน ตกฺกสิลาภิมฺโข
 ปายาสิ. ตสฺสาปิ อจฺริยสฺส มาตา
 มหฺลลิกา วิสฺวสฺสสตีกา.

โส ตั สหตฺถา นฺหาเปนฺโต โภเชนฺโต
 ปายเณฺโต ปฏฺิษคฺคตี. อณฺเณ มนฺุสฺสา
 นั ตถา กโรนฺตุ ชีคฺคจฺนฺตี.

ลำดับนั้น มารดาได้แสดงโทษของหญิง
 ทั้งหลายแล้วประสงค์จะส่งเขาไปสู่ป่า
 ได้คิดว่า “อาจารย์ผู้นั้นฉลาดเฉียบแหลม
 จักสามารถชี้แจงโทษของหญิงแก่บุตร
 ของเราได้” จึงพูดว่า “นี่แน่ะพ่อ เจ้า
 เรียนศิลปศาสตร์จบแล้วหรือ”.

“ขอรับ คุณแม่”.

“อศตมณฑล (มณฑลที่ว่าด้วยหญิง
 เป็นเพศที่ไม่น่าพึงพอใจ) เจ้าเรียน
 แล้วหรือ”.

“ยังมีได้เรียนขอรับ คุณแม่”.

“ลูกเอ๋ย ถ้าเจ้ายังมีได้เรียนอศตมณฑล
 แล้ว เจ้าก็ยังเรียนไม่จบศิลปะ, ไปเถอะ,
 จงไปเรียนแล้วค่อยมา”.

เขารับคำว่า “ดีละ” แล้วเดินทางไป
 มุ่งหน้าสู่เมืองตักกสิลาอีก. มารดาของ
 อาจารย์ แม้นั้นเป็นคนแก่ มีอายุได้
 ๑๒๐ ปี.

อาจารย์นั้นให้มารดาอาบน้ำ ให้บริโภค
 อาหาร ให้ดื่ม น้ำ ปรนนิบัติมารดานั้น
 ด้วยมือของตนเอง. มนุษย์พวกอื่นพากัน
 รังเกียจท่านที่กระทำเช่นนั้น.

โส จินฺตลสิ “ยมนฺนนาหิ อรณฺณํ
ปวิสิตฺวา, ตตฺถ มาตริํ ปฏิชฺคฺคนฺโต
วิหเรยฺยมนฺ”ติ.

อถกสมิํ วิวิตฺเต อรณฺเณ อุกท-
ผาสุกฺกุจฺจาเน ปณฺณสาลํ กาเรตฺวา
สปีตณฺฑทฺฐลาทีนึ อหฺราเปตฺวา มาตริํ
อฺกฺขิปิตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา มาตริํ
ปฏิชฺคฺคนฺโต วาสํ กปฺเปสิ.

โสปี โข มาณโว ตกฺกสิลํ
คนฺตฺวา อจฺริยํ อปฺสฺสนฺโต “กหิ
อจฺริโย”ติ ปุจฺฉิตฺวา ตํ ปวตฺตี สุตฺวา
ตตฺถ คนฺตฺวา วนฺพิตฺวา อฏฺฐาสึ.

อถ นํ อจฺริโย “กึ นฺ โข ตาต
อติสฺสํ อาคโตสฺ”ติ.

“นฺนุ อหิํ ตฺเมหิ อสฺตมฺนฺโต นาม
อฺคฺคฺคนฺหาปีโต”ติ.

“โก ปนฺ เต อสฺตมฺนฺเต
อฺคฺคฺคนฺหิตพฺเพ กตฺวา กเถสิ”ติ.

“มยฺหิ มาตา อจฺริยา”ติ.

โพธิสฺตฺโต จินฺตลสิ “อสฺตมฺนฺตา นาม
เกจึ นตฺถิ, อิมฺสฺส ปนฺ มาตา อิมิ
อิตฺถิโทสํ ชานาเปตฺกามา ภวิสฺสตี”ติ.

ท่านดำริว่า “อย่ากระนั้นเลย เราควร
เข้าไปสูป่า อยู่ปรนนิบัติมารดา ณ ที่นั้น”.

ครั้งนั้น ท่านอาจารย์ให้สร้างบรรณศาลา
ในที่ที่จะหาน้ำได้สะดวก ณ ป่าอัน
เงียบสงัดแห่งหนึ่ง ให้คนขนเนยใส และ
ข้าวสารเป็นต้นมาไว้ อุ้มมารดาไป
พำนักอาศัย ณ ที่นั้น ปรนนิบัติมารดาอยู่.

มาณพฺนั้น ไปยังเมืองตักกสิลา
ไม่พบอาจารย์ จึงถามว่า “ท่านอาจารย์
ไปไหน” ได้ยินเรื่องราวนั้นแล้ว จึงไป
ณ ที่นั้น ไหว้เสร็จแล้วยืนอยู่.

ครั้งนั้น อาจารย์ถามเขาว่า “นี่แน่ะพ่อ
เพราะเหตุไรเล่า เธอจึงกลับมาเร็วนัก”.

“ท่านยังมีได้สอนอสฺตมฺนฺต์ ให้กระผม
มิใช่หรือ”.

“ใครเล่าบอกว่ เธอควรเรียนอสฺตมฺนฺต์
ด้วย”.

“คุณแม่ของกระผมขอรับ ท่านอาจารย์”.

พระโพธิสัตว์ดำริว่า “มนต์ไร ๆ ที่ชื่อว่า
อสฺตมฺนฺต์ไม่มี, แต่มารดาของมาณพ
ผู้นี้ คงปรารถนาจะให้เขาเข้าใจในโทษ
อันเกิดจากหญิง”.

อด นั สากู ตาต ทสุสามิ เต
 อศตมณฑล, ตูว์ อชช อาที กตวา
 มม จาเน จตวา มม มาตรี
 สหตุถา นุหาเปนุโต โภเชนุโต
 ปาเยนุโต ปฏิชคคาหิ, หตุถปาห-
 สีสปฏิจิสุมพาวนาทีนิ จสุสา กโรนุโต
 'อญเย ชรี ปตตกาเลปี ตาว เต
 เอรูบี สรีรี, ทหรรกาเล กิทีสิ
 อโหสี'ติ หตุถปาหปริกมมาทิกรรณกาเล
 หตุถปาทาทีนิ วณณิ กเถยยาสิ,
 ยญจ เต มม มาตา กเถติ, ตั
 อลชชนุโต อนิคุหนุโต มยุหิ
 อาโรเจยยาสิ, เอรุ กโรนุโต อศตมณฑล
 ลจจสิ, อกโรนุโต น ลจจสิ"ติ อาห.

โส "สาธุ อัจฉริยา"ติ ตสุส วจัน
 สมปฏิจิจิตวา ตโต ปุญจาย สพุพิ
 ยถาวุตตวิธานิ อกาลิ.

อดสุสา ตสุมี มาถนเว ปุณปุณิ
 วณณยมาเน "อัย มยา สทุธิ
 อภิมิตตุกาโม ภวิสสุตี"ติ อนุธาย
 ชราชินุณาย อพุนนุตเร กิเลโส
 อปุปชชติ.

ครั้นแล้ว พระโพธิสัตว์จึงพูดกับมาณพ
 นั้นว่า "นี่แน่พ่อ ดีแล้ว เราจักให้
 อศตมณฑลแก่เธอ, ตั้งตั้งแต่วันนี้ไป
 เธอจงแทนหน้าที่ของฉัน ให้มารดาฉัน
 อาบน้ำ กินอาหาร ดื่มน้ำ ประณิบัติ
 ด้วยมือของตนเอง, และเมื่อกระทำกิจ
 มีการนวดมือ เท้า ศีรษะและหลังเป็นต้น
 ของท่าน ฟังกล่าวสรรเสริญมือและเท้า
 เป็นต้น ในเวลาบีบนวดมือและเท้าว่า
 'ข้าแต่แม่เจ้า แม้ในเวลาที่ท่านถึง
 ความชรา รูปร่างของท่านยัง (งาม)
 ถึงเพียงนี้ ในเวลาเป็นสาวจะเป็นเช่นไร'.
 ก็มารดาของเราพูดสิ่งใดกับเธอ เธออย่า
 ละอาย อย่าปกปิด ฟังบอกสิ่งนั้นแก่เรา,
 เธอทำอย่างนี้จึงจักได้ อศตมณฑล
 เมื่อไม่ทำก็จะได้ไม่ได้".

เขารับคำอาจารย์ว่า "ดีละท่านอาจารย์"
 ตั้งแต่นั้นมา ก็ได้กระทำตามวิธีที่อาจารย์
 แนะนำทุกอย่าง.

ต่อมา เมื่อมาณพนั้นเียนยออยู่
 บ่อย ๆ นางตามืดเตมาชราแล้ว ก็บังเกิด
 กิเลสขึ้นในภายในว่า "ชายหนุ่มคนนี้
 คงปรารถนาจะร่วมอภิรมย์กับเรา".

สา เอกทิวสั อตฺตโน สร็รฺวณฺณํ
กถฺยมาณั มาณวํ อาห “มยา สทุธิ
อภิมิตฺตํ อิจฺฉสึ”ติ.

“อญฺเย อหํ ตาว อิจฺฉเยยฺม, อาจฺริโย
ปน คุรุโก”ติ.

“สเจ มํ อิจฺฉสึ, ปุตุตฺตํ เม มาเรหิ”ติ.

“อหํ อาจฺริยสฺส สนฺตฺติเก เอตฺตํ สิปฺปํ
อุคฺคณฺหิตฺวา กิเลสฺมตฺตํ นิสฺสาย กิณฺติ
กตฺวา อาจฺริยํ มาเรสฺสามิ”ติ.

“เตนฺหิ สเจ มํ น ปริจฺจขสึ, อหเมว
นํ มาเรสฺสามิ”ติ.

เอวํ อิตฺถิโย นาม อสตาตา ลามิกา
ปจฺฉิมิกา, ตถารูเป นาม วเย
จิตฺตา ราคจิตฺตํ อุปฺปาเตตฺวา กิเลสํ
อนฺวตฺตมาณา เอวํ อุปการกํ ปุตุตฺตํ
มาเรตฺกามา ชาตา.

มาณโว สพุพฺ ติ กถํ โพรธิตฺตสฺส
อาโรเจสฺสิ .

โพรธิตฺโต “สุฏฺฐุ เต มาณว
กตํ มยฺหํ อาโรเจณฺเตนา”ติ วตฺวา
มาตุ आयุสฺสงฺขารํ โอลิเกนฺโต “อชฺเชว
มริสฺสตี”ติ ญตฺวา “เอหิ มาณว,
วิมฺสิสฺสาม นนฺ”ติ เอกํ อุทฺมฺพรุกฺขํ

วันหนึ่ง นางถามมาณพผู้กำลังกล่าว
ยกยอร่างกายของตนว่า “เรอคง
ปรารถนา จะร่วมอภิรมย์กับฉัน”.

“ข้าแต่แม่เจ้า ข้าพเจ้าปรารถนา ก่อน,
แต่ท่านอาจารย์ก็ยังไม่เป็นที่เคารพ (อญฺ)”.
“หากเธอปรารถนาฉัน, ก็จงฆ่าบุตร
ของฉันเสียเถิด”.

“ข้าพเจ้าเรียนศิลปะ ในสำนักอาจารย์
ถึงเพียงนี้แล้ว จะฆ่าอาจารย์เพราะ
อาศัยสักว่ากิเลส ก็ดูกระไรอยู่”.

“ถ้าอย่างนั้น หากเธอไม่ละทิ้งฉัน, ฉัน
นี้แหละจักฆ่าเขาเสียเอง”.

ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลาย เป็นเพศที่ไม่น่า
พึงพอใจ ลามกตำทราวมอย่างนี้ ตั้งอยู่
ในวัยเห็นปานนั้น ก็ยังจิตกำหนดให้
เกิดขึ้น ยอมตามกิเลส ประสงค์ที่จะ
ฆ่าบุตรผู้มีอุปการะอย่างนี้เสียได้.

มาณพเล่าถ้อยคำนั้นทั้งหมด ให้
พระโพรธิสฺตฺว (ฟัง).

พระโพรธิสฺตฺวพูดว่า “ดูกรรมาณพ
เธอกระทำได้มากที่บอกให้เรา (ทราบ)”
ดังนี้แล้ว จึงตรวจดูอายุสังขารของ
มารดาที่รู้ว่า “มารดาของเราจักตาย
วันนี้แน่” จึงกล่าววว่า “มาเถิดมาณพ

ฉันทิตวา อตตโน ปมาเนน กฏฐรูปกั
กตวา สสีลั ปารูปิตวา อตตโน
สยณฺฐาเน อุตตานิ นิปชฺชาเปตวา
รชฺชุกั พนฺธิตวา อนฺเตวาลิกั อาห "ตาด
ผรลฺลํ อาทาย คนฺตวา มม มาตุ
สณฺณํ เทหิ"ติ .

มาณโว คนฺตวา "อเยเย อจฺริโย
ปณฺณสาลาโย อตตโน สยณฺฐาเน
นิปฺนฺโน รชฺชุสณฺณวา เม พทฺธา, อิมํ
ผรลฺลํ อาทาย คนฺตวา สเจ สกุโกสิ,
มาเรหิ นนฺ"ติ อาห.

"ตวํ ปน มํ นํ ปริจฺจชิสฺสสี"ติ.

"กัการณา ปริจฺจชิสฺสามิ"ติ.

สา ผรลฺลํ อาทาย ปเวธมานา อญฺชาย
รชฺชุสณฺณวาย คนฺตวา หตฺเถน
ปรามลิตวา "อโย เม ปุตฺโต"ติ
สณฺณวาย กฏฐรูปกสฺส มฺขโต สากฺกั
อปเนตวา ผรลฺลํ อาทาย "เอกปฺปหาเรเนว
มาเรสฺสามิ"ติ คีวายเมว ปหริตวา
ถทฺธสทฺเท อปฺปนฺเน รุกฺขภาวํ อณฺณาลิ.

อด โพิธิสฺตฺเตน "กั กโรสิ อมฺมา"ติ
วุตฺเต สา "กณฺจิตามฺหิ"ติ ตตฺถเว
มริตวา ปติตา.

เราจักทดลองท่าน" แล้วได้ตัดต้นมะเดื่อ
ต้นหนึ่ง เอาไม้ทำเป็นตุ๊กตาไม้ประมาถ
เท่าตัวเอง คลุม (ตุ๊กตาไม้) รวมทั้งศีรษะ
ให้นอนหงายบนที่นอนของตน ผูกราว
เชือก แล้วบอกลูกศิษย์ว่า "นี่แน่ะพ่อ
เธอจงถือขวานไป ให้สัญญาแก่มารดา
ของเราเถิด".

มาณพไปแล้วกล่าวว่า "ข้าแต่แม่เจ้า
ท่านอาจารย์ นอนอยู่บนที่นอนของตน
ในบรรณศาลา ข้าพเจ้าผูกเชือก
ความหมายรู้ไว้แล้ว ท่านจงถือเอา
ขวานนี้ไป ถ้าสามารถก็จงฆ่าอาจารย์
นั้นเสีย".

"แต่เธอจักต้องไม่ละทิ้งฉัน".

"เพราะเหตุอะไรเล่า ข้าพเจ้าจะละทิ้ง".

นางถือเอาขวานงก ๆ เงิน ๆ ลูกขึ้นไป
ด้วยเชือกเป็นเครื่องหมาย ให้มีอคฺลาคู
สำคัญว่า "นี่เป็นบุตรของเรา" จึงดึงผ้า
ออกจากใบหน้าของตุ๊กตาไม้ ถือขวาน
ฟันลงไปทีคอดด้วยหมายใจว่า "จักฆ่า
ให้ตายทันที" เมื่อเสียงของแข็งดังขึ้น
จึงรู้ว่าเป็นไม้.

ครั้งนั้น เมื่อพระโพธิสัตว์ถามว่า "คุณแม่
ท่านทำอะไร" นางคิดว่า "เราถูกลง
เสียแล้ว" ก็ล้มลงตาย ณ ที่นั้นทันที.

อุตตโน กิร ปณฺณสาลาย นิปฺนนายปิ
ตงฺขณฺเียว ตาย มริตพฺพเมว.

โส ตสฺสุสา มตภาวํ ฅตฺวา
สรีริกัจฺจํ กตฺวา อาพาหนํ นิพฺพทาเปตฺวา
วณฺฺปฺเปเหติ ปุเชตฺวา มาณวํ อาทาย
ปณฺณสาลทฺวาเร นิสีทิตฺวา “ตาด
ปาฎิเยกฺกา อสาดมฺนฺตา นาม นตฺติ,
อิตฺติโย อสาดตา นาม, ตว มาตา
'อฺสาดมฺนฺเต อฺคฺคฺคฺนฺหา'ติ มม สฺนฺตํ
เปสฺยมาณา อิตฺตํ โทสํ ชานนตฺถํ
เปสฺเสสิ, อิทานิ ปน เต ปจฺจกฺขโต
มม มาตุ โทสา ทิฏฺฐา, อิมินา
การณฺน 'อิตฺติโย นาม, อสาดตา
ลามิกา ปจฺจิมิกา'ติ ชานเยยาสี"ติ
ตํ โอรสทิตฺวา อฺยโยเชสิ. โสปี อาจริยํ
วณฺทิตฺวา มาตาปิตฺนํ สฺนฺตํ อคฺมาสิ.

อถ นํ มาตา ปุจฺฉิ “ตาด
อฺคฺคฺคฺนฺหิตา เต อสาดมฺนฺตา”ติ.

“อาม อมฺมา”ติ.

“อิทานิ กิ กิริสฺสสิ, ปพฺพชิตฺวา อคฺคิ
วา ปริจริสฺสสิ, อคารมชฺเฌ วา
วสิสฺสสิ”ติ.

ได้ยินว่า แม้ว่านางนอนที่บรรณศาลา
ของตนเอง ก็จะต้องตายในขณะนั้น
เหมือนกัน.

พระโพธิสัตว์ ทราบอาการที่มารดา
นั้นตายแล้ว จึงกระทำสรีริกัจ (เผา) ดับไฟ
ที่เผาศพแล้ว บุษาด้วยดอกไม้ในปา
พามาณพไปนั่งที่ประตูบรรณศาลา แล้ว
กล่าวสอนมาณพนั้นว่า “พ่อหนุ่ม
ขึ้นชื่อว่า อสาดมนต์ที่เป็นส่วนหนึ่ง
ต่างหาก ย่อมไม่มี, หญิงทั้งหลายชื่อว่า
อฺสาดตา, มารดาของเธอบอกว่า 'เจ้า
จงเรียนอฺสาดมนต์' เมื่อจะส่งมายัง
สำนักของเรา ส่งมาเพื่อจะให้รู้โทษ
ของหญิงทั้งหลาย, ก็บัดนี้ เธอเห็นโทษ
แห่งมารดาของเราโดยประจักษ์แล้ว,
ด้วยเหตุนี้ เธอพึงทราบว่ ขึ้นชื่อว่า
หญิงทั้งหลาย เป็นผู้ไม่น่าพึงพอใจ ลามก
ต่ำทราม ดังนี้ส่งไปแล้ว. ฝ่ายมาณพนั้น
ไหว้อาจารย์แล้วได้ไปยังสำนักมารดาบิดา.

ครั้งนั้น มารดาถามเขาว่า “ลูกเอ๋ย
เจ้าเรียนอฺสาดมนต์แล้วหรือ”.

“ขอรับคุณแม่”.

“บัดนี้ เจ้าจะอย่างไร จะออกบวช
บำเรอไฟ, หรือว่าจะอยู่ในท่ามกลาง
เรือน”.

มาณโว "มยา อมฺม ปจฺจกฺขโต
อิตฺถินิ โทสา ทิฏฺฐา, อคาเรน เม
กิจฺจํ นตฺถิ, ปพฺพชิสฺสํสามนฺ"ติ อตฺตโน
อธิปฺปายํ ปกาเสนฺโต อิมิ คาคมาห

๒๑. "อสา^๑ โลกิตฺติโย นาม
เวลา ตาสํ น วิชฺชติ
สารตฺตา จ ปคฺพฺภา จ
สิขี สพฺพคฺมุโส ยถา
ตา นิตฺวา ปพฺพชิสฺสํสามิ
วิเวกมนฺุพฺรุหณฺ"ติ.

ตตฺถ อสาติ อสฺติโย ลามิกา.
อถวา สาทํ วุจฺจติ สุขิ. ตํ ตาสุ
นตฺถิ. อตฺตนิ ปฏฺิพฺพุตฺถิตฺตานํ
อสาตเมว เทนฺตํตีปิ อสาตา, ทุกฺขา
ทุกฺขวตฺตญฺุฏฺฏาติ อตฺตโต. อิมสฺส
ปนตฺถสฺส ที่ปนตฺถาย อิทํ สุตฺตํ
อาหริตพฺพิ

มาณพกล่าวว่่า "คุณแม่ ฉันได้เห็นโทษ
ของหญิงโดยประจักษ์แล้ว, กิจของฉัน
ที่อยู่ครองเรือน ไม่มี, ฉันจะบวชละ"
ดังนี้ เมื่อจะประกาศความมุ่งหมาย
ของตน จึงกล่าวคาคานี้ว่า

๒๑. "ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลาย ในโลก
(ล้วน) มีใจกำหนด (ในกามคุณ)
มีความคะนอง (กาย วาจา ใจ)
และมีใจอยาก (ไม่เลือก) เหมือนกับ
ไฟที่เผา (ไหม้) ไม่เลือกจะนั้น
ความซัดคั้น ของหญิงเหล่านั้น
ก็ไม่มี เราจักละหญิงเหล่านั้น
ไปบวช เพิ่มพูนวิเวก (ความสงบ)"
ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อสา
คือ ไม่มีความยั้งคิด ได้แก่ต่ำช้า.
อีกอย่างหนึ่ง ความสุข เรียกว่า สาท.
ความสุขนั้นไม่มีในหญิงเหล่านั้น. หญิง
ทั้งหลาย ย่อมให้แต่ความไม่พึงพอใจแก่
บุรุษผู้มีจิตปฏิบัติในตน เหตุนั้น จึง
ชื่อว่า อสาตา, หมายความว่า เป็นทุกข์
คือ เป็นที่ตั้งแห่งทุกข์. ก็เพื่อจะทำ
ข้อความนี้ให้กระจ่าง จึงควรนำพระสูตร
นี้มาว่า

^๑ อ. อสา.

“มาया เจตา มรีจี้ ว
 โสกา โรคา จุพทฺทวา
 ขราว พนฺธนา เจตา
 มจฺจุปาสา คฺหาสยา
 ตาสฺ โย วิสฺสเส โปโส
 โส นเรสุ นรธาโม”ติ^๑

“ก็หญิงเหล่านั้นมีมายา (หลอกหลวง) เป็นเหมือนพยับแดด (ไม่ควรยึดถือ) เป็นปัจจัยให้เกิดความโศกโรคและอันตรายทั้งหลาย และหญิงเหล่านี้ เป็นคนกระด้างแท้ เป็นดุจเครื่องจองจำ เป็นปวงแห่งมัจจุ มีมัจจุอยู่ อาศัยในคูกา คือสรีระ ชายใดวางใจในหญิงเหล่านั้น ชายนั้นเป็นคนเลวในฝูงคน” ดังนี้.

โลกิตฺติโยติ โลก อิตฺติโย.

บทว่า **โลกิตฺติโย** แปลว่า หญิงทั้งหลายในโลก.

เวลา ตาสํ น วิชฺชตีติ อมฺม ตาสํ อิตฺถินํ กิเลสฺอุปฺตตี ปฺตฺวา เวลา สํวโร มรียาทา ปมาณนฺนาม นตฺถิ.

บาทพระศาสดาว่า เวลา ตาสํ น วิชฺชตี ความว่า คุณแม่ เมื่อถึงคราวกิเลสเกิดขึ้น ความซัดคั้น คือ ความสำรวมเขตแดน และ(การรู้)ประมาณของหญิงเหล่านั้น ก็ไม่มี.

สวตฺตฺตา จ ปคฺพฺภา จาติ เวลา จ เอตาสํ นตฺถิ, ปญฺจสุ กามคฺเณสุ สวตฺตฺตา อลฺลีนฺนา, ตถา กายปาคพฺภิเยน วาจาปาคพฺภิเยน มโนปาคพฺภิเยนาติ ติวโร น ปาคพฺภิเยน สมฺนฺนาคตฺตฺตา ปคฺพฺภา เจตา. เอตาสํ หิ อพฺภานฺตฺเร

ด้วยบาทพระศาสดาว่า **สวตฺตฺตา จ ปคฺพฺภา จ** ท่านแสดงว่า ก็ความซัดคั้นของหญิงเหล่านี้ไม่มี, หญิงทั้งหลายเป็นผู้มีความกำหนัด คือ ติดในกามคุณทั้ง ๕ (รูป เสียง กลิ่น รส โภฏฐัพพะ), ทั้งเป็นผู้คะนอง เพราะประกอบด้วย

^๑ พุ. ส. ๒๘/๘๐.

กายทวาราทินี ปตฺวา สัมโร นาม นตฺติ, โฉลา กากปฏิกาคาติ ทสฺเสติ.

ความคะนอง ๓ อย่าง คือ คะนองกาย คะนองวาจา คะนองทางใจ. แท้จริงชื่อว่า ความสำรวมอันถึงกายทวาร เป็นต้น ในภายในของหญิงเหล่านั้น ก็ไม่มี, พวกเธอเป็นคนโลก เปรียบได้ กับกา.

สิขี สพฺพคฺขมโส ยถาติ อมฺม ยถา ชาลสิขาย "สิขี"ติ สงฺขยํ คโต อคฺคิ นาม คฺฤคตาทิเกทํ อสุจิมฺปิ, สปิรมฺภูมาณิตาทิเกทํ สุจิมฺปิ, อญฺจิมฺปิ อนญฺจิมฺปิ ยํ ยเทว ลภติ, สพฺพํ ฆสฺติ ขาทติ, ตสฺมา "สพฺพคฺขมโส"ติ วุจฺจติ, ตเถว ตา อิตฺติโยปิ หตฺติเมณฺหโคเมณฺหาทโย วา โหนฺตุ หีนชฺชจฺจา หีนกมฺมนฺตา, ขตฺติยาทโย วา โหนฺตุ อุตฺตมกมฺมนฺตา, หีนุกฺกฏฐภาวํ อจินฺเตตฺตวํ โลกสุสาท- วเสน กิเลสฺสนฺถเว อุปฺปนฺเน ยํ ยํ ลภนฺติ, สพฺพเมว เสวนฺตีติ สพฺพคฺขมสฺสิขีสทิสาว โหนฺติ, ตสฺมา สิขี สพฺพคฺขมโส ยถา, ตเถเวตาทิ เวทิตฺตพฺพา.

บาทพระศาสดาว่า สิขี สพฺพคฺขมโส ยถา ความว่า คุณแม่ครับ ชื่อว่าไฟ ที่ถึงการนับว่า "สิขี" เพราะมีเปลวไฟ ได้สิ่งใด ๆ ที่ไม่สะอาดมีประเภทเป็นต้น ว่าคุณก็ตาม, ที่เป็นของสะอาดมีประเภท เป็นต้นว่า เนยใส น้ำผึ้ง น้ำอ้อยก็ตาม, สิ่งนำปรารถนาก็ตาม ไม่นำปรารถนา ก็ตาม ย่อมเผา คือ เผาเผา (ไหม้) ทุกอย่าง, เพราะเหตุนั้น ท่านจึงเรียกว่า "เผาทุกชนิด" ฉนั้นใด, แม้หญิงทั้งหลาย เหล่านั้นก็ฉนั้นเหมือนกัน จะเป็นผู้มี กำเนิดต่ำ มีการงานต่ำ เช่น คนเลี้ยงช้าง และคนเลี้ยงโคก็ตาม มีการงานสูงสุด เช่น กษัตริย์เป็นต้นก็ตาม, เมื่อความ สนินทิตชอบด้วยกิเลสเกิดขึ้น ได้สิ่งใด ๆ, ก็คบหาสิ่งนั้น ๆ ที่ตนได้มาทุกประเภท ที่เดียว ด้วยอำนาจไม่คิดถึงความที่ตน เป็นคนชั้นต่ำ และชั้นสูง แต่ยินดีโลก เหตุนั้น หญิงเหล่านั้น จึงเป็นเช่นเดียวกับ ไฟที่เผาทุกอย่าง, เพราะฉะนั้น พึงทราบ

ว่า ไฟเผาทุกอย่างฉันใด, หลิงเหล่านี้ ก็เป็นฉันนั้นนั่นแหละ.

ตา หิตฺวา ปพฺพชิสฺสสามิตฺติ อหํ

ตา ลามิกา ทุกฺขวตฺตญฺญตา อิตฺติโย หิตฺวา อรณฺณํ ปวิสิตฺวา อิลิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิสฺสสามิ.

วิเวกมฺนุพฺพหฺนฺตฺติ กายวิเวโก

จิตฺตวิเวโก อฺปฺปวิเวโกติ ตโย วิเวกา, เตสุ อิตฺ กายวิเวโกปี วฏฺฏติ จิตฺตวิเวโกปี.

อิทํ วุตฺตํ โหติ "อหํ อุมฺม ปพฺพชิตฺวา กสิณฺปริกมฺมํ กตฺวา อญฺจ สฺมาปฺตฺติโย ๑ ปญฺจ อภิญฺญาโย ๑ อฺปฺปาทฺเตตฺวา คณฺโถ กายํ, กิเลสฺสิ ๑ จิตฺตํ วิเวเจตฺวา อิมํ วิเวกํ พุรฺรหฺนฺโต วชฺชฺเตมฺนฺโต พุรฺรหฺมโลภฺปรายโน ภวิสฺสสามิ, อลฺลํ เม อคาเรนา"ติ.

เอวํ อิตฺติโย ครหิตฺวา มาตาปิตโร วฺนฺทิตฺวา หิมวฺนฺตํ ปวิสิตฺวา ปพฺพชิตฺวา วุตฺตปฺปการํ วิเวกํ พุรฺรหฺนฺโต พุรฺรหฺมโลภฺปรายโน อโหสิ.

บาทพระคาถาว่า ตา หิตฺวา

ปพฺพชิสฺสสามิ ความว่า ข้าพเจ้าจักละ หลิงเหล่านั้น ผู้ต่ำทราม เป็นที่ตั้งแห่ง ความทุกข์เข้าสู่ป่า แล้วบวชเป็นฤาษี.

บาทพระคาถาว่า วิเวกมฺนุพฺพหฺนฺตฺติ

ความว่า ความสงบมี ๓ อย่าง คือ ความสงบทางกาย ความสงบทางใจ ความสงบจากกิเลส คือ อฺปฺปติ, ใน ๓ อย่างนั้น ในที่นี้ควรเป็นความสงบ ทั้งทางกายทั้งทางจิต.

ท่านกล่าวอธิบายไว้ดังนี้ว่า "คุณแม่ครับ ผมจักบวช แล้วกระทำปริกรรมกสิณ ทำสมาบัติ ๘ และอภิญญา ๕ ให้เกิดมีขึ้น ทำกายให้ว่างจากหมู่คณะ ทำจิตให้ ว่างจากกิเลส เพิ่มพูน คือเจริญวิเวกนี้ ก็จะมีพรหมโลก เป็นที่ไปเบื้องหน้า, พอที่เผลอ กับการอยู่ครองเรือนของผม" ดังนี้.

มาณพ ครั้นดำเนินหึงทั้งหลาย ดังนี้แล้ว ไหว้มารดาบิดา เข้าไปสู่ หิมวันตประเทศ บวชแล้ว เพิ่มพูนวิเวก มีประการดังกล่าว ได้เป็นผู้มีพรหมโลก เป็นที่ไปเบื้องหน้า.

สตถาปี "เอวํ ภิกขุ อิตถิโย
นาม อสตาตา ลามิกา ปจฺฉิมิกา
ทุกขทายิกา"ติ อิตถินํ อคฺฉนํ
กถตฺวา สจฺจจاني ปกาเสสิ,
สจฺจปริโยसानะ โส ภิกขุ โสตาปตฺติผล
ปตฺติจฺจาสิ.

สตถา อนุสนฺธิ สมฺภตฺวา ชาตกํ
สโมธานะสิ "ตทา มาตา ภทฺทกาปิลานี,
ปีตา มหาภสฺสโป อโหสิ, อนฺุเตวาลิโก
อานนฺุโท อจฺจริโย ปน อหเมวา"ติ.

อัสตมฺนตฺชาตกถวณฺุณนา ปจฺมา.

แม้พระศาสดาตรัสโทษมิใช่คุณ
แห่งหญิงทั้งหลายว่า "ดูกรภิกษุ
ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลาย ไม่น่าพึง
พอใจ ลามกตำทราญ ให้ความทุกข์
อย่างนี้" ดังนี้ แล้วทรงประกาศสัจจะ
ทั้งหลาย, ในเวลาจบสัจจะ ภิกษุรูปนั้น
ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.

พระศาสดาทรงสืบอนุสนธิประชุมชาดก
ว่า "มารดา (ของมาณพ) ในครั้งนั้น
มาเป็นนางภททกาปิลานี ปีตาเป็น
มหาภสสปะ, มาณพผู้เป็นศิษย์เป็น
อานนท์, ส่วนอาจารย์ คือเวตถาคต
แล" ดังนี้.

พรรณนาอัสตมันตชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. อณฺทฎฐาตก (๖๒)

๖๒. “ยํ พุราหฺมโณ อวาเทสิ
 วีนํ สมฺมุขเวจฺจิต^๑
 อณฺทฎฐา ภาตา ภริยา
 ตาสุ โภ ชาคู วิสุสเส”ติ.

อณฺทฎฐาตกํ ทุตฺติยํ.

๒. อณฺทฎฐาตก (๖๒)

๖๒. “พราหฺมณฺญกนางมาณวิกา เอาผ้า
 ผูกหน้าแล้ว . ให้ตีตพินก็ไม่รู้
 เท่าทัน ภรรยาที่ตนเลี้ยงดูมา
 ตั้งแต่ยังไม่คลอด ใคร (เล่า) ฟัง
 ไว้วางใจในภรรยาเหล่านั้น ได้อย่าง
 สิ้นเชิง”.

อณฺทฎฐาตก ที่ ๒.

^๑ ข. สมฺมุขเวจฺจิต.

๒. อนุทฤตวณฺณา

(๖๒)

ยํ พุราหฺมณเณ อวาเทสีติ อิทํ
สตถา เขตวเน วิหรนฺโต อุกฺกณฺจิตเมว
อารพฺภ กเถสิ.

ตีํ หิ สตถา "สจฺจํ กิร ภิกฺขุ
อุกฺกณฺจิตสี"ติ ปุจฺจิตฺวา สจฺจํ
ภนฺเต"ติ วุตฺเต "ภิกฺขุ อิตฺถิโย นาม
อรกฺขิยา ปุพฺเพ ปณฺชิตา อิตฺถิ
คพฺภโต ปฏฺจาย รกฺขณฺตาปี รกฺขิตุํ
นาสฺกฺขีสุ"ติ วตฺวา อตีตํ อานริ.

อตีเต พาราณสียํ พุราหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิตฺโต ตสฺส
อคฺคฺมเหสียา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา
วยปฺปตฺโต สพฺพลิปฺเปสุ นิปฺพตฺตี
ปตฺวา ปิตุ อจฺจเยน รชฺเช ปตฺฏิจฺจาย
ธมฺเมเน รชฺชํ กาเรสิ.

๒. พรรณนาอันทฤตชาดก

(๖๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภถึงภิกษุ
ผู้กระสันจะสึกเช่นเดียวกัน ตรัสชาดกนี้
มีคำเริ่มต้นว่า ยํ พุราหฺมณเณ อวาเทสี
ดังนี้เป็นอาทิ.

ความว่าพระศาสดา ตรัสถาม
ภิกษุนั้นว่า "ดูกรภิกษุ ได้ยินว่าเธอ
เป็นผู้กระสันจริงหรือ" เมื่อภิกษุนั้น
กราบทูลว่า "จริง พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า
"ดูกรภิกษุ ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลาย ใคร ๆ
ก็รักษาไว้ไม่ได้ ในกาลก่อน บัณฑิต
ทั้งหลาย แม้รักษาหญิงตั้งแต่ (นาง)
อยู่ในครรภ์ ก็ไม่อาจจะรักษาไว้ได้" ดังนี้
แล้วนำอดีต (นิทาน) มาตรัสเล่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติอยู่ ณ เมืองพาราณสี
พระโพธิสัตว์ ทรงอุบัติในพระครรภ์
พระอัครมเหสีของพระราชาพระองค์นั้น
เมื่อทรงเจริญวัยแล้ว ทรงเรียนจบศิลปะ
ทุกอย่าง เมื่อพระราชบิดาสวรรคตแล้ว
ก็เถลิงถวัลยราชสมบัติ ทรงครองราชย์
โดยธรรม.

โล ปุโรหิตเณ สทุธิ ชุต กิพีติ,
กิพีนโต ปน

พระองค์ทรงเล่นสกากับปุโรหิต แต่เมื่อ
จะทรงเล่นก็ทรงขับเพลงสกาเห็นว่า

“นที สพุพา วงกคดี
สพุเพ กฏจมายา วนา
กเร สพุพิตุโย ปาปี
ลพุมมานะ นีวาทเก”ติ^๑

“แม่น้ำทุกสายคดเคี้ยว ป่าทั้งหมด
ก็ล้วนไปด้วยหมู่ไม้ หญิงทุกคน
ก็มักทำความชั่ว เมื่อเธอได้โอกาส”
ดังนี้.

อิมิ ชุตคีติ คายนุโต ราชตผลเก
สุวณฺณปาสเก ชิปีติ. เอวิ กิพีนโต
ปน ราชานิจจํ ชินาติ, ปุโรหิตโต ปน
ปราชียติ.

ทรงโยนลูกบาศก์ทอง ลงบนแผ่น
กระดานเงิน. ก็เมื่อพระราชาทรงเล่น
โดยวิธีอย่างนี้ จึงทรงชนะเป็นนิจ
ส่วนปุโรหิตก็พ่ายแพ้.

โล อนุกกเมน ฆรวินเว ปริกขย์
คจฺจนฺเต จินฺเตสิ “เอวิ สนฺเต สพุพ
อิมสมิ ฆเร ธนํ ชียิสฺสติ, ปรีเยสิตฺวา
ปฺริสนฺตรํ อคฺตํ เอกํ มาตุคามํ ฆเร
กฤษฺสामी”ติ.

ปุโรหิตนั้น เมื่อทรัพย์สมบัติในเรือน
ถึงความหมดไปโดยลำดับ จึงคิดว่า
“เมื่อเป็นเช่นนี้ ทรัพย์ทุกอย่างในเรือนนี้
จักสิ้นไป เราจักแสวงหาหญิงสักคนหนึ่ง
ผู้ไม่เคยสัมผัสบุรุษมาเลยเอาไว้ในเรือน”.

อถสฺส เอตทโหสิ “อญฺญปฺริสํ
ทิฏฺฐปฺพุพํ อิตฺถิ รกฺขิตุํ น สกฺขิสฺสामी,
คพฺภโต ปฏฺฐาเยกํ มาตุคามํ รกฺขิตฺวา
ติ วยฺยปฺตติ วเส จเปตฺวา เอกปฺริสิกฺก
กตฺวา คาพฺหิ อารกฺขิ สวิทิตฺวา
ราชกฺุลโต ธนํ อหาริสฺสामी”ติ.

ลำดับนั้น ปุโรหิตนั้นได้มีความคิดอย่างนี้
ว่า “เราไม่สามารถจะรักษาหญิงที่เคย
เห็นบุรุษอื่น (มาก่อน) เราจักรักษาหญิง
คนหนึ่งตั้งแต่อยู่ในครรภ์ เมื่อนาง
เจริญวัยแล้ว ให้อยู่ในความควบคุม
(ของตน) ทำให้นางเป็นหญิงมีสัมผัส
บุรุษเพียงคนเดียว และจัดแจงการ

^๑ พ. ชา. ๒๔ / ๑๑๙.

ไส จ องควิฑูชาย เจโก โหติ. อถกั
 ทุคคตติตถึ คพฺภินี ทิสฺวา “ธิตฺร
 วิชายิสฺสตี”ติ ทตฺวา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา
 ปริพฺพยํ ทตฺวา สมเรเยว วสาเปตฺวา
 วิชาตกาเล ธนํ ทตฺวา อญฺเอยเซตฺวา
 ตํ กุมาริกํ อญฺเอยสํ ปุริสานํ ทฏฺฐํ
 อทตฺวา อิตฺถินํเยว ทตฺเถ ทตฺวา
 ไปสาเปตฺวา วยปฺปตฺตกาเล ตํ อตฺตโน
 วเส จเปสิ.

ยาว เจสา น วฑฺฒติ, ตาว ญฺญว
 สทฺธิ ชุตฺตํ น กิพฺพิ.

ตมฺปน วเส จเปตฺวา พุราหฺมณ
 “มหาราช ชุตฺตํ กิพฺพามา”ติ อห.

ราชา “สาธฺฐ”ติ ปุริมนิยาเมเนว กิพฺพิ.

ปุโรหิตอ ญฺญโถ คายิตฺวา ปาสกั
 ชิปฺนกาเล “จเปตฺวา มาณวิกนุ”ติ
 อห.

อารักขาอย่างมั่นคง จึงจักนำทรัพย์
 มาจากราชตระกูลได้” ดังนี้.

ก็ปุโรหิตนั้น เป็นผู้ฉลาดในวิชาหมอดู
 ลักษณะ. เมื่อเป็นเช่นนั้น เขาได้เห็น
 หญิงซึ่งใจมีกรรมคนหนึ่ง ก็รู้ว่า
 “นางจักคลอดบุตรเป็นหญิง” แล้วให้
 เรียกหญิงยากจนคนนั้นมา ให้เสียบึง
 แล้วก็ให้นางอยู่ในเรือนนั้นเอง ในเวลา
 ที่นางคลอด ให้ทรัพย์ แล้วจึงส่งไป
 ไม่ให้เด็กหญิงคนนั้นเห็นชายเหล่าอื่น
 มอบให้หญิงด้วยกันเลี้ยงดู เมื่อนาง
 เจริญวัยแล้ว ก็ให้นางอยู่ในความควบคุม
 ของตน.

ปุโรหิตนั้น ไม่ยอมเล่นสกากับพระราช
 ตราบเท่าที่นางกุมาริกานั้นยังไม่เติบโต.

ก็พราหมณ์ปุโรหิตนั้น ให้นางอยู่ใน
 ความควบคุม แล้วจึงกราบทูลว่า “ข้าแต่
 มหาราช ข้าพระองค์ขอเล่นสกา”.

พระราชารับว่า “ตกลง” แล้วก็ทรงเล่น
 ตามทำนองที่กล่าวข้างต้น.

ในเวลาที่พระราชาทรงขับร้อง แล้วทอด
 ลูกบาศก์ ปุโรหิตกล่าวว่า “ยกเว้นนาง
 มาณวิกา”.

ตโต ปฏุจาย ปุโรหิตโต ชินาติ. ราชา
ปราชียติ.

โพธิสตุโต "อิมสฺส สมเร
เอกปริสฺสิกาย เอกาย อิตฺติยา
ภวิตพฺพนุ"ติ ปริคฺคณฺหาเปนฺโต
อตุติภาวํ ฅตฺวา "สีลมสฺสา
ภินฺนทาเปสฺสสามิ"ติ เอกํ ฐตฺตํ
ปกฺโกสาเปตฺวา "สกุขิสฺสสฺสิ ปุโรหิตสฺส
อิตฺติยา สีสํ ภินฺนิตฺตฺนุ"ติ อาน.

"สกุโกมิ เทวา"ติ.

อถสฺส ราชา ฅนํ ทตฺวา "เตนนิ
ชิปฺปี นิฏฺฐาเปหิ"ติ ตํ ปหิณฺนิ.

โส รณฺโณ สนฺติกา ฅนํ อาทาย
คนฺธฐฺปนฺจณฺณกปฺปฺราทีนํ^๑ คเหตุวา
ตสฺส สมฺรโต อวิหฺวเร สพฺพคนฺธาปณฺ
ปฺสาเรสิ.

ปุโรหิตสฺสาปิ ฅนํ สตฺตมฺมิกํ
สตฺตทวารโกฏฺฐกํ โหติ. สพฺพเพสฺส จ

ตั้งแต่นั้นมา ปุโรหิตก็ชนะ. พระราชา
ทรงพ่ายแพ้.

พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า "ในเรื่อง
ของปุโรหิตนี้ คงจะมีหญิงคนหนึ่ง
ที่มีสัมผัสบุรุษเพียงคนเดียว" เมื่อให้
อำมาตย์สืบสวนดู ก็รู้ว่ามีผู้หญิงจริง ๆ
จึงทรงดำริว่า "เราจักให้คนทำลายศีล
ของหญิงผู้นั้น" รับสั่งให้เรียกนักเลง
คนหนึ่งมา แล้วตรัส (ถาม) ว่า "ท่านจัก
สามารถเพื่อที่จะทำลายศีลของหญิงแห่ง
ปุโรหิตได้ไหม".

"ข้าพระองค์สามารถ(ทำได้) พระเจ้าข้า".

ลำดับนั้น พระราชาพระราชทาน
ทรัพย์แก่เขา แล้วทรงส่งเขาไปด้วย
พระดำรัสว่า "ถ้าอย่างนั้น ท่านจงทำ
ให้สำเร็จโดยเร็วเถิด".

นักเลงนั้น รับเอาทรัพย์จากราชสำนัก
แล้วถือเอาสิ่งของต่าง ๆ มีของหอม ฐป
จน เครื่องอบ และการนบรเป็นต้น
ได้เปิดร้านขายของหอมทุกชนิด ในที่
ไม่ไกลจากเรือนของปุโรหิตนั้น.

เรือนของปุโรหิตเล่าก็สูงถึงเจ็ดชั้น มีซุ้ม
ประตู ๗ แห่ง, อนึ่ง ที่ซุ้มประตูทุกแห่ง

^๑ ฉ. คนฺธฐฺปนฺจณฺณกปฺปฺราทีนํ.

ทวารโกฏจเกส อิตถีนเวยว อารกษา
จเปตฺวา ปน พุราหมณฺ อญเญ
ปุริโส เคหํ ปวิสิตฺ ฌนฺโต นาม
นตฺถิ, กจฺจรชทฺทณปจฺฉิปี โสเรตฺวาเยว
ปเวเสนฺตฺติ.

มีพวกหญิงเท่านั้นอาภักษา. ส่วนบุรุษอื่น
ยกเว้นพราหมณ์ จะเข้าไปสู่เรือนมิได้
เลย. แม้แต่ตะกร้าที่ทิ้งหยากเยื่อ ก็พวก
ผู้หญิงเท่านั้นเข้าไปชำระ.

ตี มาณวิกิ ปุโรหิตเ จเว ทฏฺฐุ
ฌมตฺติ ตสฺสสา จ เอกา ปริจาริกา อิตฺถิ
อตฺถิ.

ปุโรหิตคนเดียวเท่านั้น ได้เห็นนาง
มาณวิกานั้น. อนึ่ง นางมีหญิงคอยรับ
ใช้อยู่คนหนึ่ง.

อถสฺสา ปริจาริกา คนฺธปฺปมฺมุลล
คเหตฺวา คจฺจนฺตี ตสฺส ชุตฺตสฺส
อาปณฺสมิเปน คจฺจตฺติ. โส "อโย ตสฺสา
ปริจาริกา"ติ สฏฺฐุ ฌตฺวา เอกทิวสํ
ตี อาคจฺจนฺตี ทิสฺวา อาปณฺ
วฏฺฐาย คนฺตฺวา ตสฺสา ปาทมฺล
ปตฺติตฺวา อุโฆหิ หตฺถเหิ ปาเท คาฬํ
คเหตฺวา "อมฺม เอตฺตํ กาลิ กนฺ
คตาสี"ติ ปรีเทเว.

ลำดับนั้น คนใช้ของนางเมื่อรับทรัพย์
ค่าเครื่องหอมและดอกไม้แล้ว มักเดิน
ไปใกล้ร้านของนักเลงนั้น. เขาทราบดีว่า
"หญิงคนนี้ เป็นคนคอยรับใช้ของนาง
มาณวิกานั้น" วันหนึ่งเห็นนางกำลัง
เดินมา จึงลুকไปจากร้าน ล้มลง
(กลิ้งเกลือก) ใกล้เท้าของสาวใช้นั้น
เอามือทั้งสองจับเท้าไว้แน่นแล้วคร่ำครวญ
ว่า "แม่ครับ แม่ไปไหนเสียเป็นเวลานาน
ถึงเพียงนี้"

อวเสสาปี ปยุตฺตกชฺชุตฺตา เอกมนฺตํ
จตฺวา "หตฺถปาทมฺชฌนฺจฺฉาเนหิ จ
อากปฺเปน จ มาตาปุตฺตา เอกสทิสฺสา
เยว"ติ อาหฺสุ.

ฝ่ายนักเลงที่เตรียมไว้ที่เหลื่อ ยืนอยู่ที่
ส่วนข้างหนึ่ง ได้กล่าวขึ้นว่า "มารดา
และบุตรช่างเหมือนกับคนคนเดียวกันทีเดียว
ทั้งมือเท้า ปาก และรูปร่าง และทั้งกิริยา
ท่าทาง".

สา อิตถิ เตสุ เตสุ กณฺเฑนฺเตสุ
 อตฺตโน สทฺทหิตฺวา^๑ "อโย เม ปฺตุโต
 ภวิสฺสตี"ติ สยมฺปิ โรหิตํ อารภิ.
 เต อุโปปี กนฺทิตฺวา อญฺญมญฺญํ
 อาลิสฺสิตฺวา อญฺฺจสุ.

อถ โส ฐฺตุโต อาห. "อมฺม
 กนฺหิ วสฺสี"ติ.

"กิณฺุรึลลึพฺพหยา วสฺมานาย รูปฺไสภคฺคปฺ-
 ปตฺตตาย ปุโรหิตฺสฺส ทฺหริตฺถิยา อุปฺภูจฺฉนฺ
 กุรฺมานา วสฺมิ ตาตา"ติ.

"อิทานิ กนฺหิ ยาสี อมฺมา"ติ.

"ตฺสฺสา คนฺธมาลาทีนํ อตฺถายา"ติ.

"อมฺม กิณฺเต อญฺญตฺถ คเตน, อิตฺ
 ปฺภูจฺฉาย มเมว สฺนฺติกา หฺรา"ติ มฺลํ
 อคฺคเหตุวาว พฺหุณี ตมฺพฺลตฺกโกลกกาทีนํ
 เจว นานาปฺปฺพานิ จ อทาสี.

มาณฺวิกา พฺหุณี คนฺธปฺปฺพาทีนํ ทิสฺวา
 "กึ อมฺม อชฺช อมฺหากํ พฺราหฺมณฺ
 ปสฺสนฺโน"ติ อาห.

หญิงนั้น เมื่อชนเหล่านั้น ๆ กล่าวอยู่
 ก็เชื่อต่อตน จึงคิดว่า "ผู้นี้จักเป็นบุตร
 ของเราแน่" แล้วตนเองก็เริ่มร้องให้.
 ชนแม่ทั้ง ๒ นั้น ต่างก็คร่ำครวญ
 ได้ยื่นกอดกันและกัน.

ครั้งนั้น นักเลงนั้นกล่าวว่า "แม่ครับ
 แม่อยู่ที่ไหน".

นางตอบว่า "ลูกเอ๋ย แม่อยู่คอยรับใช้
 หญิงสาวของปุโรหิต ผู้มีลีลาเสมอเหมือน
 นางกิณรี ถึงความเป็นผู้มีรูปร่างเลิศ".

"แม่ครับ บัดนี้แม่จะไปไหน".

"แม่จะไปหาของหอม และดอกไม้เป็นต้น
 มาให้หญิงสาวนั้น".

นักเลงนั้นกล่าวว่า "แม่ครับ เพราะ
 เหตุใดแม่จึงไปในที่อื่น ตั้งแต่นี้ไป แม่จง
 เอาของฉันเท่านั้นไป" ดังนี้แล้ว ได้ให้
 หมากรุกุ กระวานเป็นต้น และดอกไม้
 ชนิดต่าง ๆ มากมายโดยไม่คิดมูลค่า.

นางมาณวิกา เห็นของหอมและดอกไม้
 เป็นต้นมากมาย จึงกล่าวว่า "นี่แน่แม่
 วันนี้ทำไมท่านพราหมณ์จึงใจดีต่อเรา".

^๑ ฉ. อสทฺทหิตฺวา.

"กสุมมา เอวํ วทสฺส"ติ.

สาวใช้ถามว่า "ทำไม ท่านจึงพูด
อย่างนั้น".

"อิเมสํ พหุภาวํ ทิสฺวา"ติ.

นางมาณวิกาณั้นตอบว่า "เพราะเราเห็น
สิ่งของเหล่านี้มีมากมาย".

"น พุราหฺมณเณ พหุ มุลํ อทาสี, มยา
ปเนตํ มยํ ปุตฺตสฺส สนฺติกา
อาภตฺนติ.

"พราหมณ์ ไม่ได้ให้ค่าใช้จ่ายมากขึ้น
แต่ว่า ดิฉันนำสิ่งนี้มาจากสำนักแห่ง
ลูกชายของดิฉัน".

ตโต ปุญฺจาย สา พุราหฺมณเณ
ทินฺนมุลํ อตฺตนาถ คเหตุวา ตสฺเสว
สนฺติกา คนฺธปฺปฎาทีนํ อหฺรติ.

ตั้งแต่นั้นมา สาวใช้นั้นถือเอาค่าใช้จ่าย
ที่พราหมณ์ให้เสียเอง แล้วนำของหอม
และดอกไม้เป็นต้น มาจากสำนักของ
นักเลงนั้นนั่นแหละ.

ธฺตโต กติปาหฺจเยน คิลานาลยํ
กตฺวา นิปชฺชติ. สา ตสฺส อาปณฺทวารํ
คนฺตฺวา ตํ อทิสฺวา "กํ ฆเ ปุตฺโต"ติ
ปฺจจฺฉิ.

ครั้งกาลล่วงไปสองสามวัน นักเลงนอน
ทำอาการ ทำเป็นไข้. สาวใช้นั้นไปถึง
ประตูร้านของเขา ไม่เห็นเขา จึงถามว่า
"ลูกชายของฉันไปไหน".

"ปุตฺตสฺส เต อฆาสุกํ ชาตฺน"ติ. สา
ตสฺส นิปฺนฺนุจฺฉานํ คนฺตฺวา นิสฺสิตฺตฺวา
ปิฎฺจํ ปริมชฺชนฺตี "กํ เต ตาต
อฆาสุกน"ติ ปฺจจฺฉิ. โส ตฺถนฺทึ อโหสิ.

ชนทั้งหลายกล่าวว่า "ลูกชายของท่าน
ไม่สบาย". นางไปยังที่ที่เขานอนอยู่
นั่งนวดหลังให้ ถามว่า "ลูกเอ๋ย เจ้าไม่
สบายหรือ". นักเลงนั้นก็นิ่งเสีย.

"กํ น กเถสิ ปุตฺตา"ติ. "อมฺม
มรฺนเตนาปี ตฺยํ กเถตุํ น
สฺกกา"ติ. "ตาต มยํ อกเถตฺวา
กสฺส กเถยฺยาสี, กเถहि ตาตา"ติ.

นางจึงถามว่า "ลูก เพราะเหตุไร
เจ้าจึงไม่พูด". นักเลงนั้นจึงตอบว่า
"แม่เจ้า ฉันถึงจะตาย ก็ไม่อาจจะบอก
แก่ท่านได้". นางจึงถามว่า "นี่แน่ะลูก

“อมม มยหิ อผาสูกิ นตถิ, ตสฺสา
ปน มาณวิกาย วณฺณํ สุตฺวา
ปฏิพทุจิตฺโตสฺมิ, ตํ ลภนฺโต ชีวิสฺสามิ,
อลภนฺโต อีเรว มริสฺสามิ”ติ.

“ตาด มยหิ เอส ภาโร มา ตฺวํ
เอตํ นิสฺสาย จินฺตยิ”ติ ตํ
อสุสาเสตฺวา พหุณี คนฺธปฺปผาทีนึ
อาทาย มาณวิกาย สนฺติกิ คนฺตฺวา
ปฺตฺโต เม อมฺม มม สนฺติกา ตว
วณฺณํ สุตฺวา ปฏิพทุจิตฺโต ชาโต,
กี กาดพฺพนุ”ติ.

“สเจ อานตฺตุ สกุโกถ, มยา
กโตกาโสเยวา”ติ.

สา ตสฺสา วจฺนํ สุตฺวา ตโต
ปฏฺจาย ตสฺส เคหสฺส กณฺณกณฺณเนหิ
พฺหุ กจฺวรํ สงฺกฑฺฒิตฺวา อารกฺขิตฺติยา
อุปริ ฉฑฺฑเทสิ, สา เตน อญฺญิยามานา
อเปติ.

เจ้าไม่บอกแก่แม่ แล้วจะบอกใคร
บอกเถอะลูก”.

“แม่เจ้า ความไม่สบายอย่างอื่นของฉัน
หาไม่มี แต่เพราะได้ยินการพรรณนาถึง
นางมาณวิกานั้น ฉันจึงมีจิตรักใคร่ เมื่อ
ได้นาง ฉันจักมีชีวิตรอยู่ เมื่อไม่ได้
ฉันก็จักตายในที่นี้แหละ”.

สาวใช้นั้นกล่าวว่า “ลูกเอ๋ย เรื่องนี้เป็น
หน้าที่ของแม่ เจ้าอย่าเก็บเอาเรื่องนี้
มาคิดเลย” ปลอบโยนเขาแล้ว ก็ถือเอา
ของหอมและดอกไม้เป็นต้นเป็นอันมาก
ไปยังสำนักของนางมาณวิกา กล่าวว่า
“แม่เจ้า ลูกชายของฉัน ได้ยินคำ
สรรเสริญท่านจากสำนักของฉัน แล้ว
เกิดจิตรักใคร่ ฉันจะพึงทำอย่างไร”.

นางมาณวิกา กล่าวว่า “หากว่า ท่าน
สามารถนำ (เขา) มาได้ไซ้ เราก็กระทำ
(เปิด) โอกาสให้เช่นกัน”.

สาวใช้นั้น พึงคำของนางมาณวิกา
นั้นแล้ว ตั้งแต่นั้นมา รวบรวมหยากเยื่อ
เป็นอันมากตามมุ่ม แต่ละมุ่มของเรือน
หลังนั้น แล้วทิ้งลงเบื้องบนหญิง
ผู้อารักขา นางเมื่อถูกรบกวนด้วยเหตุนั้น
จึงหลีกไป.

อิติ สา เตเนว นียาเมเน ยา ยา
กิลุจิ กเถติ, ตสุสา ตสุสา อุปริ
กจวริ ฉชุเทสิ.

ตโต ปฏุจาย ปน สา ยิ ยิ
อาหริติ วา นิหริติ วา, ติ ติ น
กาจิ โสเธตุ อสุสหติ.

ตสุมี กาลे सा ति रुतुति पुपुषुजिय
นิปชชปาเปตวา มาณวิกาย สนุติก
อภิริ.

รุตุโต มาณวิกาย สิลิ ภินุทิ,
เอกาหวิหิ ปาสาเทเยว อโหสิ.

ปุโรหิตे पति निगुनुते उभा अगिरमनुति,
ตสุมี आकते रुतुति निलियति.

อด นั สา เอกาหวิหิจเยน
"สามิ อิทานิ ตยา คนตุ วฏฏติ"ติ
อาห. "อหิ พุราหมณิ ปหริตวา
คนตุกาโม"ติ.

สา "เอว โหตุ"ติ रुतुति निलियापेतवा
पुराहमणे आकते एवमाह "अहि

นางนั้น ได้ทิ้งหยากเยื่อลงเบื้องบนของ
หญิงผู้อารักขา (เผ่ายาม) นั้น ๆ ซึ่ง
กล่าวคำไร ๆ โดยทำนองนั้นนั่นแหละ
ด้วยประการฉะนี้.

ตั้งแต่นั้นมา ใคร ๆ ไม่สามารถที่จะ
ตรวจสอบสิ่งต่าง ๆ ที่สาวใช้นั้นนำเข้า
หรือนำออกได้.

ในกาลนั้น นางให้นักเลงนั้น นอนใน
กระเช้าดอกไม้ แล้วได้นำตรงไปยังสำนัก
ของนางมาณวิกา.

นักเลง ได้ทำลายศีลของนางมาณวิกา
ได้ (พำนักอยู่) ในปราสาทนั่นเอง สิ้นวัน
สองวัน.

เมื่อปุโรหิตออกไปข้างนอก คนทั้งสอง
(ก็)ร่วมอภิรมย์กัน เมื่อปุโรหิตนั้นมาถึง
นักเลงก็แอบเสียว.

ลำดับนั้น เมื่อล่วงไปได้ ๒ วัน
นางมาณวิกานั้น กล่าวกะนักเลงนั้นว่า
"นาย บัดนี้ ท่านควรจะกลับได้แล้ว".
เขาจึงกล่าวว่า "เราอยากจะดี (หัว)
พราหมณ์ (ก่อน) แล้วจึงกลับไป" ดังนี้.

นางกล่าวว่า "จะเอาอย่างนั้นก็ได้" แล้ว
ให้นักเลงแอบเสียว เมื่อพราหมณ์กลับมา

อญย ตุมเมหสุ วิณฺณ วาเทนุเตสุ
นจจิตฺตํ อิจฺฉามิ”ติ.

“สาธุ ภาทเท นจจสฺสุ”ติ วิณฺณ วาเทสิ.

“ตุมเมหสุ โอลิเกนุเตสุ ลชฺชามิ, มุขํ
ปน โว สาฏฺเณน พนฺธิตฺวา
นจจิสฺสามิ”ติ.

“สเจ ลชฺชสิ, เอวํ กโรหิ”ติ.

มาณวิกา มนสาฎกํ คเหตุวา ตสฺส
อกฺขิณี ปิทมมานา มุขํ พนฺธิ.
พฺราหฺมณเณ มุขํ พนฺธาเปตฺวา วิณฺณ
วาเทสิ.

สา มุหุตฺตํ นจจิตฺวา “อญย อหิ เต
เอกวาริ สีสเ ปหริตฺกามา”ติ อาห.

อิตถิลโล พฺราหฺมณเณ กิณฺจิจิ การณํ
อชานนฺโต “ปฺรหโรหิ”ติ อาห.

มาณวิกา ฐุตฺตสฺส สณฺณํ อทาสิ.
โส สนฺตํ อคฺนตฺวา พฺราหฺมณสฺส
ปิฏฺจิปฺสฺเสว จตฺวา สีสเ กปฺปเรน
ปฺหริ.

จึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าแต่เจ้า เมื่อท่าน
ดีดพิน ฉันก็ปรารถนาจะพื่อนรำ”.

พราหมณ์ก็กล่าวว่า “ดีละนางผู้เจริญ
เจ้าจงพื่อนรำ” แล้วดีดพิน.

นางมาณวีกากล่าวว่า “เมื่อท่านแลดู
ฉันก็อาย แต่ฉันจักเอาผ้าผูกหน้าท่าน
แล้วจึงจะพื่อนรำ”.

พราหมณ์ก็กล่าวว่า “หากว่าเจ้าอายไซ้ไร,
เจ้าจงทำอย่างนั้นเถิด”.

นางมาณวิกา ถือเอาผ้าเนื้อหนา (มา)
ผูกหน้าปิดตา (ทั้งสองข้าง) ของพราหมณ์
นั้น พราหมณ์ให้นางพันหน้า แล้วก็
ดีดพิน.

นางพื่อนรำได้ครู่หนึ่ง แล้วกล่าวว่า
“ท่านเจ้าขา ฉันอยากจะตีหัวท่านสัก
หนึ่งที”.

พราหมณ์ผู้หลงไหลในหญิง เมื่อไม่รู้เหตุ
อะไรเลย จึงกล่าวว่า “จงตีเถิด”.

นางมาณวิกาได้ให้สัญญาแก่นักเลง.
เขามาสูที่ใกล้ แล้วยืนอยู่ข้างหลัง
พราหมณ์นั่นเอง เอาศอกถองศีรษะ.

อุกฤษีนิ ปตนาการปุตตานิ อหะสุ. สีเส
คณโท อุกฤษี : โส เวทनावุโฏ
หุตวา "อาหฺร เต หตุถนุ"ติ อาห.

มาณวิกา อตฺตโน หตุถิ อุกฤษีปิตฺวา
ตสฺส หตุเถ จเปสิ. พฺราหฺมณ "หตุถิ
มฺหุโก, ปหาโร ปน ฤทฺโธ"ติ อาห.
หตุถิ พฺราหฺมณิ ปหริตฺวา นิสฺสิ.

มาณวิกา ตสฺมี นิสฺสเน พฺราหฺมณสฺส
มฺหุโต สภาวกิ โมเจตฺวา เตลลํ อาทาย
สึลลํ ปริสมฺพahi.

พฺราหฺมณเ พหิ นิฆนฺเต ปฺน ส
อิตฺถิ หตุถิ ปจฺฉิยํ นิปชฺชาเปตฺวา นีหริ.

โส รมฺโถ สนฺติกิ คนฺตฺวา สพฺพิ
ตํ ปวตฺตี อาโรเจสิ.

ราชา อตฺตโน อฺปฺภูจฺานํ อาคตํ
พฺราหฺมณิ อาห "หตุถิ กิฬาม
พฺราหฺมณา"ติ.

"สาธฺ มหาราชา"ติ.

ราชา หุตฺมณฺหฺลํ สชฺชาเปตฺวา
ปฺริมนเยเนว หุตฺตคิตํ คายิตฺวา ปาสเก
ชฺิปติ.

นัยนฺตา (ทั้งสอง) ถึงกับถลนออก. หัวโน
ขึ้น. พราหมณ์นั้นเจ็บปวดไปทั่ว จึงได้
กล่าวว่า "ยื่นมือของเจ้ามาที่ซี".

นางมาณวิกา ยกมือของตนขึ้นวางไว้
บนมือของพราหมณ์นั้น. พราหมณ์
กล่าวว่า "มือนุ่ม, แต่กลับตีหนัก". นักเลง
ตีพราหมณ์แล้วได้แอบเสียว.

เมื่อนักเลงนั้นแอบแล้ว นางมาณวิกา
จึงเปลื้องผ้าออกจากหน้าของพราหมณ์
แล้วเอาน้ำมันมาวนศีรษะให้.

เมื่อพราหมณ์ออกไปข้างนอก หญิงนั้น
ให้นักเลงนอนในตะกร้าอีก แล้วนำ
ออกไป.

นักเลงนั้น ไปยังราชสำนักแล้ว
ได้กราบทูลเรื่องราวนี้ทั้งหมด.

พระราชฯ ตรัสกะพราหมณ์ผู้มาสู่ที่เฝ้า
พระองค์ว่า "ดูกรพราหมณ์ เรามา
เล่นสกาด้วยกันเกิด".

พราหมณ์ จึงกราบทูลว่า "ข้าแต่
มหาราชฯ ได้พระเจ้าข้า".

พระราชฯ รับสั่งให้เตรียมมลานสกา
แล้วทรงขับเพลงสกาโดยนัยก่อนนั่นเอง
จึงทรงทอดลูกบาศก์.

พราหมโณ มาณวิกาย ตปสฺส
ภินุณาวิ อชานนุโต “จเปตฺวา
มม มาณวิกนุ”ติ อห. เหว วิทฺทนุโตปิ
ปราชิโตเยว.

ราชา ชินิตฺวา “ตฺวิ พฺราหฺมณ กิ
วเทสิ. มาณวิกาย เต ตโป ภินุโน.
ตฺวิ ‘มาตุคามํ คพฺภโต ปฏฺจาย
รฺกฺขนุโต สตฺตสฺส จาเนสฺส อารกฺข
กโรนุโต รฺกฺขิสฺสสามิ’ติ มณฺเณสิ,
มาตุคาโม นาม กุจฺฉิยํ ปกฺขิปิตฺวา
จรรนฺเตนาปี รฺกฺขิตุํ น สกฺกา,
เอกฺบฺริสิกา อิตถิ นาม นตฺถิ, ตว
माणวิกา ‘นจฺจิตฺกามามุหิ’ติ วตฺวา
วีนํ วาเทนฺตสฺส ตว สาฏฺเณน มฺขํ
พฺนุชิตฺวา อตฺตโน ชาริํ ตว สีเส
กปฺปเรน ปหฺราเปตฺวา อุยฺโยเชสิ,
อิทานิ ก็ กเถสิ”ติ วตฺวา อิมํ
คาถมาห

๖๒. “ยํ พฺราหฺมโณ อวาเทสิ
วีนํ สมฺมุขเวจฺจิต
อณฺฑฏฺฏตา ภตา ภริยา
ตาสุ โภ ชาคฺตฺ วิสฺสเส”ติ.

พราหมณ์ไม่รู้ว่า ตบะของนางมาณวิกา
ถูกทำลายเสียแล้ว จึงกล่าวว่า “ยกเว้น
นางมาณวิกาของเรา”. ถึงกล่าวอยู่อย่างนี้
ก็ยังไม่พออยู่รำไป.

พระราชาทรงชนะแล้ว ตรัสว่า “ดูกร
พราหมณ์ ท่านพูดอะไร. (นักเลง)
ได้ทำลายตบะนางมาณวิกาของท่านเสีย
แล้ว ท่านมาสำคัญว่า ‘เมื่อเรารักษา
ผู้หญิง ตั้งแต่นางอยู่ในครรภ์ ทำการ
อารักขาอยู่ในที่ทั้ง ๗ ก็จักรักษาไว้ได้’
ขึ้นชื่อว่าผู้หญิง แม้ท่านจะใส่ไว้ในท้อง
แล้วเที่ยวไป ก็ไม่อาจจะรักษาไว้ได้,
ขึ้นชื่อว่าหญิงมีสัมผัสกับผู้ชายคนเดียว
ย่อมไม่มี, นางมาณวิกาของท่าน
กล่าวว่า ‘ฉันปรารถนาจะพอรำ’ เมื่อ
ท่านติดพันอยู่ จึงเอาผ้าผูกหน้า
ของท่านให้ชายชู้ของตน เอาศอกถอง
ที่หัวท่านแล้วก็ส่งไป, บัดนี้ ท่านพูดถึง
อะไร” แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

๖๒. “พราหมณ์ถูกนางมาณวิกา เอาผ้า
ผูกหน้าแล้วให้ติดพัน ก็ไม่รู้เท่าทัน
ภรรยาที่ตนเลี้ยงดูมา ตั้งแต่ยังไม่
คลอด ใคร (เล่า) พึ่งไว้วางใจ
ในภรรยาเหล่านั้น ได้อย่าง
สิ้นเชิง”. ดังนี้.

ตตถ ยี่ พุราหุมน โฉวเทสิ
 วิถึ สมุขเวจิโตติ. เยน การณน
 พุราหุมน ฉนสาฎกน สห มุเชน
 เวจิโต หุตวา วิถึ วาเทสิ, ตั
 การณึ น ชานาตีติ อตุเถ. ตณฺหิ
 สา วญเจตุกามา เอวมกาลิ.

พุราหุมน ปน ตั อิตถึ
 พหุมายาภาวึ อชานนุโต มาตุคามสุส
 สททหิตวา "มึ เอสา ลชชตี"ติ
 เอวสญญึ อโหสิ, เตนสุส อญญานภาวึ
 ปกาเสนุโต ราชชา เอวมาน, อยเมตถ
 อธิปฺปาโย.

อนฺทฤตา ภาตา ภริยาติ. อนฺท
 วุจติ พ็ช, พ็ชฤตา มาตุกฺุจติ
 อนิกฺชนุตกาเลเยว อภาตา อานีตา.

ภตาทิ วา ปุฏฺจาทิ อตุเถ.

กา สา.

บรรดาบทเหล่านั้น สองบาท
 พระศาสดาว่า ยี่ พุราหุมน โฉวเทสิ
 วิถึ สมุขเวจิโต อธิบายว่า พุราหุมน
 ถูกนางมาณวิกา ใช้ผ้าเนื้อหนาผูกหน้า
 แล้วให้ติดพัน เพราะเหตุใด, เขาไม่รู้
 เหตุนั้น. เพราะว่า นางต้องการจะ
 หลอกหลวงเขา จึงได้ทำอย่างนั้น.

แต่พราหุมน เมื่อไม่รู้ว่าพวกผู้หญิง
 มีมายามากนั้น จึงเชื่อต่อผู้หญิง แล้ว
 ได้มีความสำคัญอย่างนี้ว่า "นาง
 มาณวิกานี้อายุเรา", เพราะเหตุนั้น
 พระราชา เมื่อจะทรงประกาศความ
 ที่พราหุมนไม่รู้ นั้น จึงตรัสอย่างนี้,
 นี้เป็นคำอธิบายในสองบาท แห่ง
 พระศาสดานี้.

บาทพระศาสดาว่า อนฺทฤตา ภาตา
 ภริยา อธิบายว่า พ็ช ท่านเรียกว่า
 อัณฑะ, ภรรยาที่ยังเป็นพ็ช ได้แก่
 ภรรยาที่เขานำมา คือว่า พามา (เลี้ยง)
 ในกาลที่นางยังไม่คลอดจากท้องมารดา
 ที่เดียว.

อีกอย่างหนึ่ง บทว่า ภตาทิ คือทำให้
 แข็งแรง.

ถามว่า นางเป็นใคร.

ภริยา ปชาปติ ปาทปริจาริกา.

ตอบว่า หญิงนั้นเป็นภรรยา ได้แก่
ปชาปติ (เจ้าแห่งหมู่สัตว์) คือ
ผู้บำเรอเท้า.

สา หิ ภตตวตฺตธาทีหิ ภริตพฺพตฺตาย,
ภินฺนสํวรตฺตาย, โลกธฺมฺเมหิ ภริตตฺตาย
วา "ภริยา"ติ วุจฺจติ.

จริงอยู่ ท่านเรียกหญิงนั้นว่า "ภรรยา"
เพราะเป็นผู้ที่บุรุษพึงเลี้ยงดูด้วยอาหาร
และเสื้อผ้าเป็นต้น เพราะความที่หญิง
นั้นเป็นผู้มีความสำรวมอันถูกทำลายแล้ว
และเพราะความที่แห่งหญิงนั้น เป็นผู้อัน
บุรุษเลี้ยงดูแล้วด้วยโลกธรรม.

ตาสฺ โภ ชาตฺ วิสฺสเสติ ชาตฺติ
เอกํเสนาธิวจฺนํ, ตาสฺ มาตฺกฺวจฺฉิตฺ
ปฏฺจาย รกฺขิยมานาสุปี เหวํ วิปฺปการํ
อาปชฺชนฺตีสฺสุ ภริยาสุ โภ นาม ปณฺชิตฺ
บุริโส เอกํเสน วิสฺสเส, "นิพฺพิการา
เอสา มยฺ"ติ โภ สทฺทฺเหยฺยาติ อตฺถเ.

บทว่า ชาตฺ ในบาทพระคาถาว่า
ตาสฺ โภ ชาตฺ วิสฺสเส เป็นชื่อ (ของ
เอกัส - ศัพท์) โดยส่วนเดียว, อธิบายว่า
ในเมื่อภรรยาเหล่านั้น แม้อันเขารักษา
อยู่ตั้งแต่มารดาตั้งท้อง ก็ยังถึงซึ่งความ
วิปการ (นอกใจ) อย่างนี้ได้ ใครเล่า คือ
บุรุษผู้บัณฑิตพึงไว้วางใจ โดยส่วนเดียว,
คือว่า ใครจะพึงเชื่อว่า "หญิงนี้
จะไม่มีวิปการ (นอกใจ) เรา" ดังนี้.

อสทฺธมฺมวเสน หิ อามนฺตเกสุ นิมนฺตเกสุ
วิชฺชมาเนสุ มาตฺคฺคาโม นาม น สกฺกา
รกฺขิตฺตฺนฺติ.

เพราะว่า ขึ้นชื่อว่าผู้หญิง ในเมื่อผู้
เรียกร้องผู้เชื่อเชิญด้วยอำนาจอสังกัธรรม
มีอยู่ ใคร ๆ ไม่อาจคุ้มครองไว้ได้
ดังนี้แล.

เอวํ โพิธิตฺตฺโต พฺรหฺมณฺสฺส
ธมฺมํ เทเสสิ. พฺรหฺมณฺโณ โพิธิตฺตฺตฺสฺส
ธมฺมเทสนํ สุตฺวา นิเวสนํ คนฺตฺวา ตํ

พระโพธิสัตว์ ทรงแสดงธรรมแก่
พราหมณ์ด้วยประการฉะนี้. พราหมณ์
ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระโพธิสัตว์

มาณวิกิ อาห "ตยา กิร เอวรूपी
ปาปกमुम् गतनु"ति.

"อยุย โภ เอวมาห. น กโรมิ,
อหเมว ปหรี, न ओणो गोजि, सजे
न सतुहत ओ "ตุเมह सपेतुवा
อณुณสุส ปุริสสุส หตุตสมุผลสุสิ น
ชานामी"ติ सज्जकिरियं गतुवा ओकु
ปวิสิตุवा तुमेह सतुहहापेतुसामी"ติ.

พุราหุมนเณ "เอว โหตุ"ติ มหนต์
ทารุวาลี กาทเรตุวา ओकु गतुवा तं
पुगोसापेतुवा "सजे ओदुतनो सतुहत,
ओकु पविसा"ति आह.

มาณวิกา ओदुतनो परिचारिकी
प्रसममेव सिखापेलि "ओमुम तव
पुतुत् ततुत कनुतुवा मम ओकु
पविसनगाले हतुतคहन् गาทु वเทही"ति.
सा कनुतुवा तता ओव. ऋतुतो
आकनुतुवा प्रिसमชुमे ओगुसाสิ.

सा माणविका पुराहุมนं वणजेतुकामा
महाचनमชुमे णतुवा "पुराहुमन्
तं सपेतुवा ओणुणसुस पुริสसुस
हतुตสมुผลसुสิ नाम न चानामी,

แล้วกลับไปสู่นิเวศน์ จึงกล่าวกะนาง-
มาณวิกานั้นว่า "ได้ยินว่า เจ้าทำ
กรรมชั่วเห็นปานนี้".

นางกล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า ใครกล่าว
อย่างนี้. ดิฉันไม่ได้กระทำ, ดิฉันตนเอง,
มิใช่ใครอื่น หากว่าท่านไม่เชื่อ, ดิฉัน
จักกระทำสักกิจริยาว่า "ดิฉันยอมไม่รู้จัก
(รส) สัมผัสมือของชายอื่น ยกเว้นท่าน"
ดังนี้ แล้วจักลุยเข้าสู่กองไฟให้ท่านเชื่อ".

พราหมณ์กล่าวว่า "จงเป็นอย่างนั้นเถิด".
แล้วให้คนทำกองไฟใหญ่จุดไฟ ให้คน
เรียกนางมาแล้วกล่าวว่า "หากว่าเจ้า
เชื่อมั่นต่อตนเองไซ้, จงลุยไฟเถิด".

นางมาณวิกา ยังสาวใช้ของตน
ให้สำเหนียกก่อนที่เดี๋ยว่า "แน่แม่
เจ้าจงบอกลูกชายของเจ้า ในเวลา
ที่เราไป ณ ที่นั้นแล้วจะลุยไฟ ให้เขา
ทำการยี่ดมือ (เรา) ไว้". นางไปแล้ว
ได้กล่าวเหมือนอย่างนั้น. นักเลงได้มา
ยืนอยู่ในท่ามกลางบริษัท.

นางมาณวิกานั้น ประสงค์จะหลอกลวง
พราหมณ์ จึงยืนในท่ามกลางมหาชน
แล้วกล่าวว่า "ท่านพราหมณ์ ยกเว้นท่าน
ดิฉันไม่รู้จัก (รส) สัมผัสมือแห่ง ชายอื่นเลย

อิมิณา สจฺเจน อภัย อคฺคิ มา มํ
ฉมาเปสฺสี"ติ อคฺคิ ปวิสิตฺตุ อารทฺธา.

ตสฺมี ขณฺเณ รุตฺโต "ปสฺสเถ โภ
ปุโรหิตพฺรหฺมณฺสฺส กมฺมํ, เอวรูปิ
มาตฺตคามํ อคฺคิ ปเวสาเปตฺสี"ติ คนฺตุวา
ติ มาณวิกิํ หตฺเถ คนฺนิ.

สา หตฺถํ วิสฺสชฺษาเปตฺวา ปุโรหิตํ
อาห "อญฺญ มม สจฺจกิริยา ภินฺนา,
น สกฺกา อคฺคิ ปวิสิตฺนุ"ติ.

"กึการณมา"ติ.

"อชฺช มยา เอวรูปา สจฺจกิริยา กตา
'สเปตฺวา มม สามิกิํ อญฺญสฺส
ปฺริสฺสสฺส หตฺถสมฺผลสฺสํ น ชานามิ"ติ,
อิทานิ จมฺหิ อิมิณา ปุริเสน หตฺเถ
คหิตา"ติ.

พฺรหฺมณฺเณ "วญฺจิตฺโต อหิ อิมายา"ติ
ถตฺวา ตํ โปเถตฺวา นิหฺราเปสิ. เอวํ
อสทฺธมฺมสมฺนฺนาคตา กิเรตา อิตฺถิโย
ตาว มหนฺตํ ปาปกมฺมํ กตฺวา
อตฺตโน สามิกิํ วญฺจเหตุํ "นาหิ เอวรูปิ
กโรมิ"ติ ทิวสมฺปิ สปลิํ กุรฺมานา
นानาจิตฺตาว โหนฺติ.

ด้วยสัจจะนี้ ไฟนี้อย่าไหม้ ดิฉัน" แล้ว
เริ่มลุยไฟ.

ในขณะนั้น นักเลงกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ
พวกท่านจงดูการกระทำ ของพราหมณ์
ปุโรหิต, เขาจะให้หญิง (รูปงาม)
เห็นปานนี้ ลุยไฟ". แล้วไปยึดมือ
นางมาณวิกานั้นไว้.

นางให้นักเลงปล่อยมือ แล้วกล่าวกะ
ปุโรหิตว่า "ข้าแต่เจ้า สัจจกิริยาของดิฉัน
ถูกทำลายแล้ว, ดิฉันจึงไม่อาจลุยไฟได้".

"เพราะเหตุไร"

"ในวันนี้ ดิฉันได้ทำสัจจกิริยาเห็นปานนี้
ว่า 'ยกเว้นสามีของเราเสียแล้ว เราไม่รู้
ความสัมพันธ์มือของบุรุษอื่น', แต่บัดนี้
เราถูกบุรุษนี้ยึดมือไว้".

พราหมณ์รู้ว่า "หญิงนี้หลอกหลวงเรา"
โบนางแล้วให้คนนำออกไป. ได้ยินว่า
หญิงเหล่านี้ ประกอบกรรมของอสังตบุรุษ
อย่างนี้ จึงทำกรรมชั่วช้า หวังจะลงสามี
ของตน จึงทำการสบถได้แม้ตลอดวัน
ว่า "เรามีได้ทำ (กรรมชั่ว) เห็นปานนี้"
แต่เป็นผู้มีจิตคนละอย่าง.

เตน วุตต์

เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า

“ใจรีนั พหุพุทธินั

ยาสุ สจจัม สทุลลัม
 ถีนั ภาโว ทูราชาโน
 มจจสุเสโวทเท คตฺติ.^๑

มุสา ตาสัม ยถา สจจัม
 สจจัม ตาสัม ยถา มุสา
 คาโว พหิ ตินสุเสว
 โอมสนุติ วรี วรี.

ใจริโย กจินา หตตา
 วาฬิ จปลสกุขรา^๒
 น ตา กิณฺจึ น ชานนฺติ
 ยัม มนุสฺเสสุ วญฺจนนุ”ติ.^๓

สตถา “เอวํ อรกุขิโย มาตุคาม”ติ
 อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 สจฺจานิ ปกาเสสิ. สจฺจปริโยसानเ
 อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ โสตาปตฺติผล ปติฏฺฐหิ.

“ภาวะของหญิงที่เป็นใจรี มีความ
 เฉลียวฉลาดมาก หากความจริง
 ได้ยาก อันใคร ๆ รู้ได้ยาก เหมือน
 รอยทางปลาในน้ำฉะนั้น.

คำเท็จของหญิงเหล่านั้น เป็น
 เหมือนคำจริง คำจริงของหญิง
 เหล่านั้นเป็นเหมือนคำเท็จ หญิง
 ทั้งหลายย่อมเลือกคบแต่ชายที่ดี ๆ
 ดังโค เลือกกินแต่หญ้าที่ดี ๆ ใน
 ภายนอก.

จริงอยู่ หญิงทั้งหลายเป็นนางใจรี
 มีใจแข็งดุร้าย มีแต่คำหวาน
 ดุจน้ำตาลกรวด ย่อมไม่รู้ทันคำ
 ล้อลวงอะไร ๆ ในมนุษย์หาไม่ได้เลย”.

พระศาสดาตรัสว่า “มาตุคาม
 ใคร ๆ ไม่พึงรักษาไว้ได้โดยประการฉะนี้”
 ครั้งทรงนำ พระธรรมเทศนານี้มาแล้ว
 ประกาศสังฆกรรมทั้งหลาย. ในที่สุดแห่ง
 สังฆะ ภิกษุผู้กระสัน (จะสึก) ได้ดำรง
 อยู่ในโสดาปัตติผล.

^๑ พ. ธ. ๒๘/๑๒๕.

^๒ จ. ลปสกุขรา.

^๓ พ. ขา. ๒๘/๑๒๓.

สตถุปิ อนุสนฺธิ สมฺภุตฺวา ชาตกํ แม้พระศาสดา ก็ได้ทรงสืบต่ออนุสนธิ
 สโมธาเนสิ "ตทา พาราณสีราชา, ประชุมชาดกว่า "พระเจ้าพาราณสี
 อหเมว อโหสี"ติ. ในกาลนั้น คือ เราตถาคตนั่นเอง".

อณฺฑทฺฏชาตกวรรณนา ทุตฺติยา.

พรรณนาอณฺฑทฺฏชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. ตกษชาตก (๖๓)

๖๓. "โกธนา อกตัญญู จ
 ปัสสุณา จ วิภาทิกา^๑
 พฺรหฺมจริยํ จร ภิภุช
 โส สุขํ น วิหาหีสิ"ติ.

ตกษชาตกํ ตติยํ.

๓. ตักกษชาตก (๖๓)

๖๓. "ธรรมดาว่า หญิงทั้งหลายเป็นคน
 มักโกรธ อกตัญญู ชอบพูด
 ส่อเสียด คอยยุยงให้แตกกัน
 ดูกรภิภุช เธอจงประพฤติพฺรหฺม-
 จรรย์เถิด เธอนั้นจักไม่เสื่อม
 จากสุข".

ตักกษชาตก ที่ ๓.

^๑ ๑. ปัสสุณา มิตตตภาทิกา,

๓. ตกขาทกถวณนา (๖๓)

โกธนา ออกตณฺณ จาติ อิทํ
สตฺถา เขตฺวเน วิหรนฺโต อุกฺกณฺจิต-
ภิกฺขุญฺเฒว อารพฺภ กเถสิ.

ตณฺหิ สตฺถา "สจฺจํ กิร ตวํ
ภิกฺขุ อุกฺกณฺจิตฺสํ"ติ ปุจฺฉิตฺวา
"สจฺจนฺ"ติ วุตฺเต "อิตฺถิโย นาม
ภิกฺขุ ออกตณฺณ มิตฺตทพฺภภา, กสมฺมา
ตา นิสุสาย อุกฺกณฺจิตฺสํ"ติ วุตฺวา
อตีตํ อาทริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตฺโต อสิปฺพชฺชํ
ปพฺพชิตฺวา คงฺคาย ตีเร อสุสมํ
มาเปตฺวา สมาปตฺติโย เจว
อภิณฺณาโย จ นิพฺพตฺเตตฺวา ฌานสุเขน
วิหาสิ.

ตสมฺมํ สมเย พาราณสีเสฏฺฐจิจิตฺตา
ทฺฐชฺชุมาริ นาม จณฺหา อโหสิ มฺรฺสา,
ทาสกมฺมกเร อุกฺโกสฺติ ปริภาสฺติ ปฺหริติ.

๓. พรรณนาตักกชาดก (๖๓)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึงภิกษุ
ผู้กระสัน (จะสึก) เช่นเดียวกัน ตรัส
ชาดกนี้ มีคำเริ่มต้นว่า โกธนา
ออกตณฺณ ฯ ดังนี้ เป็นอาทิ.

ความว่า พระศาสดาตรัสถาม
ภิกษุรูปนั้นว่า "ดูกรภิกษุ" ได้ยินว่า เธอ
กระสัน (จะสึก) จริงหรือ" เมื่อเธอ
กราบทูลว่า "เป็นความจริง พระเจ้าข้า"
จึงตรัสต่อไปว่า "ดูกรภิกษุ ชื่อว่า หนิง
ทั้งหลาย เป็นคนอกตัญญู ประทุษร้าย
มิตร, ทำไมเธอจึงกระสัน (จะสึก)
เพราะอาศัยหนิงเหล่านั้น" แล้วทรงนำ
อดีตนิทานมาตรัสเล่าว่า.

ในอดีตกาลเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี
พระโพธิสัตว์ออกบวชเป็นฤาษี สร้าง
อาศรมอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำคงคา ทำสมาบัติ
และอธิษฐานให้เกิดขึ้น แล้วอยู่ด้วย
ความสุขในฌาน.

สมัยนั้น ฤดาของเศรษฐีชาวเมือง
พาราณสีมีชื่อว่า ทฺฐชฺชุมาริ เป็นคนดุร้าย
หยาบค้าย, ด่า บริภาษ ตีพวกทาส
และกรรมกรทั้งหลายอยู่ (เสมอ).

อด นั เอกทิวส์ บริวารมनुสสา
คเหตฺวา "คฺงคฺยา กิฬิสฺสามา"ติ อคฺมฺสฺ.
เตสฺสิ กิฬินฺตานํเยว สุริยตฺถงฺคฺมนเวลา
ชาตา, เมโฆ อฏฺฐหิ, มนุสฺสสา เมฆํ
ทิสฺวา อิตฺโต จิตฺโต จ เวเคน ปลายีสุ.

เสฏฺฐจิริตฺตายปิ ทาสกมฺมุภฺรา "อชฺช
อเมหฺหิ. เอติสฺสสา ปิฏฺฐิจิ ปสฺสสิตุํ
วฏฺฐตี"ติ ตํ อนุโตอุทกสมิณฺญเยว
ฉชฺชเวตฺวา อุตฺตริสุ.

เทโว ปาวสฺสสิ, สุริโยปิ อตฺถงฺคฺโต,
อนฺธการิ ชาตํ.

เต ตาย วินาว เคนิ คฺนุตฺวา
"กนฺธิ สฺวา"ติ วุตฺเต "คฺงคฺยาโต ตาว
อฺตุตฺติณฺณา, อด นั น ชานาม กนฺธิ
คตา"ติ. ภาตกา วิจินิตฺวาปิ น
ปสฺสสิสุ.

สา มหาวิริวํ วิรวนฺตี อฺทเกน
วฺยหฺมานา อทฺตมรตฺติกสมเย
โพธิสฺตตฺสฺส ปณฺณสาลาย สมิปิ ปาปฺถนิ.

อยู่มาวันหนึ่ง พวกคนที่เป็นบริวารได้
พานางไปด้วย แล้วพูดว่า "พวกเรา
จักเล่นในแม่น้ำคงคา" ดังนี้. เมื่อพวก
เขากำลังเล่นอยู่เช่นนั้น, ก็ถึงเวลา
พระอาทิตย์ตกดิน, เมฆก็ตั้งเค้าขึ้นมา.
พวกเขาเห็นก้อนเมฆแล้ว จึงวิ่งหนีไป
อย่างรวดเร็ว ทางโน้นบ้าง ทางนี้บ้าง.

ทาสและกรรมกรของธิดาเศรษฐี คิดว่า
"วันนี้ พวกเราสมควรที่จะเห็นหลัง
(แก้แค้น) นางได้แล้ว" แล้วปล่อยนาง
ไว้ในห้องน้ำนั่นเอง แล้วก็ขึ้น (จาก
แม่น้ำไป).

ฝนได้ตกลงมา, ทั้งพระอาทิตย์ก็ลับ
ขอบฟ้าแล้ว, เกิดความมืดม่น.

พวกเขาก็ไปสู่เรือน นอกจากนางเพียง
คนเดียว เมื่อมีคนถามว่า "นางไปไหน"
ก็ตอบว่า "นางได้ขึ้นจากแม่น้ำคงคา
ก่อนแล้ว, เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงไม่รู้ว่านาง
ไปไหน". แม้ญาติคันทาก็ไม่พบ.

ขณะที่นางกำลังร้องลั่น ก็ถูก
กระแสน้ำพัดไป ครั้นในเวลาเที่ยงคืน
ก็ถึงที่ใกล้ ๆ บรรณศาลาของพระ
โพธิสัตว์.

โส ตสฺสา สทฺทํ สุตฺวา "มาตุคามสฺส สทฺโท เอโส, ปริตฺตาดมฺสฺสา กริสฺสามิ"ติ ติณฺฑุกํ อาทาย นทีตีริ คนฺตุวา ตํ ทิสฺวา "มา ภายิ มา ภายี"ติ อสฺสาเสตฺวา นาคพโล ฅามสมฺปนฺโน โพรสิตฺโต นที ตฺรมาโน คนฺตุวา ตํ อุกฺขิปฺตฺวา อสฺสมปฺทํ อาเนตฺวา อคฺคิ กตฺวา อทาสิ. สีเต วิคเต มจฺจฺวานิ ผลาผลานิ อุปนาเมสิ. ตานิ ขาทิตฺวา จิตฺ "กตฺถ วาสิกาสิ, กถญฺจ คจฺจาย ปติตาสี"ติ ปุจฺฉิ. สาทํ ปวตฺตี อาโรเจสิ.

ถ นํ "ตฺวํ เอตฺถว วสา"ติ ปณฺณสาลาย วสาปนฺโต ทฺวิหตีหิ สยํ อพฺโฆกาเส วสิตฺวา "อิทานิ คจฺฉา"ติ อาห.

สา "อิมํ ตาปสํ สีลภทํ ปาเปตฺวา คเหตุวา คมิสฺสามิ"ติ น คจฺฉติ. ถ คจฺฉนฺเต กาเล อิตฺถิกฺขตฺตํ อิตฺถิลีฬหิ ทสฺเสตฺวา ตสฺส สีลภทํ กตฺวา ฅานํ อนุตฺตรธาเปสิ. โส ตํ คเหตุวา อรญฺเอยว วสติ.

พระโพธิสัตว์นั้น ได้ยินเสียงของนาง คิดว่า "นี่เป็นเสียงของมาตุคาม, เราจะ ทำที่พึ่งพำนักแก่นาง" ดังนี้แล้ว ก็เอา คบเพลิงหญ้าไปที่ฝั่งแม่น้ำ เห็นนางแล้ว ปลอบโยนว่า "อย่ากลัวเลย อย่ากลัวเลย" (พระโพธิสัตว์) เป็นผู้ทรงพลัง ดุจช้างสารสมบุรณ์ด้วยเร็วแรง จึง ว่ายน้ำข้ามแม่น้ำอุ้มนางขึ้นมา นำไปสู่ อาศรมบท ก่อไฟ (ให้ผิง). เมื่อหายหนาว แล้ว ได้จัดหาผลาผลทั้งหลาย ที่มี รสหวานเข้าไปให้. พระฤาษีจึงถามนาง ผู้ยืนเคียงकिनผลไม้เหล่านั้นอยู่ว่า "เธอ อยู่ที่ไหน, และเธอตกลงในแม่น้ำคงคาได้ อย่างไร". นางได้บอกกล่าวเรื่องราวนั้น.

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ก็กล่าวกะนางว่า "เธอจงอยู่ที่นี้แหละ" แล้วให้พักอาศัย อยู่ที่บรรณศาลา ตนเองก็ได้อยู่ที่แจ้ง สองสามวัน แล้วกล่าวว่า "บัดนี้ เธอจะ ไปเสียเถิด".

นางไม่ยอมไป ด้วยตั้งใจว่า "เราจะทำ ตาปสนี้ให้ถึงศีลภท (คือศีลขาด) แล้ว จักพาไป". ตอนนั้น เมื่อเวลาผ่านไป นางได้แสดงมารยาหญิง ลีลาหญิง กระทำศีลภทแก่พระตาปสนั้น ทำให้ ฅานเสื่อมไปแล้ว. พระโพธิสัตว์นั้น พาเอานางไปอยู่ในป่านั่นเอง.

อด นั สภา อาห “อญย กิโนโน
อรณณวาเสน, มนุสสุสปลถิ คมิสสุสามา”ติ.

โส ตั อาทาย เอกิ ปจฺจนุตคามิ
คนตุวา ตกฺกมตติยา ชีวิตถิ กปเปตฺวา
ตั โปเสติ.

ตสฺส ตกฺกั วิกุกฺกิตฺตวา ชีวิตฺติ
“ตกฺกปณฺฑิตโต”ติ นามิ อภิสุ.

อดสฺส คามวาสินอ ปรีพพยั ทตฺวา
“อมุหากิ สฺยุตฺตํ พุยุตฺตํ วา
อาจิกฺขนฺโต เอตฺถ วสา”ติ คามทฺวาเร
กฺุญฺยั วาเสสุ.

เตน จ สมเยน โจรา ปพพตา
โอรุยฺห ปจฺจนุตํ ปหรนฺติ. เต เอกทิวสํ
ตั คามิ ปหริตฺวา คามวาสิกฺเกหิเยว
ภณฺฑทานิ อุกฺขิปาเปตฺวา คจฺจนุตตา
ตมฺปิ เสฏฺฐิฉีตริ คเหตุวา อตฺตโน
วสนฺภูจฺานํ คนฺตุวา เสสชนํ วิสฺสชฺุเสสุ.
โจรเชฏฺฐโก ปน ตสฺสา รูปे พชฺฌิตฺวา
ตั อตฺตโน ภริยั อกาสิ.

โพธิสฺสโต “อิตฺถนฺนามา กหนฺ”ติ
ปฺุจฺฉิตฺวา “โจรเชฏฺฐเกน คเหตุวา

ครั้งนั้น นางจึงพูดกะพระโพธิสัตว์ว่า
“ท่านเจ้าข้า เราได้อะไรบ้างด้วยการอยู่ในป่า, ไปสู่ย่านมนุษย์ (ดีกว่า)”.

พระโพธิสัตว์นั้น จึงพานางไปสู่หมู่บ้าน
ชายแดนตำบลหนึ่ง สำเร็จชีวิตเลี้ยงดู
นางด้วยการขายเปรียง.

ท่านขายเปรียง (นมเปรี้ยว) เลี้ยงชีพ
เหตุนั้น ชนทั้งหลาย จึงขนานนาม
แก่ท่านว่า “ตักกบัณฑิต”.

ตอนนั้น ชาวบ้านได้ให้เสปียงแก่ท่าน
แล้วกล่าวว่า “ท่านจงบอกกรรมที่
ประกอบแล้วดี หรือกรรมที่ประกอบแล้ว
ชั่วแก่พวกเรา อยู่ในที่นี้เกิด” ให้พำนัก
อยู่ในกระท่อมใกล้ทางเข้าหมู่บ้าน.

ก็สมัยนั้น พวกโจรลงจากภูเขา
ปล้นบ้านชายแดน. วันหนึ่ง พวกโจร
เหล่านั้นได้ปล้นหมู่บ้านนั้น สั่งให้ชน
สิ่งของไป จับเอาธิดาเศรษฐีนั้นพร้อมกับ
ชาวบ้านนั้นแลไปสู่ที่อยู่ของตน แล้ว
ปล่อยชนที่เหลือไว้. ฝ่ายหัวหน้าโจร
ติดใจในรูปของนาง จึงได้ทำนางให้
เป็นภรรยาของตน.

พระโพธิสัตว์ได้ถามว่า “หญิงชื่อนี้
ไปไหน” แม้ได้ฟังว่า “นางถูกหัวหน้าโจร

อตุตโน ภริยา กตา"ติ สุตวาปี "น
สา ตตุถ มยฯ วินา วสิสุสตี,
ปลายิตฺวา อาคฺฉิสุสตี"ติ ตสฺสา
อาคมนํ โอลิเกนฺโต ตตุถว วสิ.

เสฏฺฐิธิตาปี จินฺเตสิ "อหํ อธิ สฺขํ
วสามิ, กทาจิ มํ ตกฺกปณฺฑิตो
ภิกฺขุจิเทว นิสุสาย อาคฺนุตฺวา อิตฺโต
อาทาย คฺฉุฉเยย, อถ เอตฺสฺมา สุขา
ปริหายิสฺสามิ, ยนฺนุนาหํ สมฺปิยายมานา
วिय ตํ ปกฺโกสฺยาเปตฺวา ฆาตฺยาเปยฺยนฺ"ติ.

สา เอกํ มนุสฺสํ ปกฺโกสิตฺวา "อหํ
อธิ ทฺภุชํ ชีวามิ, ตกฺกปณฺฑิตो
อาคฺนุตฺวา มํ อาทาย คฺฉุฉตุ"ติ
สาสนํ เปเสสิ. โส ตํ สาสนํ สุตฺวา
สทฺทฺหิตฺวา ตตุถ คฺนุตฺวา คามทฺวาเร
จตุวา สาสนํ เปเสสิ.

สา นิภฺขมิตฺวา ตํ ทิสฺวา "อฺยฺย สเจ
มยํ อิทานิ คฺฉุฉิสุสสามิ, โจรเชฏฺฐก
อนฺุพฺนฺธิตฺวา อุโภปี อเมฺห ฆาเตสฺสตี,
วตฺติภาเค คมิสุสสามา"ติ ตํ อานेतฺวา
โกเชตฺวา โภฏฺจเก นิสีทาเปตฺวา สายํ
โจรเชฏฺฐกสฺส อาคฺนุตฺวา สุรํ ปิวิตฺวา
มตฺตกาเล "สามิ สเจ อิมาย เวลาย

จับเอาไปกระทำให้เป็นภรรยาของตัวเอง
เสียแล้ว" ก็ยังคิดว่า "นางเว้นจากเราเสีย
จะอยู่ในที่นั้นไม่ได้แน่, นางก็คงหนีมา"
จึงเฝ้ามองดูการมาของนางอยู่ ณ ที่นั้น
เอง.

ฝ่ายธิดาเศรษฐีคิดว่า "เราอยู่ที่นี้
ก็สบายดี, บางทีดักกบ้นทิต จะพึง
มาพาเราไปเสียจากที่นี่ เพราะอาศัย
เหตุไร ๆ, เมื่อเป็นเช่นนี้ เราก็จัก
เสื่อมจากความสุขนี้เสีย, อย่างกระนั้นเลย
เราทำเป็นเหมือนยังรักใคร่ซึ่งกันและกันอยู่
สั่งให้คนเรียกเขามา แล้วให้โจรฆ่าเสีย".

นางเรียกคนคนหนึ่งมา แล้วส่งข่าวไปว่า
"ณ ที่นี่ ฉันมีชีวิตอยู่อย่างลำบาก,
ขอท่านดักกบ้นทิต จงมาพาฉันไป
ด้วยเถิด". ท่านดักกบ้นทิตนั้น ได้ยิน
ข่าวนั้นก็เชื่อ จึงไปในที่นั้น ยืนที่ประตู
บ้านแล้วส่งข่าวไป.

นางออกมาเห็นท่าน พูดขึ้นว่า "ท่าน
เจ้าขา ถ้าพวกเราไปในบัดนี้, หัวหน้าโจร
ก็จะติดตามไปฆ่าพวกเราเสียทั้งสองคน,
ตอนกลางคืน จึงค่อยไป" จึงนำท่านไป
ให้รับประทานอาหาร ให้นั่งที่ห้องเก็บของ
ตอนเย็น ในเวลาที่หัวหน้าโจรมา ตีมสุรา
จนเมาแล้ว (นาง) จึงพุดว่า นาย

ตว สตุตฺถํ ปสฺสเสยฺยาสี, กิณฺติ นํ
กเรยฺยาสี"ติ อาน.

"อิทฺถจฺฉิตฺตญฺจ กริสฺสสามี"ติ อาน.

"กึ ปน โส พุเร, นนฺุ โภฏฺสเก
นิสิณฺุโน"ติ.

โจรชฺฏฺสโก อุกฺกํ อาทาย ตตฺถ
คนฺตุวา ตํ ทิสฺวา คเหตุวา
เคหมชฺฌเม ปาเตตฺวา กปฺปฺราทีหิ
ยถารุจฺฉิ โปถฺสิ.

โส โปถฺยมาโนปิ อญฺญํ กิณฺุจ
อวตฺวา "โกธนา อกตญฺญุ จ ปิสฺสณา
मितฺตพฺพุทฺธิกา"ติ เอตฺตกเมว วทติ.

โจโรปิ ตํ โปถฺตวา พนฺุชิตฺวา
นิปฺชฺชาเปตฺวา สายมาลํ ภูณฺุชิตฺวา
สยิตฺวา ปฺพุทฺโธ ชินฺุณฺาย สุราย ปฺน
ตํ โปถฺตํ อารภิ, โสปิ ตาเนว
จตฺตาริ ปทานิ วทติ.

โจโร จินฺุเตสิ "อຍံ เหวံ
โปถฺยมาโนปิ อญฺญํ กิณฺุจ อวตฺวา
อิมานေว จตฺตาริ ปทานิ วทติ,
ปฺุจฺฉิสฺสสามี นนฺุ"ติ ตสฺสา สุตฺตภาวํ
ถตฺวา ตํ ปฺุจฺฉิ "อมฺุโห ปฺุริส ตฺวํ
เฮวံ โปถฺยมาโนปิ กสฺมา เอตฺตานေว

หากท่านเห็นศัตรูของท่านในเวลานี้ ท่าน
จะทำอย่างไรกะมัน".

โจรตอบว่า "เราจะทำดังนี้ ดังนี้".

นางพูดว่า "มันอยู่ไกลที่ไหน, นั่งอยู่
ในห้องเก็บของมิใช่หรือ".

หัวหน้าโจรถือคบเพลิงไป ณ ที่นั้น เห็น
ท่านจึงจับผลึกให้ล้มลงท่ามกลางเรือน
แล้วโฉบด้วยข้อศอกเป็นต้นตามชอบใจ.

ตักกบัณฑิตนั้น แม้เมื่อถูกโจรโฉบอยู่
ก็ไม่พูดคำน้อยหนึ่งอย่างอื่นเลย พูดเพียง
คำเท่านั้นว่า "คนมักโกรธ ออกตัญญ
มีวาจาส่อเสียด ประทุษร้ายเพื่อน".

โจรทุบถองแล้วมัดบัณฑิตนั้น แล้วให้
นอนลง รับประทานอาหารเย็นแล้ว
หลับไป พอตื่นขึ้นเมื่ออรุณรุ่งแล้วก็
เริ่มโฉบท่านอีก, แม้ท่านก็กล่าวบททั้ง
๔ เหล่านั้นเช่นเดิม.

โจรคิดว่า "บุคคลนี้ แม้เราจะ
โฉบตีอยู่อย่างนี้ ก็ไม่พูดคำน้อยหนึ่ง
อย่างอื่น แต่กล่าวบททั้ง ๔ เหล่านี้
อย่างเดิม เราจะถามเขา" ทราบว่า
หญิงผู้นั้นนอนหลับ จึงถามท่านว่า
"บุรุษผู้เจริญ ท่านแม้ถูกเราโฉบอย่างนี้

ปทานิ วทสี"ติ.

ตถกปณฺหิตโต "เตนหิ สุณานี"ติ ตํ
การณํ อาทิตโต ปฏฺจาย กเถสิ "อหํ
ปุพฺพเพ อรรณฺณวาสโก เอโก ตาปโส
ฌานลภาภี, สุวานํ เอตํ คจฺจคฺค
วฺยฺหมานํ อุตฺตาราเรตฺวา ปฏฺจคฺค, อถ
มํ เอสา ปโลภตฺวา ฌานา ปรีหาเปสิ,
สุวานํ อรรณฺณํ ปหาย เอตํ โปเสนฺนโต
ปจฺจนฺตคามเก วสामी.

อถสา โจเรหิ อธิ อานิตา "อหํ
ทฺขมํ วสामी, อาคณฺตฺวา มํ เหตุ"ติ
มยฺหํ สาสนํ เปเสตฺวา อิทานิ ตว
หตฺถเต ปาเปสิ, อิมินา การณฺนาหํ
เอวํ กเถมี"ติ.

โจโร จินฺตฺสิ "ยา เอสา เอวรฺูเป
คุณสมฺปนฺนเน อูปการเก เอวํ
วิปฺปฏิปชฺชติ, สา มยฺหํ กตฺริ นาม
อูปทฺทวํ กรยฺเย, มาเรตฺพฺพา เอสา"ติ.

โส ตถกปณฺหิตํ อสุสาเสตฺวา ตํ
ปโพรเสตฺวา ขคฺคํ อาทาย นิกฺขมิตฺวา
"เอตํ ปุริสํ คามทฺวาเร ฆาเตสฺสามา"ติ

ทำไมจึงกล่าวเฉพาะสี่บทเหล่านี้เท่านั้น
เล่า".

ท่านตักกบัณฑิตกล่าวว่า "ถ้าเช่นนั้น
จงฟัง" แล้วได้เล่าเหตุนั้นตั้งแต่ต้นว่า
"เมื่อก่อน ข้าพเจ้าเป็นดาบสอยู่ในป่า
คนเดียว มีปกติได้ฌาน, ข้าพเจ้านั้น
ได้อุ้มหญิงนี้ขึ้นจากน้ำ ซึ่งถูกกระแสน้ำ
พัดมาในแม่น้ำคงคา แล้วได้ประดับ
ประคองไว้, ต่อมาหญิงนี้ได้ประเล้า
ประโลมข้าพเจ้า ยังข้าพเจ้าให้เลื่อมจาก
ฌาน, ข้าพเจ้านั้นละป่า เลี้ยงดูหญิงนี้
อาศัยอยู่ในหมู่บ้านชายแดน.

ครั้นต่อมา หญิงนี้ก็ถูกโจรนำมาที่นี้
เธอส่งข่าวถึงข้าพเจ้าว่า 'ดิฉันอยู่อย่าง
ลำบาก, ขอให้มานำดิฉันกลับไปด้วย'
บัดนี้ (นาง) ทำให้ข้าพเจ้าต้องตกอยู่ใน
เงื้อมมือของท่านแล้ว, ด้วยเหตุนี้
ข้าพเจ้าจึงกล่าวอย่างนี้".

โจรคิดว่า "หญิงผู้นี้ ปฏิบัติผิดอย่างนี้
ในผู้มีอุปการะ ถึงพร้อมด้วยคุณเช่นนี้,
จะไม่ทำอันตรายแก่เรากระไรได้, เรา
ต้องฆ่าหญิงคนนี้เสีย".

โจรนั้นปลอบโยนตักกบัณฑิต แล้วปลุก
นางให้ตื่นขึ้น แล้วถือดาบออกไป
บอกว่า "พวกเราจะฆ่าชายผู้นี้ที่

วตฺวา ตาย สทุธิ พหิคามิ คณฺตฺวา
 "เอตํ หตฺถเ คณฺหา"ติ ตํ ตาย
 หตฺถเ คาหาเปตฺวา ขคฺคิ อาทาย
 ตกฺกปณฺทิตํ ปหฺรณฺโต วยิ ตํ ทฺวิธา
 ฉินฺทิตฺวา สสีสิ นฺหาตฺวา ตกฺกปณฺทิตํ
 กติปาหํ ปณฺตีโกชนน สนฺตปฺเปตฺวา
 "อิทาเนว กหํ คมิสฺสุสสี"ติ อาท.

ตกฺกปณฺทิตโต "สมฺราวาเสน เม กิจฺจํ
 นตฺถิ, อีสิปฺพุพฺพุชฺชํ ปฺพุพฺพิตฺวา ตตฺถเ
 อรณฺเณ วสฺสิสฺสามิ"ติ อาท.

"เตนหิ อหฺมปิ ปฺพุพฺพิสฺสามิ"ติ. อุโกปิ
 ปฺพุพฺพิตฺวา ตํ อรณฺเณายตฺนํ คณฺตฺวา
 ปญฺจาภิญฺญา อฏฺฐ ๑ สฺมาปฺตฺติโย
 นิพฺพตฺเตตฺวา ชีวิตฺปริโยสาเน พุรฺหมโลก-
 ปฺรายนา อเหสฺสุ.

สตุถา อิมานิ เทว วตฺถุณิ
 กเถตฺวา อนฺุสนฺธิ สมฺมุตฺวา อภิสฺมฺพุทฺโธ
 หุตฺวา อิมํ คาถมาห

๖๓. "โกธนา ออกตฺถญฺญ ๑
 ปิสฺสุณา ๑ วิภาทิกา

ประตฺบ้าน" แล้วไปนอกรบ้านกับนาง
 สั่งว่า "จงจับมือชายคนนี้ไว้" แล้วให้
 ท่านตักกบัณฑิตนั้นจับมือนาง ถือดาบ
 ทำเป็นเหมือนจะฟันตักกบัณฑิต กลับ
 ฟันนางขาด ๒ ท่อน อาบน้ำล้างอวัยวะ
 พร้อมด้วยศีระชะ เลี้ยงดูท่านตักกบัณฑิต
 ให้อิ่มหนำ ด้วยโภชนะอันประณีต เป็น
 เวลาสองสามวัน แล้วกล่าวว่า "บัดนี้
 ท่านจะไปไหน".

ท่านตักกบัณฑิตตอบว่า "กิจของ
 ข้าพเจ้าด้วยการครองเรือน หามีไม่,
 ข้าพเจ้าจะบวชเป็นฤาษี อยู่ในป่า
 นั้นแหละ".

โจรพูดว่า "ถ้าเช่นนั้น แม้ข้าพเจ้าก็จัก
 บวช" บุคคลแม่ทั้งสอง (คือท่าน
 ตักกบัณฑิตและโจร) บวชแล้ว ไปสู่
 ราวป่า นั้น ทำให้อภิญญา ๕ และสมาบัติ
 ๘ เกิดขึ้น ในเวลาสิ้นสุดแห่งชีวิตทั้งสอง
 ก็ไปสู่พรหมโลกแล้ว.

พระศาสดา ได้ตรัสเรื่อง ๒ เรื่อง
 เหล่านี้แล้ว ทรงสืบต่ออนุสนธิ ครั้ง
 พระองค์ได้ตรัสรู้ ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

๖๓. "ธรรมดาว่า หญิงทั้งหลาย เป็น
 คนมักโกรธ ออกตฺถญฺญ ชอพบุต

พฺรหฺมจฺรยํ จร ภิกฺขุ
โส สฺขํ น วิหาสิตี”ติ.

ส่อเสียด คอยยุยงให้แตกกัน
ดูกรภิกษุ เธอจงประพฤติ
พฺรหฺมจฺรยํเกิด เธอ นั้นจักไม่
เสื่อมจากสุข” ดังนี้.

ตตฺรารยํ ปิณฺฑตฺตโก. ภิกฺขุ
อิตฺติโย นามเตตา โภชณา, อุปฺปนฺนโกธํ
นิวาเรตุํ น สกฺโกนฺตติ. ออกตณฺณ จ,
อติมนนฺตมฺปิ อุปการํ น ชานนฺตติ.
ปิสุณา จ, เปสฺสณฺณภาวกรณเมว^๑ กถํ
กเถนฺตติ, วิเลทิกกา, มิตฺเต ภันฺทนฺตติ,
มิตฺตเลทนกถํ กถนสีลาเยว, เอวฺรุเปหิ
ปาปธฺมเมหิ สมนฺนาคตา เอตา. กิณฺเต
เอตาหิ, พฺรหฺมจฺรยํ จร ภิกฺขุ, อຍံ
หิ เมถฺนวิริตี ปริสุทฺธฺภูเจน พฺรหฺมจฺรยํ
นาม, ตํ จร.

ในพระคาถานั้น มีเนื้อความที่ท่าน
ประมวลไว้ดังนี้. ดูกรภิกษุ ธรรมดา
หญิงทั้งหลายเหล่านี้ เป็นคนมักโกรธ,
คือ ไม่อาจจะห้ามความโกรธที่เกิดได้.
เป็นผู้อกตัญญู, คือไม่รู้อุปการะแม้
ใหญ่ยิ่ง. ชอบพูดส่อเสียด คือ ย่อม
พูดคำที่เป็นเหตุให้กระทำความเป็นผู้
ส่อเสียด, ชอบยุยงให้แตกกัน, คือ
ทำลายหมู่มิตร, คือ ชอบกล่าวคำอันเป็น
เครื่องทำลายมิตรถ้ายะเดียว, หญิงเหล่านี้
ประกอบด้วยบาปกรรมเห็นปานนี้. จะมี
ประโยชน์อะไรกับเธอด้วยหญิงเหล่านี้,
ดูกรภิกษุ เธอจงประพฤติพฺรหฺม-
จฺรยํ, เพราะว่าการงดเว้นเมถุนธรรมนี้
ชื่อว่า พฺรหฺมจฺรยํ ด้วยอรรถว่า
เป็นคุณอันบริสุทธิ์, เธอจงประพฤติ
พฺรหฺมจฺรยํนั้นเกิด.

โส สฺขํ น วิหาสิตี โส ตฺวํ เอตํ
พฺรหฺมจฺรยวาสํ วสนฺโต ฉานสฺขํ
มคฺคสฺขํ ผลสฺสขญฺจ น วิหาสิตี, เอตํ

บาทพระคาถาว่า โส สฺขํ น วิหาสิ
ความว่า เธอ นั้น เมื่ออยู่ประพฤติ
พฺรหฺมจฺรยํนั้น ย่อมไม่เสื่อมจากสุข

^๑ ๑. ปิยสฺสณฺณภาวกรณเมว.

สุขี น วิชหิสฺสสฺสึ, เขตฺตสุมา สุขาน น
 ปริหาณิสฺสสฺสึ"ติ อตฺตโก. "น ปริหาณิสฺสึ"ติปิ
 ปาโจ, อยเมว อตฺตโก.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrtิวา
 สจฺจจاني ปกาเสสิ, สจฺจปรีโยसानเ
 อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ โสตาปตฺติมลเ ปตฺติภฺจนิ.
 สตฺถาปิ ชาตกํ สโมธานะสิ "ตทา
 โจระเชฏฺจโก อานนฺโท อโหสิ,
 ตกฺกปณฺชิตไ ปน อหเมวา"ติ.

ตกฺกชาตกวรรณนา ตติยา.

ในฉาน สุขในมรรค และสุขในผล,
 คือจะไม่ละทิ้งสุขนี้ คือว่า เธอจะไม่เสื่อม
 จากสุขนี้". พระบาลีว่า "น ปริหาณิสฺสึ".
 ก็มีเนื้อความเป็นเช่นนี้นั้นแหละ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ
 ธรรมเทศนามาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ
 ทั้งหลาย ในเวลาจบสัจจะ ภิกษุผู้กระสัน
 (จะสึก) ก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล. แม้
 พระศาสดาทรงประชุมชาดกว่า "หัวหน้า
 โจระครั้งนั้น ได้มาเป็นอานนท์, ส่วน
 ตักกบัณฑิต คือเราตถาคตแล".

พรรณนาตักกชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. ทูราษานชาตก (๖๔)

๖๔ "มา สุ นนุทิ อิจจติ มํ
มา สุ โสจิ น อิจจติ^๑
ถีนํ ภาวุ ทูราชาโน
มจจสุเสโวทเก คตनु"ติ.

ทูราษานชาตกํ จตตุถิ.

๕. ทูราษานชาตก (๖๕)

๖๕. "เธออย่าดีใจเลยว่า หญิงคนนี้
ปรารถนาเรา อย่าเสียใจเลยว่า
หญิงคนนี้ ไม่ปรารถนาเรา ภาวะ
ของพวกเขาหญิงทั้งหลาย รู้ได้ยาก
เหมือนทางไป ของปลาในน้ำ
ฉะนั้น".

ทูราษานชาตก ที่ ๕.

^๑ จ. น มิจจติ.

๔. ทุลาชานชาตกถณณา (๖๔)

มา สุ นนฺทิ อิจฺฉติ มนฺติ อิํ
สตฺถา เขตฺวเน วิหรนฺโต เอกํ อุปาสกํ
อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร สวตฺถิวาสี อุปาสกโก
ตีสุ สรณฺสุ ปญฺจสุ จ สีเลสุ ปตฺติภฺจิตฺโต
พฺพุทฺธมามโก ฐมฺมมามโก สงฺฆมามโก,
ภริยา ปนฺสุสุ ทฺสุสีลา ปาปฐมา.

ยํ ทิวสํ มิจฺฉาจารย์ จรติ, ตํ ทิวสํ
สตกิตฺทาสี วิย โหติ, มิจฺฉาจารย์สุส
ปนํ อกตฺทิวเส สามินี วิย โหติ
จณฺฐา ผุสฺสา. โส ตฺสุสา ภาวํ
ชานิตฺตํ น สกฺโกติ, อถ ตาย
อุพฺพาโพห พฺพุทฺธปฺปญฺจานํ น คจฺฉติ.

อถ นํ เอกทิวสํ คนฺธปฺปฺพมาทีนํ
อาทาย อาคนฺธวฺวา วนฺทิตฺวฺวา นิสินฺนํ
สตฺถา อาห "กิณฺนุ โข ตฺวํ อุปาสกํ

๕. พรรณนาทุลาชานชาดก (๖๕)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภอุบาสก
คนหนึ่ง ตรัสชาดกนี้ มีคำเริ่มต้นว่า
มา สุ นนฺทิ อิจฺฉติ มํ ดังนี้ เป็นอาทิ.

เล่ากันว่า อุบาสกชาวเมืองสาวัตถี
คนหนึ่งเป็นพุทธมามกะ, ธรรมมามกะ
และสังฆมามกะ^๑ ตั้งมั่นอยู่ในสภาวะ ๓
และในศีล ๕, แต่ภรรยาของเขาเป็น
คนทุศีล มีธรรมอันลามก.

วันใดนางประพตฺติมิจฺฉาจารย์, วันนั้น
จะเป็นเหมือนนางทาสี ที่เขาซื้อด้วย
ทรัพย์ ๑๐๐ กษาปณ์, แต่ในวันที่มิได้
กระทำมิจฺฉาจารย์ นางจะเป็นหญิงดูร้าย
หยาบคายเป็นเหมือนนาย(ของอุบาสก).
อุบาสกนั้น ไม่อาจจะทราบภาวะของ
นางได้, ครั้นเขาถูกนางเฝ้ารบกวนแล้ว
จึงมิได้ไปสู้ที่เฝ้าพระพุทธเจ้า.

ครั้งวันหนึ่ง (เมื่อ) อุบาสกนั้น ถือของหอม
และดอกไม้เป็นต้นมาถึง ถวายบังคม
แล้ว นั่งอยู่ พระศาสดาตรัสว่า "ดูกร

^๑ ผู้ยึดถือว่า พระพุทธ - พระธรรม - พระสงฆ์
เป็นของเรา.

สตตฎฐทิวเส พุทฺฐปฺปญฺจานํ นาคจฺจสิ"ติ.

“สมรณึ เม ภนฺเต เอกสฺมี ทิวเส
สตกิตทาสี วีย โหติ, เอกสฺมี ทิวเส
สามินี วีย จณฺฐา ผรฺสา, อหํ
ตสฺสา ภาวํ ชานิตฺตํ น สกฺโกมิ,
สฺวาทํ ตาย อฺพฺพาโพห พุทฺฐปฺปญฺจานํ
นาคจฺจามิ"ติ.

อถสฺส วจฺนํ สุตฺวา สตฺถา “อุปาสก
‘มาตุคามสฺส ภาวो นาม พุชฺชานนฺติ
ปฺพุเพปิ เต ปณฺชิตา กถียฺสฺส, ตฺวํ
ปนํ ตํ ภวสฺสชฺเชปคตตฺตฺตา สลฺลกุเชตฺตํ
น สกฺโกสิ"ติ วตฺวา เตน ยาจิโต
อตีตํ อานริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิสฺตโต ทิสฺวาปาโมกฺโข
อาจริโย หุตฺวา ปญฺจมาณวกลสฺตานิ
สิปฺปํ สิฏฺฐาเปสิ.

อถโก ติโรฏฺฐวาสิโก พุราหมณฺมาณโว
อาคณฺตุวา ตสฺส สนฺติเก สิปฺปํ
อฺคฺคณฺหนฺโต เอกาย อิตฺถิยา

อุปาสก เพราะเหตุไร ท่านจึงมิได้มาสู่ที่
พุทฺฐปฺปญฺจานตั้ง ๗-๘ วัน”.

อุปาสกกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ แม่เรือนของข้าพระองค์ บางวัน
เป็นเหมือนนางทาสี ที่ซื้อมาด้วยทรัพย์
๑๐๐ กษาปณ์, บางวันก็เป็นหญิงดูร้าย
หยาบค้ายเหมือนเป็นนาย, ข้าพระองค์
ไม่อาจจะทราบภาวะ ของนางได้,
ข้าพระองค์นั้น ถูกนางเฝ้ารบกวน จึง
มิได้มาเฝ้าพระองค์”.

ครั้งพระศาสดา ได้ทรงสดับถ้อยคำของ
อุปาสกนั้นแล้ว จึงตรัสว่า “ดูกรอุปาสก
แม้ในกาลก่อนบัณฑิตทั้งหลาย ก็ได้
กล่าวแก่เธอไว้แล้วว่า ‘ธรรมดภาวะ
ของมาตุคามรู้ได้ยาก’ แต่เธอไม่สามารถ
กำหนดถ้อยคำนั้นได้ เหตุว่าภพปกปิดไว้”
เมื่ออุปาสกกราบทูลอาราธนาจึงได้ทรงนำ
อดีตนิทานมาตรัสเล่าว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี พระ
โพรสิสฺตฺวเป็นอาจารย์ทิสฺวาปาโมกฺข์ ให้
มาณพ ๕๐๐ คน เล่าเรียนศิลปะ.

ครั้งนั้น พรหมณ์มาณพชาวต่างประเทศ
คนหนึ่ง ได้มาเรียนศิลปะ ในสำนักของ
อาจารย์ทิสฺวาปาโมกฺข์นั้น มีจิตชอบพอ

ปฏิพัทธจิตโต หุตฺวา ตํ ภริยํ กตฺวา
ตสฺมีเยว พาราณสีนคเร วสนฺโต เทว
ติสุโส เวลา อจฺริยสฺส อุปฺภูจฺฉนํ น
คจฺฉติ.

สา ปนสฺส ภริยา ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา
มิจฺฉาจารย์ จินฺนุณทิวเส ทาสี วีย โหติ,
อจินฺนุณทิวเส สามินี วีย จณฺฐา
ผรุสา.

โส ตสฺสา ภาวํ ชานิตฺตุ อสฺสโกนฺโต
ตาย อุพฺพพหฺโห อากุสฺสจิตฺโต
อจฺริยสฺส อุปฺภูจฺฉนํ น คจฺฉติ.

อถ นํ สตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อาคตํ "กํ มาถว น ปญฺญาตฺตํ"ติ
อจฺริโย ปุจฺฉิ.

โส "ภริยา มํ อจฺริย เอกทิวสํ
อิจฺฉติ ปตฺเถติ, ทาสี วีย นิหตฺมานา
โหติ, เอกทิวสํ สามินี วีย ฤทฺธา
จณฺฐา ผรุสา, อหํ ตสฺสา ภาวํ
ชานิตฺตุ น สกฺโกมิ, ตาย อุพฺพพหฺโห
อากุสฺสจิตฺโต ตฺมฺหากํ อุปฺภูจฺฉนํ
นาคโตมฺหิ"ติ.

หญิงนางหนึ่ง ได้นางเป็นภรรยา อาศัย
อยู่ในเมืองพาราณสีนั่นเอง มิได้ไปอยู่ที่
บำรุงอาจารย์ ๒-๓ เวลา.

แต่ว่าภรรยาของเขานั้นเป็นผู้ทึด มี
ธรรมลามก ในวันที่ได้ประพตฺติมิจฺฉาจารย์
ก็จะเป็นเหมือนนางทาสี ในวันที่มิได้
ประพตฺติ ก็จะเป็นหญิงดुर้าย หยาบคาย
เหมือนเป็นนาย.

เขาไม่สามารถรู้ภาวะของภรรยา นั้นได้
เมื่อถูกนางรบกวน ก็มีจิตขุ่นมัว จึงมิได้
ไปเยี่ยมเยียนอาจารย์.

ต่อมา เขาได้มาหา(อาจารย์) เมื่อล่องเลย
ไปได้ ๗-๘ วัน อาจารย์จึงถามเขาว่า
"ดูกรรมาณพ เหตุใดเธอจึงไม่ปรากฏ".

เขาได้เรียนว่า "ข้าแต่ท่านอาจารย์
ภรรยา (ของข้าพเจ้า) บางวันก็ปรารถนา
ต้องการข้าพเจ้า, ก็เป็นผู้หมตมานะ
(ความถือตัว) เหมือนนางทาสี, บางวัน
ก็เป็นหญิงกระด้าง ดुर้าย หยาบคาย
เหมือนเป็นนาย, ข้าพเจ้าไม่อาจรู้ภาวะ
ของนางได้เลย, ข้ายังถูกนางรบกวนมี
จิตใจขุ่นมัว จึงมิได้มาเยี่ยมเยียนท่าน".

อาจารย์โย "เอวเมตัง มาณว, อิตถิโย นาม อนาจารย์ จิณฺณทิวเส สามิกัง อนฺวตฺตติ, ทาสี วีย นินฺตมานา โหนฺติ. อนาจิณฺณทิวเส ปน มานตฺถทฺธา หุตฺวา สามิกัง น คณฺเณติ. เอวัง อิตถิโย นามเตตา อนาจารา ทุสฺสีลา ตาสี ภาโว นาม ทุชฺชาโน, ตาสฺ อิจฺฉนฺตีสฺสุปี อนิจฺฉนฺตีสฺสุปี มชฺฌตฺเตเนว ภวิตพฺพนุ"ติ วตฺวา ตสฺสไวทวเสณ อิมิ คาคมาห

๖๔ "มา สฺ นนฺทิ อิจฺฉติ มํ
 มา สฺ สฺโสจิ น อิจฺฉติ
 ถีนํ ภาโว ทุชฺชาโน
 มจฺฉนฺตีสฺสไวทเว คตฺนุ"ติ.

ตตฺถ มา สฺ นนฺทิ อิจฺฉติ มนฺติ สฺกาโร นิปาตมตฺตํ, "อัย อิตถิ มํ อิจฺฉติ ปตฺถเถติ, มยิ สฺเณหํ กโรตี"ติ มา ตสฺสสิ.

มา สฺ สฺโสจิ น อิจฺฉตีติ "อัย มํ น อิจฺฉตี"ติปิ มา สฺโสจิ, ตสฺสา

อาจารย์กล่าววว่า "ดูกรรมาณพ ข้อนี เป็นอย่างนั้น, ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลาย ในวันที่นางประพฤตินาจารย์ก็คล้อยตาม สามีดุจนางทาสี. แต่ในวันที่มิได้ประพฤติก็น่าจะกระด้างด้วยมานะ ไม่นับว่าเป็นสามี. ธรรมดาสตรีเหล่านี้ มีความประพฤติเลวทรามทุกสิ่งอย่างนี้, ขึ้นชื่อว่าภาวะของพวกนางรู้ได้ยาก, พวกนางปรารถนาหรือไม่ปรารถนาก็ตามที่ เราฟังวางตนเป็นกลางไว้ก่อน" ดังนี้แล้ว จึงกล่าวคาถานี้ ด้วยมุ่งจะสอนมาณพ นั้นว่า

๖๔. "เธออย่าดีใจเลยว่ หญิงคนนี้ ปรารถนาเรา อย่าเสียใจเลยว่ หญิงคนนี้ ไม่ปรารถนาเรา ภาวะของพวกหญิงทั้งหลาย รู้ได้ยาก เหมือนทางไป ของปลาในน้ำ ฉะนั้น" ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น สฺ อักษร ในบาทคาถาว่า มา สฺ นนฺทิ อิจฺฉติ มํ เป็นเพียงนิบาต, ความว่า "เธออย่ายินดีว่ หญิงคนนี้ต้องการ คือ ปรารถนาเรา ได้แก่ ทำความสเเนหาในเรา".

ด้วยบาทพระคาถาว่า มา สฺ สฺโสจิ น อิจฺฉติ ท่านแสดงว่ เธออย่าเสียใจเลย

อิจฺจมานาย นนฺที, อนิจฺจมานาย จ ใสํ อกตฺวา มชฺฌตฺโตว โหตีติ ทีเปติ.

ถีนํ ภาโว ทูราชาโนติ อิตฺถีนํ ภาโว นาม อิตฺถีมายาย ปฏิจฺจนฺตดา ทูราชาโน.

ยถา กิ.

มจฺจสฺสเสโวทเก คตฺนฺติ ยถา มจฺจสฺส คมนํ อุตฺเทน ปฏิจฺจนฺตดา ทุชฺชานํ, เตเนว ใสํ เกวฏฺฏเฐ อาคเต อุตฺเทน คมนํ ปฏิจฺจนาเทตฺวา ปลายติ, อตฺตนาํ คณฺหิตุํ น เทติ, เอวเมว อิตฺถิโย มหฺนตฺมปิ ทุสฺสึลลคมฺมํ กตฺวา "มยฺ เอวรूपิ น กโรมา"ติ อตฺตนา กตฺกมฺมํ อิตฺถีมายาย ปฏิจฺจนาเทตฺวา สามีเก วณฺเจนฺติ. เอวํ อิตฺถิโย นามเตตา ปาปธฺมมา ทูราจารา, ตาสฺ มชฺฌตฺโตเยว สฺวชิโต โหตี"ติ.

ว่า "หญิงนี้ไม่ปรารถนาเรา", เมื่อนางปรารถนาก็วางตนเป็นกลาง ไม่ทำความยินดี, เมื่อนางไม่ปรารถนาก็วางตนเป็นกลางไว้ ไม่ทำความเสียใจ.

บาทพระคาถาว่า ถีนํ ภาโว ทูราชาโน ความว่า ชื่อว่าภาวะแห่งหญิงทั้งหลาย เป็นของรู้ได้ยาก เหตุว่า ถูกมารยาหญิงปกปิดไว้.

เหมือนอะไร.

เหมือนทางไปของปลาในน้ำ ฉะนั้น. บาทพระคาถาว่า มจฺจสฺสเสโวทเก คตฺ อธิบายว่า ทางไปของปลาเป็นของรู้ได้ยาก เพราะถูกน้ำปกปิดไว้, เหตุฉนั้นแหละ ปลานั้นเมื่อชาวประมงมาถึงก็จะปกปิดทางไปเสียด้วยน้ำ แล้วก็หนีไป, ไม่ยอมให้จับตัวได้ ฉนั้นใด, หญิงทั้งหลายก็เหมือนฉนั้นนั่น แม้ได้กระทำการกรรม คือความทุจริตอันใหญ่หลวง ก็ยังปกปิดกรรมที่ตนทำนั้น ด้วยมารยาหญิงหลอกลวงสามีว่า "เราทั้งหลายมิได้ทำการกรรมเห็นปานนี้เลย". ขึ้นชื่อว่าหญิงเหล่านี้ มีธรรมลามกประพฤติชั่วอย่างนี้, ชายผู้วางตนเป็นกลาง ในเหล่านั้นทั้งหลายเท่านั้น จึงจะมีความสุข ดังนี้.

เอวํ โภธิสตุโต อนุตเววาลิกสุส
โหวาทํ อทาสี. ตโต ปฏุจาย โส
ตสุสา อุปริ มชฺชุตโตว อโหสิ.

สาปิสฺส ภริยา "อาจริเยน กิร เม
ทุสฺสึลภาโว ภาโต"ติ ตโต ปฏุจาย
น อนาจารย์ จริ.

สาปี ตสุส อุปาสกสุส อิตถึ
สมฺมาสมฺพุทฺเธน กิร มยฺหิ ทูราจรรภาโว
ภาโต"ติ ตโต ปฏุจาย ปापกมฺมํ
นาม น อทาสี.

สตถาปี อิมํ ธมฺมเทสนํ
อาหริตฺวา สจฺจานิ ปกาเสสิ,
สจฺจปริโยसानเ โส อุปาสโก
โสตาปตฺติมเล ปติฏฺฐหิ.

สตถา อนุสนฺธิ ฆญฺหิตฺวา ชาตกํ
สโมธานะสิ "ตทา ชายปติกาเยว
อิทานิ ชายปติกา,^๑ อาจริโย ปน
อหเมว อโหสิ"ติ.

ทูราชานชาตกวรรณนา จตฺตถา.

พระโพธิสัตว์ ได้ให้โหวาทแก่อันตเววาลิก
(ศิษย์) อย่างนี้. ตั้งแต่นั้นมาศิษย์นั้น
วางตนเป็นกลางอยู่เหนือภรรยา นั้น.

ฝ่ายภรรยาของมาณพนั้น คิดว่า
"ทราบว่าคุณครูรู้ว่าเราเป็นคนทูลแล้ว"
ตั้งแต่นั้นมา ก็มีได้ประพุดิอนาจารย์อีก.

หญิง (ภรรยา) ของอุปาสกแม่ นั้น
คิดว่า "ทราบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงทราบว่า เราประพุดิชั่ว" ดังนี้แล้ว
ตั้งแต่นั้นมา จึงเลิกกระทำกรรมอัน
ชั่วช้าเสีย.

แม้พระศาสดา ทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มา (ตรัส) แล้วทรงประกาศ
สัจจะทั้งหลาย, ในเวลาจบสัจจะ
อุปาสกนั้น ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.

พระศาสดา ทรงสืบต่ออนุสนธิ
ประชุมชาดกต่อไปว่า "คู่ภรรยาสามี
ในครั้งนั้น ก็ได้เป็นคู่ภรรยาสามีในบัดนี้,
ส่วนอาจารย์ คือ เราตถาคตแล้ว".

พรรณนาทูลาชาตก ที่ ๔ จบ.

^๑จ. ชยมฺปติกา.

๕. อนภิริชชาตก (๖๕)

๖๕. "ยถา นที จ ปนุโธ จ
 ปานาคาริ สภา ปปา
 เอว โลกิตุติโย นาม
 นาสิ กุชฺฌนฺติ ปณฺฑิตา"ติ.

อนภิริชชาตกํ ปญฺจมี.

๕. อนภิริชชาตก (๖๕)

๖๕. "แม่น้ำ หนทาง โรงสุรา สภาและ
 โรงน้ำดื่ม เป็นสาธารณะแก่ชน
 ทั้งปวง ฉนใด ขึ้นชื่อว่าหญิงในโลก
 ก็เหมือนฉนนั้น บัณฑิตทั้งหลาย
 ย่อมไม่โกรธหญิงเหล่านั้น".

อนภิริชชาตก ที่ ๕.

๕. อนภริตยาตกวรรณนา (๖๕)

ยถา นที ๑ ปนุโถ จาติ อิทํ
สตุถา เขตวเน วิหรนุโต ตถารูปิเยว
อุปาสกํ อารพุก กเถสิ.

โส ปน ปริคคณฺหนุโต ตสุสา
ทุสฺสีลภาวํ ฌตฺวา จณฺชิกโต^๑
จิตฺตพฺยากุลตาย สตุตฺตฺวส ทิวเส
อุปฺปจฺฉานํ น อคฺมาสิ.

โส เอกทิวสํ วิหารํ คนฺตฺวา
ตถาคตํ วนฺทิตฺวา นิสินฺโน "กสฺมา
สตุตฺตฺวส ทิวสานิ นาคโตสิ"ติ วุตฺเต
"ภริยา เม ฆนฺเต ทุสฺสีลา, ตสุสา
อุปฺริ พฺยากุลจิตฺตตาย นาคโตเมหิ"ติ
อาห.

สตุถา "อุปาสก อิตฺถิสฺสุ 'อนาจฺรา
เอตา'ติ โภปี อกตฺวา มขฺมตฺเตเนว
ภวิตุํ ฎฺฎฺฐิตี"ติ ปุพฺพเพปี เต ปณฺชิตา
กถยฺสิสุ, ตฺวํ ปน ภวนฺตเรณ

๕. พรรณนาอนภริตยาตก (๖๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภอุบาสก
ผู้มีรูป (เรื่อง) เห็นปานนั้นนั่นแหละ ตรัส
ชาดกนี้ มีคำเริ่มต้นว่า ยถา นที ๑
ปนุโถ ๑ ดังนี้ เป็นอาทิ.

ความว่า อุบาสกนั้น เมื่อคอย
กำหนดจับ จึงรู้ว่า นางเป็นผู้ทาศิล
(นอกใจ) ก็โกรธแค้น เพราะความที่ตน
เป็นผู้มีจิตซุนมัว จึงไม่ได้ไปสุที่เฝ้าเสีย
๗-๘ วัน.

วันหนึ่งอุบาสกนั้นไปยังวิหาร ถวาย
บังคมพระตถาคตเจ้าแล้วนั่งอยู่ เมื่อ
พระองค์ตรัสว่า "เพราะเหตุไร ท่าน
จึงไม่ได้มาเป็นเวลา ๗-๘ วัน" จึง
กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ภรรยาของข้าพระองค์ เป็นผู้ทาศิล,
ข้าพระองค์ไม่ได้มา เพราะข้าพระองค์
มีจิตซุนมัวเกี่ยวกับนาง".

พระศาสดาตรัสว่า "ดูกรอุบาสก แม้
เมื่อก่อนบัณฑิตทั้งหลาย ก็ได้กล่าว
แก่เธอไว้ว่า ท่านควรวางตนเป็นกลาง
ไม่ทำความโกรธ ในหญิงทั้งหลายว่า

^๑จ. ภณฺชิกโต.

ปฏิจจนนตฺตา ตํ การณํ น
สลฺลฺกฺเขสี"ติ วตฺวา เตน ยาจิโต อตีตํ
อาหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสฺตฺโต ปริมนเยเนว
ทิสปาโมกฺโข อาจริโย อโหสิ.

อถสฺส อนฺเตวาสิกิ ภริยาย โทสํ
ทิสฺวา พฺยาภฺลจิตฺตตฺตาย กติปาหํ
อนาคนฺตฺวา เอกทิวสํ อาจริเยน
ปฺจุฉิตฺโต ตํ การณํ นิเวทสิ.

อถสฺส อาจริโย "ตาท อิตฺถิ นาม
สพฺพสาธาธนา, ตาสฺ 'ทฺสฺสีลา
ปาปรมฺมา เอตา'ติ ปณฺทิตา โภปี
น กรินฺตฺติ"ติ โอวาทวเสน อิมํ
คาถมาห

'หญิงเหล่านี้ มีความประพฤติเสียหาย'
แต่เพราะท่านถูกภพอื่นปิดบังไว้ ท่านจึง
กำหนด (จำ) เหตุนั้นไม่ได้" ดังนี้ เมื่อ
อุบาสกนั้นทูลอาราธนาแล้ว จึงทรงนำ
อดีตนิทานมาตรัสเล่าว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ครองราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี
พระโพิสัสตว์ได้เป็นอาจารย์ทิสปาโมกข์
โดยนัยก่อนนั้นแหละ.

ลำดับนั้น อันเตवासิก (ลูกศิษย์) ของ
อาจารย์ทิสปาโมกข์นั้น เห็นความผิด
ของภรรยา แล้วไม่มาหา (อาจารย์) เสีย
สองสามวัน เพราะตนมีจิตขุ่นมัว
ในวันหนึ่งถูกอาจารย์ถามจึงได้แจ้งเหตุนั้น
ให้ทราบ.

ครั้งนั้น อาจารย์ของเขา จึงกล่าวว่
"นี่แน่ะพ่อ ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลาย
เป็นของทั่วไปแก่ชายทุกคน, บัณฑิต
ทั้งหลาย ย่อมไม่กระทำความโกรธ
ในหญิงเหล่านั้นว่า 'หญิงเหล่านี้เป็น
คนทุศีล เป็นผู้มึนธรรมชั่วช้า' ดังนี้แล้ว
มีความมุ่งหมายจะกล่าวสอน จึงกล่าว
คาถานี้ว่า

๖๕. "ยถา นที ๑ ปนุโถ ๑
 ปานาคารี สภา ปปา
 เอวํ โลกิตถิโย นาม
 นาสํ กุชฌนุติ ปณฺหิตา"ติ.

ตตฺถ ยถา นทีติ ยถา
 อเนกตติตฺถา นที นุหฺนตฺถาย
 สมฺปตฺตสมฺปตฺตตานํ จณฺทาลาทินมฺปิ
 ขตฺติยาทินมฺปิ สาธารณา, น ตตฺถ
 โกจิ นุหฺนยิตฺถํ น ลมฺหิติ นาม.

ปนุโถติอาทิสฺสุ ยถา มหามคฺคโคปิ
 สพฺพเพสฺสํ สาธารณ, น โกจิ เตน
 คนฺตุํ น ลมฺหิติ.

ปานาคารนุติ^๑ สุราเคหํ สพฺพเพสฺสํ
 สาธารณ, โย โย ปาตุกาโม, สพฺพโพ
 ตตฺถ ปวิสฺเตว.

๖๕. "แม่น้ำ หนทาง โรงสุรา สภาและ
 โรงน้ำดื่ม เป็นสาธารณะแก่ชน
 ทั้งปวง ฉันทใด ขึ้นชื่อว่าหญิงในโลก
 ก็เหมือนฉันทนั้น บัณฑิตทั้งหลาย
 ย่อมไม่โกรธหญิงเหล่านั้น" ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า
 ยถา นที อธิบายว่า แม่น้ำอันมีท่า
 มิใช่น้อย ย่อมเป็นสถานที่ทั่วไปทั้ง
 แก่ชนชั้นต่ำ มีคนชาติจัณฑาลเป็นต้น
 บ้าง ทั้งแก่ชนชั้นสูงมีกษัตริย์เป็นต้นบ้าง
 ผู้มาชุมนุมกันพร้อมแล้ว เพื่อต้องการ
 อาบน้ำ, ใคร ๆ ที่ชื่อว่าไม่ได้เพื่อจะอาบน้ำ
 ณ ทำน้ำนั้น หามีไม่ฉันท.

แม้ในบทเป็นต้นว่า ปนุโถ ก็มีอธิบายว่า
 แม้หนทางใหญ่ก็เป็นของทั่วไปแก่ชน
 ทั้งปวง, ใคร ๆ จะไม่ได้เพื่อเดินไปตาม
 หนทางนั้น หามีไม่ฉันท.

บทว่า ปานาคารี อธิบายว่า โรงสุรา
 ก็เป็นสถานที่ทั่วไปแก่คนทุกคน, บุคคล
 ใด ๆ ปรารถนาจะดื่ม, คนทั้งหมดนั้น ๆ
 ย่อมเข้าไปที่โรงสุรานั้นได้ทั้งนั้น.

^๑ จ. ปานาคารมฺปิ.

ปยุตตฤทธิเกหิ ตตถ ตตถ มนุสฺसानิ
นิवासนตถาย กตวา สภาปิ สาธารณา,
น ตตถ โกจิ ปวิสิตุํ น ลภติ.

มหามคฺเค ปาณียจาทฺวิโย จเปตฺวา กตวา
ปฺปาปิ สพฺเพสํ สาธารณา, น ตตถ
โกจิ ปาณียํ ปิวิตุํ น ลภติ.

เอวํ โลกิตฺถิโย นามาติ เอวเมว
ตาท มาถว อิมสฺมี โลก อิตฺถิโยปิ
สพฺพสาธาธนา, เตเนว จ
สาธาธนาญฺเฐน นทีปนฺถปนาคาร-
สํภาปฺปาสทิสสา.

ตสฺมา นาสํ กุชฺฌนฺติ ปณฺชิตาติ
เอตาสํ อิตฺถินิ "ลามิกา เอตา
อนาจาธา ทุสฺสีลา สพฺพสาธาธนา"ติ
จินเตตฺวา ปณฺชิตา เจกา พุทฺธิ-
สมฺปนฺนา น กุชฺฌนฺตีติ.

แม้สภาที่บุคคลผู้ต้องการบุญ สร้างไว้
เพื่อประโยชน์ให้พำนักอาศัย ก็เป็น
สถานที่ทั่วไปแก่มนุษย์ทั้งหลายในที่นั้น ๆ,
ใคร ๆ จะไม่ได้ที่จะเข้าไปในที่ประชุมนั้น
หาไม่.

แม้โรงน้ำดื่ม ที่เขาตั้งตม่น้ำดื่มสร้างไว้
ที่หนทางใหญ่ ก็เป็นที่ทั่วไปแก่ชนทั้งปวง,
ใคร ๆ ชื่อว่าไม่ได้ที่จะดื่มน้ำ ณ ที่นั้น
หาไม่ฉันใด.

บาทพระศาสดาว่า เอวํ โลกิตฺถิโย นาม
อธิบายว่า นี่แนะนำมาถพ หญิง
ทั้งหลายในโลกนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน คือ
เป็นของทั่วไปแก่ชายทุกคน, คือ เป็น
เช่นเดียวกับแม่น้ำ หนทาง โรงสุรา
สภาและโรงน้ำดื่ม เพราะอรรถว่า
เป็นของสาธารณะนั้นนั่นแล.

เพราะเหตุนั้น ในคำว่า บัณฑิตทั้งหลาย
จึงไม่โกรธหญิงเหล่านั้น มีอธิบายว่า
บัณฑิตทั้งหลาย คือ ผู้ฉลาด ได้แก่
ผู้สมบูรณ์ด้วยปรีชา คิดได้ว่า "ผู้หญิง
เหล่านี้เป็นคนเลวทราม มีความประพฤติ
ไม่ดี ทุศีล เป็นสาธารณะแก่บุรุษทั้งหมด"
ดังนั้นแล้ว ย่อมไม่โกรธหญิงเหล่านั้น.

เอวํ โภธิสตุโต อนุตเววาลิกสุส
โอรุวาทํ อทาสี, โส ตํ โอรุวาทํ สุตวาม
ชฺฌตฺตโต อโหสิ.

ภริยาปิสุส "อาจริเยน กิรมฺหิ ฌาตาท"ติ
ตโต ปฏฺจาย ปาปกมฺมํ นากาสี.

ตสุสาปิ อุปาสกสุส ภริยา
"สตฺถารา กิรมฺหิ ฌาตาท"ติ ตโต
ปฏฺจาย ปาปกมฺมํ นากาสี.

สตุธา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสสิ, สจฺจปริโยสานเ
อุปาสโก โสตาปตฺติผลเ ปตฺติฏฺจหิ.

สตุธาปิ อนุสนฺธิ ฆฏฺฐวาทา ชาตกํ
สโมธานะสิ "ตทา ชายปตฺติกา เอตฺรหิ
ชายปตฺติกาเยว, อาจริยพฺรหฺมโณ ปน
อหเมว อโหสิ"ติ.

อนภริตฺติชาตกวนฺณนา ปญฺจมา.

พระโพธิสัตว์ได้ให้โอรุวาทแก่ลูกศิษย์
ด้วยประการฉะนี้, ศิษย์นั้นฟังโอรุวาทนั้น
แล้วก็วางตนเป็นกลางได้.

ฝ่ายภรรยาของเขา คิดว่า "ได้ยินว่า
อาจารย์รู้ (เรื่อง) เราแล้ว" ตั้งแต่นั้นมา
จึงไม่ได้ทำกรรมชั่วอีก.

ภรรยาของอุปาสกเมื่อนั้น ก็คิดว่า
"ได้ยินว่า พระศาสดาทรงทราบ (เรื่อง)
เราแล้ว" ดังนี้ ตั้งแต่นั้นมา ก็ไม่ได้
ทำกรรมชั่วอีก.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มา (แสดง) แล้วทรงประกาศ
สังฆธรรมทั้งหลาย, ในเวลาจบพระ
สังฆธรรมอุปาสกได้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.

แม้พระศาสดาทรงสืบทอดอนุสนธิแล้วประชุม
ชาดกว่า "ภรรยาสามีในกาลนั้น ได้เป็น
คู่ภรรยาสามี (กัน) ในบัดนี้นั่นเอง, ส่วน
พราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ คือ เราตถาคต
นั่นแล" ดังนี้แล.

พรรณนาอนภริตฺติชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. มุทฺลกุขณชาตก (๖๖)

๖๖. "เอกา อิจฺฉา ปุเร อาสิ
อลทฺธา มุทฺลกุขณํ
ยโต ลทฺธา อพารุกฺขี
อิจฺฉา อิจฺฉํ วิชายถา"ติ.

มุทฺลกุขณชาตกํ ฉฎฺฐํ.

๖. มุทฺลักขณชาตก (๖๖)

๖๖. "เมื่อครั้งก่อน ที่ยังไม่ได้พระนาง
มุทฺลักขณา ได้มีความปรารถนา
เพียงอย่างเดียว (อยากจะได้
พระนาง) ครั้นเมื่อได้พระนางผู้มี
พระเนตรงามมาแล้ว ความ
ปรารถนา (นั้น) ได้ให้เกิดความ
ปรารถนาอย่างอื่น (ขึ้นอีก)".

มุทฺลักขณชาตก ที่ ๖.

๖. มุทฺถกฺขณช้ตกถณฺณนา

(๖๖)

เอกกา อิจฺฉา ปุเร อาสีติ อิทํ
สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต สงฺกิลลํ
อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร สวตฺถึวาลี กุลปฺตฺโต
สตุถุ ฐมฺมเทสนํ สุตฺวา รตนสาสเน
อูริ ทตฺวา ปพฺพชิตฺวา ปฏฺิพนฺนโก
โยคาวจรโ อวิสุสฺสญฺจกมฺมญฺจนาโน หุตฺวา
เอกทิวสํ สวตฺถึยํ ปิณฺฑทาย จรฺมาโน
เอกํ อลงฺกตปฏฺิยตฺตํ อิตฺถิ ทิสฺวา
สุภวเสน อินฺทฺริยานิ ภิณฺฑิตฺวา
โอโลเกสิ.

ตสฺส อพฺภนฺตเร กิเลสํ จลฺลิตฺวา วาสึยา
อาโกภูติชรีรูกฺโข วิย อโหสิ.

โส ตโต ปญฺจาย กิเลสวสิโก หุตฺวา
เนว กายสุสาทํ น จิตฺตสุสาทํ ลภฺติ
ภนฺตมิกฺสปฏฺิภาโค สาสเน อนนฺทโร
ปรุพฺพฺทเกสโลโม ทิฆนฺโข กิลฺลิจฺจิวโร

๖. พรรณนามุทฺถกฺขณช้ตก

(๖๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภสังกิลเลส
(ความเศร้าหมอง) ตรัสชาดกนี้ มีคำ
เริ่มต้นว่า เอกกา อิจฺฉา ปุเร อาสิ ดังนี้
เป็นอาทิ.

เล่ากันมาว่า กุลบุตรชาวเมือง
สาวัตถีคนหนึ่ง ได้ฟังพระธรรมเทศนา
ของพระศาสดาแล้ว บวชถวายชีวิตใน
พระศาสนาอันประเสริฐ เป็นนักปฏิบัติ
เป็นพระโยคาวจร ไม่ละพระกรรมฐาน
วันหนึ่งขณะที่ท่านกำลังเที่ยวไปบิณฑบาต
ในเมืองสาวัตถี เห็นหญิงคนหนึ่ง
ที่ประดับตกแต่งแล้ว ทำลายอินทรี
(ขาดการสำรวจระวัง) แลดูด้วยอำนาจ
ความงาม.

กิเลสในกายในของภิกษุ นั้น ก็หวั่นไหว,
เป็นเหมือนต้นขีรพุกษ (ยาง) ที่ถูกฉีก
ด้วยขวาน.

ตั้งแต่นั้น ภิกษุนั้นก็ตกอยู่ในอำนาจ
ของกิเลส ไม่ได้ความยินดีทั้งทางกาย
และความยินดีทางใจ, เป็นผู้มีส่วน
เปรียบกับเนื้อที่หมุนวน ไม่ยินดีใน

อโหสิ.

อถสฺส อินฺทฺริยวិการํ ทิสฺวา สหายกา
ภิกฺขุ "กิณฺณุ โข เต อาวุโส น
ยถา ปฺรธาณานิ อินฺทฺริยานิ"ติ ปุจฺฉิสฺส.

"อนภฺริโตมุหิ อาวุโส"ติ.

อถ นํ เต สตุฏฺฐ สนฺตํกํ นยฺสิ.
สตุฏฺฐา "กึ ภิกฺขเว อนิจฺจมานํ ภิกฺขุ
อาทาย อาคตฺตฺตฺถา"ติ ปุจฺฉิ.

"อຍ ฃนฺเต ภิกฺขุ อนภฺริโต"ติ.

"สจฺจํ กิร ตวํ ภิกฺขุ อนภฺริโต"ติ.

"สจฺจํ ภควา"ติ.

"โก ตํ อุกฺกณฺฐาเปสิ"ติ.

"อนํ ฃนฺเต ปิณฺฑทาย จรณฺโต เอกํ
อิตฺถิ ทิสฺวา อินฺทฺริยานิ ภินฺทิตฺวา
โธโลเกสิ, อถ เม กิเลโส จลฺลิตฺวา
เตนฺมุหิ อุกฺกณฺฐิต"ติ.

พระศาสนา มีผมและขนขึ้นรุงรัง เล็บยาว
มีจิวรเศร้าหมอง.

ลำดับนั้น ภิกษุผู้เป็นสหาย ได้เห็น
ความผิดปกติแห่งอินทรีย์ของภิกษุนั้น
จึงถามว่า "ดูกรผู้มีอายุ ทำไมเล่า
อินทรีย์ของท่านจึงไม่เหมือนครั้งก่อน".

"ดูกรผู้มีอายุ ข้าพเจ้าไม่มีใจยินดี".

ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้น ได้นำ
ภิกษุนั้น ไปยังสำนักพระศาสดา. พระ
ศาสดาตรัสถามว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย
พวกเธอพาภิกษุผู้ไม่เต็มใจ (จะมา) มา
ทำไม".

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุรูปนี้ไม่มี
ใจยินดี พระเจ้าข้า".

"ดูกรภิกษุ ทราบว่า เธอไม่มีใจยินดี
จริงหรือ".

"จริง พระเจ้าข้า".

"ใครทำเธอให้กระสัน (จะสึก)."

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์
เที่ยวไปบิณฑบาต พบหญิงนางหนึ่ง
ทำลายอินทรีย์ แลดูแล้ว พระเจ้าข้า,
เมื่อเป็นเช่นนี้ กิเลสของข้าพระองค์

อด นํ สตฺตา "อนจฺจริยเมตํ ภิกฺขุ,
 ยํ ตฺวํ อินฺทฺริยานิ ภินฺทิตฺวา
 วิสภาคารมฺมณํ สุภวเสน โอลิเกนฺโต
 กิเลสฺเหิ กมฺปิโต, ปุพฺเพ ปญฺจา-
 ภิญฺญาอภฺยฺยสมฺปตฺติลาภิโน ฉานพฺเลน
 กิเลสฺ วิภฺชฺยาเมตฺตวา วิสฺสุทฺตจิตฺตา
 คคนตลจฺรา โพรสิสฺตฺตาปี อินฺทฺริยานิ
 ภินฺทิตฺวา วิสภาคารมฺมณํ โอลิเกยมานา
 ฉานา ปรีหยาติววา กิเลสฺเหิ กมฺปิตา
 มหาทฺกฺขิ อนุภวีสฺ. น หิ สิเนรุ-
 อฺปฺปาญฺณกฺวาโต หตฺถิมตฺตํ มฺนุชฺสปพฺพตฺ,
 มหาชมฺพฺพมฺมุคฺกฺวาโต . ฉินฺนตญฺ .
 วิรุพฺพฺหคจฺจกํ, มหาสมฺมทฺทํ วา ปน
 สฺสฺสสนกฺวาโต ขุทฺทกตพฺพิกํ กิสมฺมิจิเทว
 คณฺหติ,^๑ เอวํ อุตฺตมพฺพฺพฺพฺพฺพฺพฺพ
 วิสฺสุทฺตจิตฺตานํ โพรสิสฺตฺตานํ อญฺญาณ-
 ภาวกรฺวา กิเลสฺตา ตยิ กิ ลชฺชิสฺสฺสนฺติ,
 วิสฺสุทฺธาปี สตฺตา สฺงกิลิสฺสฺสนฺติ,
 อุตฺตมยสฺสสมฺกฺคิโนปี อยสฺ^๒ ปาปฺปณฺนตี"ติ
 วตฺตวา อตฺตีตํ อาหริ.

ก็ไหวขึ้น, ข้าพระองค์เป็นผู้กระสัน
 เพราะเหตุนั้น".

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะภิกษุรูปนั้นว่า
 "ดูกรภิกษุ ข้อที่เธอทำลายอินทรีย์ แลดู
 อารมณที่เป็นข้าศึก ด้วยอำนาจแห่ง
 ความงาม อันกิเลสทำให้หวั่นไหวแล้วนี้
 ไม่น่าอัศจรรย์เลย, ในกาลก่อน แม้
 พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ผู้ได้อภิญญาห้า
 และสมาบัติแปด ข่มกิเลสด้วยกำลังฉาน
 มีจิตบริสุทธิ์ เทียบไปในพื้นนภาภาค
 ยังทำลายอินทรีย์แลดูอารมณที่เป็นข้าศึก
 จึงถูกกิเลสทำให้หวั่นไหว เสื่อมจากฉาน
 ได้เสวยทุกข์เป็นอันมาก. ก็ลมที่พัด
 หอบเอาภูเขาสิเนรุขึ้นไปได้ (इन) จะไม่
 พัดหอบเอาภูเขาโล้นประมาณเท่าข้าง
 ไปได้, ลมที่ถอนรากต้นหญ้าใหญ่ขึ้นไปได้
 (इन) จะไม่พัดกอไม้ที่งอกขึ้นริมตลิ่งชัน
 เอาไปได้, ก็อีกอย่างหนึ่ง ลมที่ทำให้
 มหาสมุทรเหือดแห้งไปได้ (इन) จะไม่
 พัดเอาสระในที่ไหน ๆ ให้แห้งได้, กิเลส
 อันกระทำความไม่รู้ แก่พระโพธิสัตว์
 ทั้งหลายผู้มีความรู้สูงสุด มีจิตบริสุทธิ์
 เช่นนี้ จักละลายเธอได้อย่างไร, สัตว์

^๑ ฉ. คณฺหติ.

^๒ ฉ. อายสฺกยํ.

ราชา ตสฺส อิริยาปถะเยว ปสฺสิตฺตวา
 ปกุโกสาเปตฺวา มหารเห อาสเน
 นิสฺสทาเปตฺวา ปถนฺเตน ขาทนีย-
 โภชนียะเน สนฺตปฺเปตฺวา กตานุโมทน์
 อุกฺขยานะ วสนตฺถาย ยาจิ. โส
 สมฺปฏิจฺฉิตฺตวา ราชเคเห ภูณฺชิตฺตวา
 ราชกฺลฺ อิวทมาโน ตสฺมี อุกฺขยานะ
 โสฬส วสุสานิ วสิ.

อถกทิวสฺ ราชา กุปีตํ ปจฺจนฺตํ
 วุปลเมตฺถํ คจฺจนฺโต มุทฺลกุชณฺณนาม
 อคฺคมเหสี อปฺปมตฺตา อยฺยสฺส
 อุกฺกุจฺจันํ กโรหิ"ติ วตฺวา อคฺมาสิ.

โพธิสฺสตุโต รมฺภูโธ คตกาลโต ปฏฺจาย
 อตฺตโน รุจฺจนเวลาย ราชเคหํ คจฺฉติ.

อถกทิวสฺ มุทฺลกุชณา โพธิสฺสตุตสฺส
 อาหารํ สมฺปาเทตฺวา "อชฺช อยฺโย
 จิรายตี"ติ คนฺุโรทเกณ นุหายิตฺวา
 สพุพาลงฺการปฏฺิมนฺชิตา มหาตเล
 จุฬฺสยน์ ปญฺญาเปตฺวา โพธิสฺสตุตสฺส
 อาคมนํ โอลิกยมาณา นิปชฺชติ.

พระราชาทรงเลื่อมใสในอิริยาบถของท่าน
 รับสั่งให้อาราธนาเข้าเฝ้า ให้นั่งบนที่นั่ง
 อันควรค่ามาก เลี้ยงดูให้อิ่มหนำด้วย
 ของควรเคี้ยวและของควรบริโภค อัน
 ประณีต ครั้นท่านกระทำอนุโมทนาแล้ว
 ก็ได้ทรงอาราธนาให้อยู่ในพระราชอุทยาน.
 พระโพธิสัตว์นั้น รับอาราธนาแล้วฉัน
 ในพระราชมณเฑียร ถวายอิวาท
 ราชสกุล พำนักอยู่ในอุทยานนั้น ๑๖ ปี.

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาเมื่อเสด็จ
 ไปทรงระงับชนบทชายแดน ที่กำเริบ
 ตรัสสั่งอัครมเหสีผู้มีนามว่ามุทลกุชณาว่า
 "เธอจงอย่าละเลย (หมั่น) กระทำการ
 บำรุงพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า" ดังนี้แล้ว จึงได้
 เสด็จไป.

พระโพธิสัตว์ นับแต่เวลาพระราชา
 เสด็จไปแล้ว ก็ไปยังพระราชมณเฑียร
 ตามเวลาที่ตนชอบใจ

ครั้นวันหนึ่ง พระนางมุทลกุชณารับสั่ง
 ให้จัดอาหารถวายพระโพธิสัตว์ แล้ว
 คิดว่า "วันนี้ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าคงจะเข้า"
 จึงทรงสนานด้วยน้ำหอม ทรงประดับ
 เครื่องอลังการทุกอย่าง รับสั่งให้บุลาด
 ที่บรรทมเล็ก ณ ห้องพระโรง บรรทม
 คอยมองทางที่พระโพธิสัตว์จะเดินมา.

โพธิสตโตปิ อตตโน เวลั สลุลกเขตฺวา
 ฌานา วุฏฺชาย อากาเสเนว ราชนิเวสนั
 อคมาสิ.

มุหุลักขณา วากชีรสทฺหิ สุตฺวา “อโยโย
 อาคโต”ติ เวเคน อญฺฐหิ, ตสฺสา
 เวเคน อญฺฐหนฺตฺยา มญฺจสาฎฺโก ภสฺสิ.
 ตาปโสปิ สีหปญฺชเรน ปวิสฺนุโต เทวฺยา
 วิสภาคฺรูปารมฺมณั ทิสฺวา อินฺุหฺริยานิ
 ภินฺุทฺติวฺวา สุภวเสน โอลิเกสิ.

อถสฺส อพฺพนฺุตฺเร กิเลโส จลฺล วาสฺยา
 ปนฺุฏฺชีรฺกฺโข วฺย อโหสิ. ตาวเทวสฺส
 ฌานั อนฺุตฺรธาโย. ฉินฺุณฺุปฺกฺโข กากิ
 วฺย อโหสิ.

โส จิตฺโกว อหารั คเหตุวฺวา
 อญฺฐชิตฺวาว กิเลเสหิ กมฺปิโต
 ปาสาทา โอรุญฺห อญฺญานั คนฺุตฺวา
 ปณฺุณฺุสาลั ปวิสฺติวฺวา ผลกตฺตฺรณฺุสนฺุส
 เหนฺุจฺจา อหารั จเปตฺวา วิสภาคา-
 รมฺมณฺุพฺนฺุโร กิเลสคฺคินฺุชา ทฺยหฺมาโน
 นิราหารตฺาย สฺสฺสฺมาโน สตฺต ทิวสานิ
 ผลกตฺตฺรณฺุณฺุ นิปฺชฺชติ.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์กำหนดเวลาของตนไว้
 แล้วออกจากฌาน เหาะไปสู่ราชนิเวศน์
 โดยทางอากาศเลยทีเดียว.

พระนางมุหุลักขณา พอสดับเสียงผ้า
 เปลือกไม้ตรัสว่า “พระเจ้าเป็นเจ้ามาแล้ว”
 ก็เสด็จลุกขึ้นโดยเร็ว, เมื่อพระนางรีบ
 ลุกขึ้น ผ้าที่มีเนื้อเกลี้ยงก็หลุด. ฝ่าย
 พระดาบสเข้าทางช่องพระแกล เห็น
 รูปารมณอันเป็นข้าศึกของพระเทวี ได้
 ทำลายอินทรีย์เสีย แลดูด้วยอำนาจ
 ความงาม.

ครั้งนั้น กิเลสในกายในของดาบส
 หวั่นไหวแล้ว, เป็นประจวบต้นขีรพฤกษ์
 (ยาง) ที่ถูกถากด้วยขวาน. ทันทันนั้น
 ฌานของท่านก็อันตรธานไป, ท่านเป็น
 เหมือนกาปีกหักเสียแล้ว.

ท่านยืนอย่างนั้น รับอาหารแล้วเมื่อถูก
 กิเลสทำให้ปั่นป่วน ก็ขบฉันอาหารไม่ได้
 จึงลงจากปราสาทไปสู่อุทยาน เข้าสู่
 บรรณศาลา วางอาหารไว้ใต้ที่นอน
 อันเป็นกระดานเรียบ ยังติดใจในอารมณ์
 ที่เป็นข้าศึกอยู่ ถูกไฟ คือกิเลสแผดเผา
 ชุบผอมเพราะขาดอาหาร นอนเหนือ
 กระดานเรียบตลอด ๗ วัน.

สตุตเม ทิวเส ราชา ปจฺจนฺตํ
 วุปลเมตฺวา อาคโต นครํ ปทกฺขิณฺ
 กตฺวา นิเวสนํ อคนฺตฺวาว "ออยฺย
 ปสฺสิสฺสสามิ"ติ อุตฺถยานํ คนฺตฺวา
 ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา ตํ นิปนฺนํ
 ทิสฺวา "เอกํ อผาสฺกํ ชาตํ มณฺเฏ"ติ
 ปณฺณสาลํ โสธาเปตฺวา ปาทะ
 ปริมฺชฺชฺนฺโต "กึ ออยฺยสฺส อผาสฺกนฺ"ติ
 ปจฺจติ.

"มหาราช อณฺเฏ เม อผาสฺกํ นตฺถิ,
 กิเลสฺวเสณ ปนฺมฺหิ ปฏิพฺพตฺถิจิตฺโต
 ชาโต"ติ.

"กนฺ ภาวฺสฺส ปฏิพฺพตฺถนฺเต ออยฺย จิตฺตนฺ"ติ.

"มฺหุทฺถกฺขณาย มหाराชา"ติ.

"สาธฺม ออยฺย, อหํ มฺหุทฺถกฺขณํ ตุมหากํ
 ทมฺมมี"ติ ตาปสฺสํ อาทาย นิเวสนํ
 ปวิสิตฺวา เทวี สพฺพาลงฺการปฏิมฺณฺทิตฺ
 กตฺวา ตาปสฺสสฺส อทาสิ. ททมาโนเยว
 จ มฺหุทฺถกฺขณาย สณฺเฏ อทาสิ
 "ตยา อตฺตโน พเลน ออยฺย รกฺขิตฺ
 วายมิตฺพฺพนฺ"ติ.

ในวันที่ ๗ พระราชาทรงปราบ
 ชนบทชายแดนแล้ว ทรงกระทำปทักษิณ
 พระนคร ยังไม่เสด็จไปพระราชนิเวศน์
 ก่อน ทรงดำริว่า "จะ(ไป)เยี่ยมพระ
 ผู้เป็นเจ้า" ดังนี้ เสด็จไปสู่อุทยาน เข้าสู่
 บรรณศาลา ทอดพระเนตรเห็นท่าน
 นอนอยู่ ทรงดำริว่า "ชะรอยว่า
 จะเกิดความไม่สบายสักอย่างหนึ่ง" รับสั่ง
 ให้ทำความสะอาดบรรณศาลา ทรงนวด
 เท้าทั้งสอง พลังตรัสถามว่า "พระ
 ผู้เป็นเจ้าไม่สบายหรือ".

"มหาบพิตร ความไม่สบายอย่างอื่น
 มิได้มีแก่อาตมภาพ, แต่อาตมภาพเกิด
 มีจิตปฏิพัทธ์ด้วยอำนาจกิเลสเสียแล้ว".

"ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า จิตของพระคุณเจ้า
 ปฏิพัทธ์ที่ไหน".

"มหาบพิตร ที่พระนางมฺหุทฺถกฺขณา".

"ดีแล้ว พระผู้เป็นเจ้า, โยมขอถวาย
 พระนางมฺหุทฺถกฺขณาแด่พระคุณเจ้า" รับสั่ง
 แล้วก็พาดาบสเข้าไปสู่พระราชนิเวศน์
 ทรงกระทำ (รับสั่ง) ให้พระเทวีประดับ
 ตกแต่งด้วยเครื่องประดับพร้อมสรรพแล้ว
 ได้พระราชทานแก่พระดาบส. และขณะ
 ที่กำลังพระราชทาน ได้ทรงให้สัญญาแก่

“สาธุ เทว รุกขิสฺสามิ”ติ.

ตาปโส เทวี คเหตุวา ราชนิเวสนา
โอดริ.

อด น มหาทวารโต นิคุขนฺตกาเล
“อยุย อมฺหากิ เคนิ ลหุฏฺ ฏฺ วิภูติ,
คจฺจ, ราชานํ เคนิ ยาจาหิ”ติ อาห.

ตาปโส คนฺตฺวา เคนิ ยาจิ. ราชา
มนุสฺसानํ วจฺจฏฺฏิกิจฺจํ สาธฺยมานํ เอกิ
ฉทฺทิตเคนิ ทาเปสิ.

โส เทวี คเหตุวา ตตฺถ อคฺมาสิ, สา
ปวิสิตุํ น อิจฺฉิ.

“กึการณนา น ปวิสสิ”ติ.

“อสุจิกาวินา”ติ.

“อิทานิ กิ กโรมิ”ติ.

พระเทวีมุทลัทธิว่า “เธอต้องพยายาม
รักษาพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าไว้ด้วยกำลังของตน”.

“ขอเดชะ ดีแล้ว, หม่อมฉันจะรักษาไว้”.

พระดาบสก็พาพระเทวี ลงจากพระราช-
นิเวศน์

ตอนนั้น ในเวลาที่พระดาบสและ
พระเทวีออกพ้นพระทวารใหญ่ พระเทวี
ได้กล่าวกะพระดาบสนั้นว่า “ข้าแต่
พระผู้เป็นเจ้าของเราควรจะได้เรือน
(สักหลัง), ขอพระคุณเจ้าจงไปทูลขอ
เรือนกะพระราชาเถิด”

พระดาบสได้ไปทูลขอพระราชทานเรือน,
พระราชารับสั่งให้พระราชทานเรือนที่เขา
ทิ้งแล้ว (เรือนร้าง) หลังหนึ่งซึ่งพวกมนุษย์
ใช้ทำกิจเป็นเวจฺจฺกฺ.

พระดาบสนั้น ได้พาพระเทวีไปที่เรือนร้าง
นั้นแล้ว, พระนางไม่ทรงปรารถนาจะ
เสด็จเข้าไป.

พระดาบสจึงถามว่า “เหตุใด จึงไม่เข้าไป
ข้างใน”.

“เพราะเป็นสถานที่ไม่สะอาด”.

“บัดนี้ ข้าพเจ้าจะทำอย่างไรเล่า”.

“ปฏิชคฺคาหิ นนฺ”ติ วตฺวา รมฺโง
 สนฺตีกิ เปเสตฺวา “คจฺฉ, กุฑฺทาลิ
 อหฺร, ปจฺฉิ อหฺร”ติ อหฺรเปตฺวา
 อสฺสุจฺฉิณฺจ สจฺจการณฺจ ฉทฺทฺทาเปตฺวา
 โคมยฺมิ อหฺรเปตฺวา วิลิมนฺเปตฺวา
 ปุณฺนปี “คจฺฉ, มณฺจํ อหฺร, ปิจํ อหฺร,
 อตฺถรณฺนิ อหฺร, จาภฺวี อหฺร, ฆฺภู
 อหฺร”ติ เอกเมกํ อหฺรเปตฺวา ปุณ
 อุทฺทการณฺนาทินิ อตฺถาย อานฺนาเปสิ.

โส ฆฺภู อาทาย อุทฺทํ อหฺรติว
 จาภฺวี ปุเวตฺวา นฺหาโนทํ สชฺเชตฺวา
 สยนิ อตฺถริ.

อถ นํ สยเน เอกโต นิสินฺนํ
 ทาจิกาสฺว คเหตุว “ตว สมณภาวํ วา
 พุราหฺมณภาวํ วา น ชานาสี”ติ
 โอนเมตฺวา อตฺตโน อภิมุขํ อากขฺตมิ.

โส ตสฺมี กาลे สตี ปฏิลภิ, เขตฺตกมฺปน
 กาลิ อญฺญาณี อโหสิ. เอว
 อญฺญาณกรณา กิเลสํ นาม.
 “กามจฺฉนฺทนีวรณฺนิ ภิกฺขเว อนฺธกรณฺนิ

พระเทวีรับสั่งว่า “จงทำความสะอาด
 เรือนนั้น” แล้วส่งพระดาบสไปยัง
 ราชสำนัก สั่งว่า “ท่านจงไปนำเอาจอบ
 มา, เอากระบุงมา” ครั้นให้นำมาแล้ว
 สั่งให้นำของไม้สะอาด และหยากเยื่อ
 ออกไปทิ้ง แล้วให้ชนโคมัย (มูลโค)
 มาฉาบ แล้วสั่งให้ไปชนของทีละอย่าง
 ทีละอย่างอีกว่า “ท่านจงไปนำเอาเตียง
 มา, นำเอาตั้งมา, นำเอาเครื่องลาดมา,
 นำเอาตุ่มน้ำมา, นำเอาหม้อน้ำมา”
 ดังนี้แล้ว ส่งดาบสเพื่อต้องการให้ตักน้ำ
 มาเป็นต้นอีกครั้ง.

พระดาบสนั้น ถือเอาหม้อไปนําน้ำ (ตัก)
 ใส่ตุ่มจนเต็ม เตรียมน้ำอาบไว้แล้วไป
 ที่นอน.

ครั้งนั้น พระเทวีจับพระดาบสนั้นซึ่งนั่ง
 อยู่ที่เดียวกันบนที่นอน ที่เครา ไน้มลง
 มาตรงหน้าของตน ด้วยพระดำรัสว่า
 “ท่านไม่ทราบเลยหรือว่าท่านเป็นสมณะ
 หรือพราหมณ์” .

พระดาบสนั้น กลับได้สติในเวลานั้นเอง,
 ก็ตลอดกาลเพียงนี้ ดาบสเป็นผู้ไม่รู้เลย.
 ขึ้นชื่อว่ากิเลสทั้งหลาย กระทำให้ไม่รู้
 อย่างนี้. ในตอนนี้อควรกล่าวพระพุทฺทพจนฺ

อจกขุภรณ์ อญญาณภรณ์"ติอาทิ^๑
เจตถ วตตพพ.

มีอาทิว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย กามฉันท-
นิวรรณกระทำให้มีดี กระทำให้บอด
กระทำให้มีรู้" ดังนี้ไว้ด้วย.

โส สตี ปฏิภิตฺวา จินฺตสึ
"อัยฺ ตณฺหา วฑฺฒมาณา มม จตฺธิ
อปาเยหิ สีสํ อุกฺขิปิตฺ น ทสฺสติ,
อชฺเชว มยา อิมํ รมฺโถ นียฺยาเทตฺวา
หิมวฺนตฺ ปวิสิตฺ ฏฺฎฺตี"ติ.

พระดาบสนั้นกลับได้สติ จึงคิดว่า
"ต้นหานี้ เมื่อพอกพูนขึ้น จักไม่ให้เรา
ยกศีรษะขึ้นจากอบายทั้งสี่ได้, วัน
นี้แหละ เราควรจะมอบพระเทวีนี้แก่
พระราชชา แล้วเข้าสู่ป่าหิมพานต์".

โส ตํ อาทาย ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา
"มหาราช ตว เทวียา มยฺหํ อตฺถ
นตฺถิ, เกวลํ เม อิมํ นิสฺสาย ตณฺหา
วฑฺฒิตา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

พระดาบสนั้น พาพระนางเข้าเฝ้า
พระราชชาทูลว่า "มหาบพิตร อาตมภาพ
ไม่มีความต้องการพระเทวีของพระองค์,
เพราะอาศัยพระเทวีนี้เท่านั้น ต้นหา
จึงพอกพูนขึ้นแก่อาตมภาพ" ดังนี้แล้ว
กล่าว คาถานี้ว่า

๖๖. "เอกา อิจฺฉา ปุเร อาสิ
อลทฺธา มุทฺลกฺขณํ
ยโต ลทฺธา อพฺารกฺขี
อิจฺฉา อิจฺฉํ วิชាយถา"ติ.

๖๖. "เมื่อครั้งก่อน ที่ยังไม่ได้พระนาง
มุทลัทธิชณา ได้มีความปรารถนา
เพียงอย่างเดียว (อยากจะได้
พระนาง) ครั้นเมื่อได้พระนาง
ผู้มีพระเนตรงามมาแล้ว ความ
ปรารถนา (นั้น) ได้ให้เกิดความ
ปรารถนาอย่างอื่น (ขึ้นอีก)" ดังนี้.

ตตฺรายํ ปิณฺชตฺถโถ มหाराช
มยฺหํ อิมํ ตว เทวี มุทฺลกฺขณํ

ในพระคานานั้น ประมวลความ
ดังต่อไปนี้ มหาบพิตร เมื่อครั้งก่อน

^๑ ส. มหา. ๑๙/๑๓๖.

อลภิตวา ปุเร "อโห วดาหิ เอตัง
ลภายนุ"ติ เอกา อิจฺฉา อาสิ, เอกาว
ตณฺหา อุปฺปชฺชติ.

ยโต ปน เม อัย อพฺวารกฺขี
วิสลเนตฺตวา โสภนโลจนา ลทฺธา, อถ
เม สว ปุริมิกา อิจฺฉา เคนตณฺหํ
อุปรณตณฺหํ อุปกคตณฺหนฺติ อุปรฺปริ
อณฺณํ นานปฺปการี อิจฺฉํ วิชายน
ชเนสิ อุปฺปาเทสิ.

สา โข ปน เม เอวํ วฑฺฒมานา
อิจฺฉา อปายโต สีสํ อุกฺขิปิตุํ น
ทสฺสติ, อลํ เม อิมาย, ตวํเยว ตว
ภริยํ คณฺห, อหฺมฺปน หิมวณฺตุ
คมิสฺสสามิตฺติ. ตาวเทว ญฺจ ฌานํ
อุปฺปาเทตฺวา อากาเส นิสฺสินฺโน ฌมฺมํ
เทเสตฺวา รณฺโณ โอวาทํ ทตฺวา
อากาเสเนว หิมวณฺตุ คณฺตุวา ปฺน
มนุสฺสสฺปนฺนาม นาคมาสิ, พุรหฺมวิหारे
ปน ภาเวตฺวา อปริหีนชฺฎาโน
พุรหฺมโลกเก นิปฺพตฺติ.

ที่ยังไม่ได้พระนางมุกุลักขณาเทวี ของ
พระองค์นี้ อาตมภาพมีความปรารถนา
เพียงอย่างเดียว คือเกิดตณหาเพียง
อย่างเดียวว่า "โอหนอ เราพึงได้พระเทวี
นี้" ดังนี้.

แต่เมื่ออาตมภาพได้พระนางเทวีนี้ ผู้มี
พระเนตรงาม คือ มีพระเนตรโต มี
พระเนตรสวยงามแล้ว ความปรารถนา
ครั้งก่อนของอาตมภาพนั้น ได้ทำ
ความอยากมีประการต่าง ๆ อย่างอื่น
ให้เกิดขึ้น คือ ให้บังเกิด ให้เกิดขึ้น
ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เช่น อยากได้เรือรบ อยากได้
อุปรกรณ์ อยากได้เครื่องอุปโภคดังนี้.

ก็ความปรารถนานั้น เมื่อเพิ่มขึ้นอย่างนี้
ย่อมไม่ให้อาตมภาพ ยกศีรษะขึ้นจาก
อบายได้เลย อาตมภาพพอกันทีกับ
พระเทวีนี้, ขอพระองค์โปรดรับพระมเหสี
ของพระองค์เกิด, ส่วนอาตมภาพจะไป
สู่ป่าหิมพานต์ ในทันทีนั่นเอง (พระ
ดาบส) ก็ทำให้ฌานที่เสื่อมแล้วบังเกิดขึ้น
เหาะขึ้นนั่งบนอากาศ แสดงธรรมถวาย
โอวาทแก่พระราชา แล้วเหาะไปสู่ป่า
หิมพานต์โดยทางอากาศนั่นเอง มิได้
มาสู่ถิ่นมนุษย์อีก, ก็พระดาบสเจริญ
พรหมวิหารธรรมแล้ว มีฌานไม่เสื่อม
ไปเกิดในพรหมโลก.

สตุธา อิมิ ฌมฺมเทสนิ อหริตฺวา
 สจฺจานิ ปกาเสสิ, สจฺจปริโยसानเ โส
 ภิกฺขุ อรหตฺตผลเ ปตฺติจฺจาสิ.

สตุถาปี อนุสนฺธิ ฆญฺจตุวา ชาตกั
 สโมธานะสิ "ตทา ราชา อานนุโท
 อโหสิ, มุทลฺกฺขณา อุปลวณฺณา,
 อิติ ปน อหเมวา"ติ.

มุทลฺกฺขณชาตกาวณฺณนา จญฺจา.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มา (ตรัส) แล้วทรงประกาศสัจจะ
 ทั้งหลาย ในเวลาจบพระสัจจะ ภิกษุ
 รูปนั้นตั้งอยู่ในอภยัตถผล.

แม้พระศาสดา ทรงสืบท่ออนุสนธิประชุม
 ชาตกว่า "พระราชาในครั้งนั้น ได้มา
 เป็นอานนท์, นางมุทลัคนาเทวี คือ
 อุบลวรรณาเถรี, ส่วนพระภายี คือเรา
 ตถาคตนั้นแล" .

พรรณนามุทลัคนชาตก ที่ ๖ จบ.

๗. อุจฺจนฺคชาตก (๖๗)

๖๗. "อุจฺจนฺคเ ทเว เม ปุตุโต
 ปเถ ธาวนฺตียา ปติ
 ตณฺจ เทสํ น ปสฺสสามิ
 ยโต โสทรียมานเย"ติ.

อุจฺจนฺคชาตกํ สุตตมํ.

๗. อุจฺจนฺคชาตก (๖๗)

๖๗. "ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ บุตร
 ของข้าพระบาท (หาได้ง่ายเหมือน
 กับผัก) อยู่ในพก สามิ (เล่า) เมื่อ
 ข้าพระบาทเที่ยวไปตามทาง ก็หา
 ได้ง่าย แต่ว่าข้าพระบาท ไม่เห็น
 สถานที่ไร ๆ อันจะนำมาซึ่งพี่น้อง
 ชายผู้ร่วมอุทรได้".

อุจฺจนฺคชาตก ที่ ๗.

๗. อุจจิงคชาตกถาถนุณนา (๖๗)

อุจจิงเค เทว เม ปุตโตติ
อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต อถุถตริ
ชนปิตติ อารพุก กเถสิ.

เอกสมิ หิ สมเย โกสลรวุเจ
ตโย ชนา อถุถตริสมิ อฏวิมุเข
กสนุติ.

ตสมิ สมเย อนโตอฏวิย โจรา
มนุสเส วิลุมปีตวา ปลายีสุ. มนุสสา
เต โจเร ปริเยสิตวา อปสุสนตา ตํ
จัน อากุม "ตุเมห อฏวิย วิลุมปีตวา
อิทานิ กสกา^๑ วิย โหธา"ติ "เต
โจรา อิม"ติ พนุธิตวา อานेतวา
โกสลรวุโถ อทิสุ.

อเถกา อิตติ อาคนุตวา "อจจาทนิ
เม เทถ, อจจาทนิ เม เทธา"ติ
ปริเทวนุติ ปุนปุนิ ราชนิเวสนิ
ปริยาติ.

๗. พรรณนาอุจจิงคชาดก (๖๗)

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับอยู่
ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภหญิง
ชาวชนบทคนใดคนหนึ่ง ตรัสชาดกนี้
มีคำเริ่มต้นว่า อุจจิงเค เทว เม ปุตโต
ดังนี้ เป็นอาทิ.

ดังจะกล่าวโดยพิสดาร ใน
สมัยหนึ่ง ชน ๓ คน ในแคว้นโกศลกำลัง
ไถนาอยู่ที่ปากดงแห่งใดแห่งหนึ่ง.

ในสมัยนั้น พวกโจรภายในดงปล้นมนุษย์
ทั้งหลายแล้วหนี. มนุษย์ทั้งหลายเมื่อ
ค้นหาโจรเหล่านั้นไม่พบ จึงมาที่นั่น
แล้วกล่าวว่า "พวกเจ้าปล้นที่ชายดงแล้ว
บัดนี้ ทำเป็นเหมือนชาวนา" (พวกเขา)
คิดว่า "โจรเหล่านั้นคือชนพวกนี้" ดังนี้
จึงได้จับมัดนำมาถวายพระเจ้าโกศล.

ลำดับนั้น หญิงคนหนึ่ง มาคร่ำครวญ
อยู่ว่า "พระองค์โปรดพระราชทานเสื้อผ้า
เครื่องนุ่งห่มแก่หม่อมฉันเถิด, พระองค์
โปรดพระราชทานเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม
แก่หม่อมฉันเถิด" ดังนี้ เดินไปรอบ ๆ
พระราชนิเวศน์แล้ว ๆ เล่า ๆ .

^๑ ฉ. กสกา.

ราชา ตสุสา สหุที สุณิตฺวา “คจฺฉณ,
เทถ อิมิสฺสา อจฺฉาทนนฺ”ติ อาห.
มนุสฺสา สาฎกํ คเหตุวา อทฺสุ.

สา ตํ ทิสฺวา “นาหิ เอตํ อจฺฉาทนํ
ยาจามิ, สามิกจฺฉาทนํ ยาจามิ”ติ
อาห.

มนุสฺสา คนฺตุวา รมฺโถ นิเวทยิสฺสุ
“น กิเรสา อิมิ อจฺฉาทนํ กเถติ,
สามิกจฺฉาทนํ กเถติ”ติ.

อถ นํ ราชา ปกฺโกสาเปตฺวา “ตฺวํ
กิริ สามิกจฺฉาทนํ ยาจสี”ติ ปุจฺฉิ.

“อาม เทว, อิตฺถิยา หิ สามิก
อจฺฉาทนนฺนาม, สามิกเอ หิ อสฺติ
สหสฺสมฺมุลฺปิ สาฎกํ นินฺตฺตา อิตฺถิ
นคฺคาเยว นามา”ติ.

อิมิสฺส ปนตฺถสฺส สาธนตฺถํ.

พระราชาทรงสดับเสียงของนาง ตรัสว่า
“พวกท่านจงไป, จงให้เครื่องนุ่งห่มแก่
หญิงนี้” ดังนี้. พวกราชบริพารจึงได้
เอาผ้าไปให้.

นางเห็นดังนั้นแล้วกล่าวว่า “ข้าพเจ้า
ไม่ได้ขอเครื่องนุ่งห่มชนิดนี้, แต่ขอ
เครื่องนุ่งห่มคือสามีนี”.

มนุษย์ทั้งหลาย ได้ไปกราบทูลพระราชา
ให้ทรงทราบ ว่า “ได้ยินว่า หญิงนี้พูดถึง
เครื่องนุ่งห่มชนิดนี้ก็หาไม่ได้, นางพูดถึง
เครื่องนุ่งห่มคือสามีนี”.

ลำดับนั้น พระราชารับสั่งให้เรียกนางมา
แล้วตรัสถามว่า “ได้ยินว่า เจ้าขอเครื่อง
นุ่งห่มคือสามีนีหรือ”.

นางกราบทูลว่า “พระเจ้าข้า พระองค์
ผู้สมมติเทพ, แท้จริง สามีนีชื่อว่าเป็น
เครื่องนุ่งห่มของหญิง, เพราะว่าเมื่อไม่มี
สามีนี หญิงแม้จะนุ่งผ้ามีมูลค่าตั้งพัน
ก็ชื่อว่าเป็นหญิงเปลือยเปล่านั้นเอง”.

ก็เพื่อให้เนื้อความนี้ สำเร็จ (ประโยชน์)
จึงควรนำเรื่องนี้มา (กล่าว) ที่ว่า

“นคฺคา นที อนุทกา
 นคฺคํ ฏฺฐจํ อราชกั^๑
 อิตฺถึปี วิธวา นคฺคา
 ยสุสาปี ทส ภาตโร”ติ
 อิทํ วตฺถุ อหาริตพฺพํ.

ราชา ตสุสา ปสนุโน “อิเม เต
 ตโย ชนา กิ^๒ โหนฺตี”ติ^๓ ปุจฺฉิ.

“เอโก เม เทว สามิโก, เอโก ภาตา,
 เอโก ปุตฺโต”ติ.

ราชา “อหนุตฺเต ตฺฐุจฺจ, อิเมสุ ตีสุ
 เอกํ เทมิ, กตฺริ อิจฺฉสึ”ติ ปุจฺฉิ.

สา อาน “อหํ เทว ชีวมานา เอกํ
 สามิกํ ลภิสฺสามิ, ปุตฺตมฺปิ
 ลภิสฺสามิเยว, มาตาปีตฺนํ ปน เม
 มตฺตฺตา ภาตาว ทูลฺลโก, ภาตฺริ เม
 เทหิ เทวา”ติ.

“แม่น้ำที่ไม่มีน้ำ ชื่อว่าเปลือยเปล่า
 แวนแคว้นที่ไม่มีพระราชชา ชื่อว่า
 เปลือยเปล่า, แม้หญิงที่มีพี่น้องถึง
 สิบคน แต่เป็นหม้าย ก็ชื่อว่า เป็น
 คนเปลือยเปล่า” ดังนี้.

พระราชชา ทรงเลื่อมใสหญิงนั้น
 จึงตรัสถามว่า “ชนสามคนเหล่านี้
 เป็นอะไรกับเจ้า”.

“คนหนึ่ง เป็นสามีของข้าพระบาท,
 คนหนึ่งเป็นพี่ชาย, คนหนึ่งเป็นบุตร
 พระเจ้าข้า”.

พระราชชาตรัสถามว่า “เรายินดีกับเจ้า,
 บรรดาคนทั้งสามเหล่านี้ เราจะให้
 คนหนึ่ง, เจ้าปรารถนาคนไหน”

นางกราบทูลว่า “ข้าแต่สมมติเทพ
 ข้าพระบาท เมื่อมีชีวิต สามีคนเดียวจัก
 (ยังพอหา) ได้, แม้บุตรก็จัก (ยังพอหา)
 ได้, แต่พี่ชายเท่านั้น หาได้ยาก เพราะ
 มารดาบิดาของข้าพระบาทตายเสียแล้ว,
 ขอพระองค์โปรดพระราชทานพี่ชาย แก่
 ข้าพระบาทเถิด พระเจ้าข้า”.

^๑ ฉ. อราชกั.

^๒ ฉ. เก.

^๓ พ. ชา. ๒๘/๓๘๖.

ราชา ตสุสิตฺวา ตโยปิ วิสฺสชฺเชสิ. เอรอนต์ เอากิ นิสฺสาย เต ตโย
 ชนา ทุกฺขโต มุตฺตา. ตํ การณํ
 ภิกฺขุสงฺฆเม ปากฺกํ ชาตํ.

อถกัทิวสํ ภิกฺขุ รมฺมสภายํ
 สนนฺิปตฺติววา "อาวุโส เอกํ อิตถิ
 นิสฺสาย ตโย ชนา ทุกฺขโต มุตฺตา"ติ
 ตสุสา คุณกถาย นิสฺสิทิสฺ.

สตุถา อาคนฺตุววา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว
 เอตฺรหิ กถาย สนนฺิสนฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา
 "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว
 เอสา อิตถิ อิทาเนว เต ตโย ชเน
 ทุกฺขา โมเจติ, ปุพฺเพปิ โมเจสิเยวา"ติ
 วตุววา อตฺตํ อาหริ.

อติเต พาราณสียํ พุรุมฺมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต ตโย ชนา อฏฺวิมุเข
 กสนฺตฺติติ สพุพํ ปุริมสทิสฺสเมว.

พระราชาทรงพอพระทัย จึงรับสั่งให้
 ปล่อยทั้ง ๓ คน. เพราะอาศัยหญิงนั้น
 คนเดียว คนทั้ง ๓ นั้น จึงได้พ้นจากทุกข์
 ด้วยประการฉะนี้. เหตุการณ์นั้นได้
 ปรากฏในหมู่ภิกษุ.

ครั้งวันหนึ่ง พวกภิกษุหนึ่งประชุมกันใน
 โรงธรรม สนทนากันถึงคุณ (ความดี)
 ของนางว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เพราะ
 อาศัยผู้หญิงคนเดียว ชนทั้งสามจึงได้
 หลุดพ้นจากทุกข์".

พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสถามว่า
 "ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่ง
 สนทนาเรื่องอะไรกันหนอแล" เมื่อภิกษุ
 เหล่านั้นกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึง
 ตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย หญิงคนนี้
 ยังชนทั้งสามให้พ้นทุกข์เฉพาะ ในกาล
 บัดนี้เท่านั้นหามิได้ แม้ในกาลก่อน เธอ
 ก็ได้ยังคนทั้งสามให้พ้นทุกข์เหมือนกัน"
 ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติอยู่ ณ กรุงพาราณสี
 ชน ๓ คนเฝ้าฯอยู่ที่ปากดง เรื่องทั้งหมด
 ดัง (กล่าว) นี้เช่นเดียวกับเรื่องข้างต้น
 นั้นแหละ.

ตถา ปน ญญา "ดีสุ ชเนสุ กิ
อิจฺจสี"ติ วุตฺเต สา อห "ตโยปี
ทาตุํ น สกุโกถ เทวา"ติ.

"อาม น สกุโกมี"ติ.

"สเจ ตโย ทาตุํ น สกุโกถ, ภาตริ
เม เทธา"ติ.

"ปุตฺติ วา สามิกิ วา คณฺห, กิณฺเต
ภาตฺรา"ติ จ วุตฺตา

"เอเต นาม เทว สุลภา, ภาตา ปน
ทูลฺลโก"ติ วุตฺวา อิมิ คาทมาห

๖๗. "อุจฺจฺเค เทว เม ปุตฺโต
ปเถ ธาวนฺติยา ปติ
ตญฺจ เทสํ น ปสุสามิ
ยโต โสทฺริยมานเย"ติ.

ตตฺถ อุจฺจฺเค เทว เม ปุตฺโตติ
เทว มยฺหิ ปุตฺโต อุจฺจฺเคเยว, ยถา

แต่เมื่อพระราชাত্রัสอย่างนั้นว่า "บรรดา
คนสามคน เจ้าปรารถนาใคร" นาง
ได้กราบทูลว่า "พระองค์ไม่อาจจะ
พระราชทานแม่ทั้งสามคนหรือพระเจ้าข้า".

"เออ เราไม่อาจ".

"หากว่าพระองค์ ไม่สามารถจะพระ
ราชทานทั้งสามคนไซ้, พระองค์โปรด
พระราชทานพี่ชายแก่ข้าพระบาทเถิด".

และเมื่อพระราชารับสั่งว่า "เจ้าจงรับ
เอาบุตรหรือว่าสามี (ไป) พี่ชายจะมี
ประโยชน์อะไรแก่เจ้า"

ดังนี้ นางกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ
ธรรมดาคนเหล่านี้ (คือสามีกับบุตร)
หาได้ง่าย, ส่วนพี่ชาย หาได้ยาก" ดังนี้
แล้วกราบทูลคาถานี้ว่า

๖๗. "ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ บุตร
ของข้าพระบาท (หาได้ง่ายเหมือน
กับผัก) อยู่ในพก สามี (เล่า) เมื่อ
ข้าพระบาทเที่ยวไปตามทาง ก็หา
ได้ง่าย แต่ว่าข้าพระบาท ไม่เห็น
สถานที่ไร ๆ อันจะนำมาซึ่งพี่น้อง
ชายผู้ร่วมอุทรได้" ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถา
ว่า อุจฺจฺเค เทว เม ปุตฺโต ความว่า

หิ อรณฺโณ ปวิสิตฺวา อฺจุจฺจคฺคิ กตฺวา
 ทากํ อฺจุจฺจินิตฺวา ตตฺถ ปกฺขิปนฺตฺติยา
 อฺจุจฺจเค ทากนฺนาม สฺลโก โหติ, เอวํ
 อิตฺติยาปิ ปฺตุโต สฺลโก, อฺจุจฺจเค
 ทากสทิสฺสว, เตน วุตฺตํ อฺจุจฺจเค เทว
 เม ปฺตุโต”ติ.

ปถ ธารนฺตฺติยา ปตฺติติ มคฺคิ อารุห
 เอกิกาย คจฺจมานายปิ อิตฺติยา ปติ
 นาม สฺลโก, ทิฏฺฐทิจฺจว โหติ. เตน
 วุตฺตํ “ปถ ธารนฺตฺติยา ปตฺติ”ติ.

ตณฺจ เทสํ น ปสฺสสามิ ยโต
 โสทรียมานเยติ ยสฺมา ปน เม
 มาตาปิตโร นตฺถิ, ตสฺมา อิทานิ ตํ
 มาตฺตูกฺขิสฺสงฺขาตํ อณฺโณ เทสํ น
 ปสฺสสามิ, ยโตหิ สฺมานे อุตฺเร
 ชาตตฺตฺตา สฺสุทรียสงฺขาตํ ภาตฺริ
 อาเนยฺยํ, ตสฺมา ภาตฺริเยว เม

ข้าแต่สมมติเทพ บุตรของข้าพระบาท
 (เหมือนกับผัก) อยู่ที่ชายพกนั่นเอง,
 เหมือนอย่างว่า เมื่อผู้หญิงเข้าป่าแล้ว
 ทำผ้าให้เป็นพกเลือกเก็บผักใส่ไว้ในพกนั้น
 ธรรมดาว่าผักในพก ย่อมเป็นของหา
 ได้ง่ายฉันใด, บุตรแม้ผู้หญิงก็หาได้ง่าย
 ฉะนั้น คือว่า เป็นเช่นเดียวกับผักในพก
 เทียว, เพราะเหตุนั้น นางจึงทูลว่า
 “ข้าแต่สมมติเทพ บุตรของข้าพระบาท
 (หาได้ง่ายเหมือนกับผัก) อยู่ในพก” ดังนี้.

บาทพระคาถาว่า ปถ ธารนฺตฺติยา ปติ
 ความว่า แม้เมื่อหญิงออกเดินทางไป
 แต่เพียงผู้เดียว ขึ้นชื่อว่าสามีย่อมหา
 ได้ง่าย, คือเพียงได้พบเห็นกันเท่านั้น.
 เพราะเหตุนั้น นางจึงทูลว่า “ผัว เมื่อ
 ข้าพระบาทวิ่งเล่นไปตามหนทาง ย่อม
 หาได้โดยง่าย”.

สองบาทพระคาถาว่า ตณฺจ เทสํ น
 ปสฺสสามิ ยโต โสทรียมานเย ความว่า
 ก็เพราะเหตุที่ข้าพระบาทไม่มีมารดาบิดา
 ฉะนั้น บัดนี้ ข้าพระบาทจะพึงนำ
 พี่น้องชาย กล่าวคือ ชื่อว่า ผู้ร่วมท้อง
 เดียวกัน เพราะเกิดในท้อง (มารดา)
 เดียวกันมาจากที่ใด, ข้าพระบาทมอง

๑ อ. อฺจุจฺจเค.

เทพาติ.

ไม่เห็นที่อื่น กล่าวคือ ท้องของมารดา
นั้นเลย, เพราะเหตุนั้น ขอพระองค์
โปรดพระราชทานพี่น้องชายนั้นแหละ
แก่หม่อมฉัน.

ราชา "สจฺจํ เอสา วทตี"ติ
ตฺถุจฺจิตฺโต ตโยปิ ชเน พนฺธนาคารโต
อาเนตฺวา อทาสี, สฺวา ตโยปิ ชเน
คเหตฺวา คตา.

พระราชาทรงดำริว่า "หญิงนี้พูด
ความจริง" ดังนี้ ทรงพอพระทัยรับสั่งให้
นำคนทั้ง ๓ มาจากเรือนจำ พระราชทาน
(แก่นาง), นางได้พาคนทั้ง ๓ ไป.

สตฺถาปี "น ภิกฺขเว อิทาเนว,
ปฺพุเพเปสฺวา อิมํ ตโย ชเน ทุกฺขโต
โมเจสิเยว"ติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
อนุสนฺธิ ฆมฺมุตฺวา ชาตํ สโมธาเนสิ
"อตีเต จตฺตาโรว เอตฺรหิ จตฺตาโร,
ราชา ปน อหเมว"ติ.

แม้พระศาสดาตรัสว่า "ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น, แม้ใน
กาลก่อน หญิงนี้ก็ไปปลดเปลื้องชน
ทั้งสามเหล่านี้ จากทุกข์เช่นเดียวกัน"
ดังนี้ ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนา
มาแล้ว ทรงสืบต่ออนุสนธิประชุมชาดก
ว่า "คนทั้ง ๔ ในอดีตนั้นเอง ได้มาเป็น
คนทั้งสี่ในกาลบัดนี้, ส่วนพระราชาก็
เราตถาคตแล".

อุจจิงคชาดกวรรณนา สตฺตมา.

พรรณนาอุจจิงคชาดก ที่ ๗ จบ.

๘. สาเกตชาตก (๖๘)

๖๘. "ยสุมี มโน นีวิสติ^๑
จิตตญจาปี ปสีทติ
อทิฏฐปุพฺพเก โปเส
กามํ ตสุมีปี วิสฺสเส"ติ.

สาเกตชาตกํ อญฺจมนํ.

๘. สาเกตชาตก (๖๘)

๖๘. "ใจตั้งมั่น (จดจ่อ) ในบุคคลใด หนึ่ง
แม้จิตย่อมน้อมใส ในบุคคลใด
บุคคล ย่อมคุ้นเคยแม้ในบุคคลนั้น
ผู้ที่ตนไม่เคยเห็น (รู้จัก) มาก่อน
โดยแท้".

สาเกตชาตก ที่ ๘.

^๑ จ. นีวิสติ.

๘. สาเกตบาทกถา (๖๘)

ยสุมี มโน นีวีสติ อิทํ สตุถา
 สาเกตํ นิสฺสาเย อณฺชนวเน วิหฺรณฺโต
 เอกํ พุราหฺมณํ อารพฺภ กถลลล.

ภควโต กิร ภิกฺขุสงฺฆปรีวตฺตสฺส
 สาเกตํ ปิณฺฑาทาย ปวิสนกาเล เอโก
 สาเกตนครวาสี มหาลลกพุราหฺมณโณ
 นครโต พหิ คจฺจนฺโต อณฺตรพฺุวาเร
 ทลพลฺลํ ทิสฺวา ปาเทสุ ปติตฺวา
 โคปฺมเกสุ คาพฺุหิ คเหตุวา "ตาท
 นนุ นาม ปุตฺเตหิ ชินฺธุณกาเล
 มาตาปิตโร ปฏฺิชคฺคิตพฺุพา, กสมฺมา
 เอตฺตํ กาลํ อมฺหากํ อตฺตานิ น
 ทลเสลลล. มยา ตาว ทิฏฺฐลลล, มาตริ
 ปน ปสฺสสิตุํ เอหิ"ติ สตุถาริ คเหตุวา
 อตฺตโน เคนํ อคมาสิ, สตุถา ตตฺถ
 คนฺตุวา นิสฺสิทลล ปณฺนตฺตาสเน สทฺธิ
 ภิกฺขุสงฺฆเณ.

พุราหฺมณปปี "อิทานิ เม ปุตฺโต
 อาคโต"ติ อาคนฺตุวา สตุถ ปาเทสุ
 ปติตฺวา "ตาท เอตฺตํ กาลํ กนฺ

๘. พรรณนาสาเกตชาดก (๖๘)

พระศาสดา เมื่อทรงอาศัยเมือง
 สาเกตประทับอยู่ ณ พระวิหารอัญชนวัน
 ทรงปรารภพราหณ์คนหนึ่ง ตรัสชาดกนี้
 มีคำเริ่มต้นว่า ยสุมี มโน นีวีสติ
 ดังนี้ เป็นอาทิ.

ได้ยินว่า ในเวลาที่พระผู้มีพระภาค
 ทรงมีภิกษุสงฆ์แวดล้อม เสด็จเข้าไป
 ปิณฑบาตยังเมืองสาเกต พราหณ์เฒ่า
 ชาวเมืองสาเกตคนหนึ่ง กำลังเดินออกไป
 นอกเมือง พบพระทศพลที่ระหว่างประตู
 ได้หมอบลงที่พระบาททั้งสอง จับข้อ
 พระบาทไว้แน่นแล้วกราบทูลว่า "นี่แน่
 พ่อ บุตรทั้งหลายควรปรนนิบัติมารดา
 บิดาในเวลาที่ท่านแก่แล้ว มิใช่หรือ,
 เพราะเหตุไร ท่านไม่แสดงตนแก่พวกเรา
 ตลอดกาลถึงเพียงนี้. เราได้เห็นท่านก่อน
 แล้ว, แต่ท่านจงมาเยี่ยมมารดา"
 ดังนี้ ได้พาพระศาสดาไปเรือนของตน,
 พระศาสดาเสด็จไปในที่นั้น ประทับบน
 อาสนะที่เขาปูลาดไว้ พร้อมด้วย
 พระภิกษุสงฆ์.

ฝ่ายนางพราหณ์กล่าวว่า "บัดนี้ บุตร
 ของเรามาแล้ว" จึงมาหมอบลงที่
 พระบาททั้งสองของพระศาสดา แล้ว

คโตสิ, นนุ นาม ปุตฺเตน มาตาปิตโร
มหลลกกกาลเ อุปฺภูจาทพฺพา"ติ ปริเทวิ.
ปุตฺตธีตโรปิ "เอถ, ภาตริ วนฺททา"ติ
วนฺททาเปสิ.

อุโก ตฺวฺจฺมานสา มหทานํ อทฺสุ.
สตุถา ฆตฺตทิกิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา เตสํ
ทฺวิญฺญมฺปิ ชนานํ ฆราสุตฺตํ กเถสิ,
สุตฺตปริโยसानเ อุโกปิ อนาคามิผล
ปติฏฺฐหีสฺสุ. สตุถา อุฏฺฐายาสนา
อญฺชนวนเมว อคมาสิ.

ภิกฺขุ ฆมฺมสภายํ สมนฺนิสิณฺนา กถํ
สมุฏฺฐาเปสิ "อาวุโส พฺราหฺมณเ
'ตถาคตฺตสฺส ปิตา สฺสุโฆทโน, มาตา
มหามาया"ติ ชานาติ, ชานนฺโตว สทฺธิ
พฺราหฺมณฺนียา ตถาคตํ 'อมฺหากํ ปุตฺโต'ติ
วทติ, สตุถาปิ อธิวาเสสิ, กิณฺนุ ไซ
การณฺนุ"ติ.

สตุถา เตสํ กถํ สุตฺวา "ภิกฺขเว
อุโกปิ เต อตฺตโน ปุตฺตเมว 'ปุตฺโต'ติ

คร่ำครวญฺว่า "นี่แน่พ่อ พ่อไปไหนเสีย
ตลอดกาลเพียงนี้, ธรรมดาว่าบุตรต้อง
บำรุงมารดาบิดาในเวลาที่ท่านแก่แล้ว
มิใช่หรือ". ทั้งยังให้บุตรและธิดาถวาย
บังคมด้วยคำว่า "พวกเจ้าจงมาไหว้
พี่ชาย".

คนทั้งสองมีใจยินดี จึงถวายทานเป็น
การใหญ่. พระศาสดาทรงทำภติกิจแล้ว
ตรัสฆราสูตรแก่คนทั้งสองนั้น, ในเวลา
จบพระสูตร คนทั้งสองก็ได้ดำรงอยู่ใน
อนาคามิผล. พระศาสดาได้เสด็จ
ลุกจากอาสนะ ไปสู่พระวิหารอัญชนวัน
นั้นแล.

ภิกษุทั้งหลาย นั่งประชุมสนทนา
กันในโรงธรรมว่า "ท่านผู้มีอายุ พราหมณ์
รู้อยู่ว่า 'พระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระบิดา,
พระนางมหามาयाเป็นพระมารดา ของ
พระตถาคตเจ้า'. พราหมณ์กับนาง
พราหมณ์ทั้ง ๆ ที่รู้ก็ยังเรียกพระตถาคต-
เจ้าว่า 'บุตรของเรา' ดังนี้, แม้พระศาสดา
ก็ทรงยอมรับ, เหตุเป็นอย่างไรหนอ".

พระศาสดา ทรงสดับถ้อยคำของภิกษุ
เหล่านั้น จึงตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย

๑ พุ. ส. ๒๕ / ๒๙๓.

วทนต์"ติ วตฺวา อตีตํ อานริ.

ภิกฺขเว อัย พุราหฺมณเณ อตีเต
 นิรฺนตฺรํ ปญฺจชาติสตานิ มยฺหํ ปิตา
 อโหสิ, ปญฺจชาติสตานิ จุฬปิตา,
 ปญฺจชาติสตานิ มหาปิตา, เสาปิ
 พุราหฺมณเณ นิรฺนตฺรเมว ปญฺจชาติสตานิ
 มาตา อโหสิ, ปญฺจชาติสตานิ
 จุฬมาตา, ปญฺจชาติสตานิ มหามาตา.
 เอวาทิ ทิยชฺชตฺตชาติสหฺสฺสํ พุราหฺมณสฺส
 หตฺเต สํวชฺชโธม, ทิยชฺชตฺตชาติสหฺสฺสํ
 พุราหฺมณียา หตฺเต สํวชฺชโธมตี ตีณิ
 ชาติสหฺสฺसानิ กเถตฺวา อภิสมฺพุทฺโธ
 หุตฺวา อิมํ คาถมาห

๖๘. "ยสฺมี มโน นวิสฺสติ
 จิตฺตญฺจาปิ ปสฺสิตติ
 อทิฏฺฐปฺพุทฺเทโก โปเส
 กามํ ตสฺมีปิ วิสฺสเส"ติ.

ตตฺถ ยสฺมี มโน นวิสฺสติ ยสฺมี
 ปุคฺคเล ทิฏฺฐมตฺเตเยว จิตฺตํ ปติฏฺฐาติ.

คนทั้งสองนั้น เรียกบุตรของตนนั้นเพียง
 ว่า 'ลูก' ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทานมา
 ตรัสเล่า.

พระศาสดาตรัสถึง ๓,๐๐๐ ชาติ
 ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล
 พราหฺมณเณนี้ได้เป็นบิดาของเรา ๕๐๐ ชาติ
 ติดต่อกัน, ได้เป็นอา ๕๐๐ ชาติ, ได้
 เป็นปู่ (ลุง) ๕๐๐ ชาติ, แม่นาง
 พราหฺมณเณนี้ ก็ได้เป็นมารดา (ของเรา)
 ๕๐๐ ชาติ ติดต่อกันเช่นเดียวกัน,
 ได้เป็นน้า ๕๐๐ ชาติ, ได้เป็นยาย ๕๐๐
 ชาติ. เราได้เจริญวัยในมือของพราหฺมณ
 ๑,๕๐๐ ชาติ, ได้เจริญวัย ในมือของ
 นางพราหฺมณเณ ๑,๕๐๐ ชาติ ดังนี้ ครั้น
 พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า

๖๘. "ใจตั้งมั่น (จดจ่อ) ในบุคคลใด หนึ่ง
 แม้จิตย่อมเลื่อมใส ในบุคคลใด
 บุคคล ย่อมคุ้นเคยแม้ในบุคคลนั้น
 ผู้ที่ตนไม่เคยเห็น (รู้จัก) มาก่อน
 โดยแท้".

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระ
 คาถาว่า ยสฺมี มโน นวิสฺสติ ความว่า
 จิตย่อมตั้งมั่นในบุคคลใด เพียงแต่ได้
 เห็นเท่านั้น.

จิตตญจาปี ปสัทธิตีติ ยสุมิ ทิฏฐมตเต
จิตตมปิ ปสัทธิติ, มุทกั โหติ.

บาทพระคาถาว่า **จิตตญจาปี ปสัทธิ**
ความว่า แม้จิตย่อมเลื่อมใส, คือว่า ย่อม
อ่อนโยนในบุคคลใดเพียงแต่ตนเห็นแล้ว.

อทิฏฐปุพฺพเก ไปเสติ ปกตिया ตสุมิ
อตตภาเว อทิฏฐปุพฺเพปิ ปุคฺคเล.

บาทพระคาถาว่า **อทิฏฐปุพฺพเก ไปเส**
ความว่า ในบุคคลตามปกติ ก็ไม่เคย
เห็นมาก่อนในอัฐภาพนั้น.

กามิ ตสุมิปี วิสฺสเสติ อนุตฺตปุพฺพ-
สิเนหฺวเสเนว ตสุมิปี ปุคฺคเล เอกิเสณ
วิสฺสเส, วิสฺสาสั อปาชฺชติเยวาทิ อตฺโต.

บาทพระคาถาว่า **กามิ ตสุมิปี วิสฺสเส**
ความว่า บุคคลย่อมคุ้นเคย คือ ย่อม
ถึงซึ่งความวางใจได้ที่เดียวโดยแท้ ใน
บุคคลเมื่อนั้น ด้วยอำนาจแห่งความรัก
อันได้เคยซาบซึ้งกันมาก่อนนั่นเอง.

เอวํ สตุถา อิมิ ธมฺมเทสนํ
อาหริตฺวา อนุสนฺธิ สมฺภูตฺวา ชาตํ
สโมธานสิ "ตทา พฺราหฺมณเณ ๑
พฺราหฺมณเณ ๑ เอเต เอว อเหตุํ,
ปฺตุโตปี อหเมว"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาด้วยประการฉะนี้แล้ว ทรง
สืบต่ออนุสนธิประมุขชาดกว่า "พราหมณ์
และนางพราหมณีในกาลนั้น ได้เป็น
พราหมณ์และนางพราหมณีนี้ นั่นเอง,
ฝ่ายบุตร คือเราตถาคตแล".

สาเกตชาตกถณฺณา อฏฺฐมา.

พรรณนาสาเกตชาดก ที่ ๘ จป.

๙. วิสวตษาทกถา (๖๙)

อิรตถ ตัม วิสั วณฺตุนฺติ อิทํ
สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ฐมฺมเสนาปตี
อารพฺภ กเถสิ.

เถรสุส กิร ปิฏฺฐชชฺชกขาทนกาเล
มนุสฺสา สัมมสุส พุํ ปิฏฺฐชาทนียํ
คเหตุวา วิหาริ อาคมฺสิ,^๑ ภิกฺขุสงฺฆมฺมสุส
คหิตาวเสสํ พุํ อติริตฺตํ อโหสิ.
มนุสฺสา "ภนฺเต อนฺโตคามาตฺตานมฺปิ
คณฺหธา"ติ อานํสุ.

ตสฺมี ขณฺเณ เถรสุส สทฺธิวิหาริกทหโร
อนฺโตคามิ^๒ คโต โหติ, ตตฺถ โกฏฺฐาสํ
คเหตุวา ตสฺมี อนฺนาคจฺจนฺเต "อติทิวา
โหตี"ติ เถรสุส อทํสุ.

เถเรน ตสฺมี ปริภุตฺเต ทหโร อคมาสิ.
อถ นํ เถโร "มยํ อวฺุโส ตฺยุนํ

๙. พรรณนาวิสัวันตษาทก (๖๙)

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภพระ
ธรรมเสนาบดี (สารีบุตร) ตรัสชาดกนี้
มีคำเริ่มต้นว่า อิรตถ ตัม วิสั วณฺตํ
ดังนี้ เป็นอาทิ.

ได้ยินว่า ในเวลาที่พระเถระจะ
ฉันของเคี้ยวที่ทำด้วยแป้ง มนุษย์
ทั้งหลาย ได้ถือของเคี้ยวที่ทำด้วยแป้ง
มากมายมายังวิหาร เพื่อพระสงฆ์,
ของเคี้ยวที่เหลือจากที่พระภิกษุสงฆ์รับไว้
แล้ว จึงมีอันเหลือ. พวกกมนุษย์จึง
กล่าวว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่าน
ทั้งหลายจงรับไว้ เพื่อพวกภิกษุผู้ไป
ภายในหมู่บ้านบ้างเถิด".

ในขณะนั้น ภิกษุหนุ่มผู้เป็นสัทธิวิหาริก
ของพระเถระได้ไปภายในหมู่บ้าน, เมื่อ
เธอยังไม่กลับมา พวกมนุษย์คิดว่า
"เวลาจะสาย" จึงได้ถือเอาส่วนของเธอ
ถวายพระเถระ.

เมื่อพระเถระฉันของเคี้ยวนั้นแล้ว ภิกษุ
หนุ่มก็ได้ไปถึง. ลำดับนั้น พระเถระ

^๑ ฉ. อคมฺสิ.

^๒ ฉ. อนฺโตคาเม.

จปีตชาทนียัม ปริภุณฺชิมฺหา"ติ อาน.

กล่าวกะเธอว่า "แนะท่านผู้มีอายุ พวกเราฉันของเคี้ยวที่เขาเก็บไว้เพื่อท่าน เสียแล้ว".

โส "มธุรณฺนาม ภนฺเต กสฺส อปฺปิยนฺ"ติ อาน. มหาเถรสฺส สัมเวโค อฺปฺปชฺชิตฺติ.

ภิกษุหนึ่ง กล่าววว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธรรมดาว่าของอร่อย ใครเล่าไม่ชอบ". ความสลดใจจึงได้เกิดขึ้นแก่พระมหาเถระ.

โส อิตฺโต ปฏฺฐาย "ปิฏฺฐชาทนียัม น ชาทิสฺสามีมฺ"ติ อธิภฺจฺหิ. ตโต ปฏฺฐาย กิร สาริปฺตฺตตฺตเถเรน ปิฏฺฐชาทนียัม นาม น ชาทิตฺตฺตพฺพํ.

ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป ท่านจึงได้อธิษฐานว่า "เราจักไม่ฉันของเคี้ยวที่ทำด้วยแป้ง. ได้ยินว่า จำเดิมแต่นั้นมา ขึ้นชื่อว่า ของเคี้ยวที่ทำด้วยแป้ง พระสารีบุตรเถระไม่เคยฉัน.

ตสฺส ปิฏฺฐชาทนียัม อชาทณฺภาโว ภิกฺขุสงฺฆเม ปากฺโข ชาโต. ภิกฺขุ ตํ กถํ กถนฺตฺตา ธมฺมสฺสภายํ นิสฺสีทิสฺสุ.

การที่ท่านไม่ฉันของเคี้ยว ทำด้วยแป้ง ได้ปรากฏขึ้นในหมู่แห่งภิกษุ. พวกภิกษุ ได้นั่งสนทนากันถึงเรื่องนั้นในโรงธรรม.

อถ สตฺถา "กาย นฺตุถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สมนฺนิสิฺนฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นาม"ติ วุตฺเต "ภิกฺขเว สาริปฺตฺโต เอกวารํ ชหิตกํ ชีวิทํ ปริจฺจชฺนฺโตปิ ปุณฺ น คนฺนฺหิตฺเตยฺวา"ติ วตฺวา อตฺตีตํ อานฺริ.

ลำดับนั้น พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ" เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า "ด้วยเรื่องนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรแม้จะสละชีวิต ก็ไม่ยอมรับคืน ซึ่งสิ่งที่ตนทิ้งแล้วเพียงครั้งเดียวนั้นเทียว" ดังนี้ แล้วทรงนำอดีต(นิทาน)มาตรัสเล่า.

อตฺตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต โฟธิสฺตฺโต วิสเวชฺชุกฺเล

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต ทรงครองราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี

นิพพุตติตฺวา เวชฺชกมุเมเน ชีวิกิ กปฺเปสิ.

อเถกั ชนปทมฺนุสฺสึ สฺปโป ทฺสิ, ตสฺส
ภาตกา ปมาทํ อกตฺวา ชิปฺปิ เวชฺชํ
อานยีสฺสุ.

เวชฺชเ ช "กั ตาว โอสธเน,
ปริภาเวตฺวา วิสํ หรามิ, ทฺวฺจสฺปปี
อาวาเหตุวา ทฺวฺจจฺญานโต เตเนว
วิสํ อากทฺตฺมาเปหิ"ติ อาห.

"สฺปปี อาวาเหตุวา วิสํ
อากทฺตฺมาเปหิ"ติ. โส สฺปปี อาวาเหตุวา
"ตยา อยํ ทฺวฺจ"ติ อาห.

"อาม มยา"ติ.

"ตยา ทฺวฺจจฺญานโต ตวฺเยว มฺเขน
วิสํ อากทฺตฺมาหิ"ติ.

"มยา เอกวาริ ชหิตกั ปฺน น
คหิตปฺพุพฺพํ, นาหิ มยา ชหิติ วิสํ
อากทฺตฺมิสฺสามิ"ติ.

โส ทารุณี อาหฺราเปตฺวา อคฺคิ กตฺวา
อาห "สเจ อตฺตโน วิสํ นากทฺตฺมิ,
อิมิ อคฺคิ ปวิสฺวา"ติ.

พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลหมองู เลี้ยง
ชีวิตด้วยเวชกรรม.

ลำดับนั้น งูกัดมนุษย์ชาวชนบทคนหนึ่ง,
พวงญาติของเขาไม่ทำความประมาท
จึงได้นำมาหาหมอโดยเร็ว.

หมอกล่าวว่า "ยังไม่จำเป็นต้อง
ใช้ยาก่อน, เราจะแก้ไขนำพิษออก, เรา
จะนำ (เรียก) งูตัวที่กัดมาแล้วให้งูตัวนั้น
นั้นแหละ ดูดเอาพิษออกจากที่ (แผล)
ที่มันกัด".

ชนเหล่านั้นก็กล่าวว่า "ท่านจงนำงูมา
แล้วให้มันดูดพิษออกเถิด". หมอนั้น
เรียกงูมาแล้วก็กล่าวว่า "เจ้ากัดมนุษย์
คนนี้หรือ".

"เออ เราเอง".

หมอกล่าวว่า "เจ้านั้นแหละ จงเอาปาก
ดูดพิษออกจากที่ (แผล) ที่เจ้ากัด".

งูกล่าวว่า "เราไม่เคยรับคืนอีกซึ่งสิ่งที่เรา
ทิ้งไปแล้วเพียงครั้งเดียว, เราจักไม่ดูดคืน
ซึ่งพิษที่เราคายออกไปแล้ว".

หมอนั้น ให้คนนำไม้พินมาก่อไฟ แล้ว
กล่าวว่า "หากว่าเจ้าไม่ยอมดูดพิษ
ของตนไซ้, เจ้าจงเข้ากองไฟนี้" ดังนี้.

สไปโป "อปี อคฺคี ปวิสสามิ"^๑ น จตตนา
เอกवारํ ชหิตํ วิสํ ปจฺจาวมิสฺสามิ"ติ
วตฺวา อิมํ คาถมาห

งูตอบว่า "แม้เราจะเข้ากองไฟ; แต่เรา
จะไม่ยอมอดดูดคืบซึ่งพิษที่เราคายออกแล้ว
แม้แต่เพียงครั้งเดียว" ดังนี้ แล้วกล่าว
คาถานี้ว่า

๖๙. "อิรตฺถุ ตํ วิสํ วนฺตํ
ยมนํ ชีวิตการณา
วนฺตํ ปจฺจาวมิสฺสามิ
มตํ เม ชีวิตา วรรณ"ติ.

๖๙. "เราจักดูดพิษอันใด ที่คายออกแล้ว
เพราะเหตุแห่งชีวิต พิษที่คายออก
แล้วนั้นน่าตีเตียนนัก เราตายเสีย
ยังจะประเสริฐกว่ามีชีวิตอยู่".

ตตฺถุ อิรตฺถุติ ครหตฺถุเถ นิปาโต.

บทว่า **อิรตฺถุ** ในคาถานั้น เป็น
นิบาต ใช้ในความหมายว่าน่าตีเตียน.

ตํ วิสฺนฺติ ยมนํ ชีวิตการณา วนฺตํ
วิสํ ปจฺจาวมิสฺสามิ, ตํ วิสํ อิรตฺถุ.

สองบทว่า **ตํ วิสํ** ความว่า "เราจักดูด
คืบพิษอันใดที่ตนคายออกแล้ว เพราะ
เหตุแห่งความรอดชีวิต, พิษนั้นน่า
ตีเตียนนัก.

มตํ เม ชีวิตา วรรณติ ตสฺส วิสฺสฺส
อปจฺจาวมนการณา ยํ อคฺคี ปวิสิตฺวา
มรณํ, ตํ มม ชีวิตโต วรรณติ อตฺถุ.

บาทพระคาถาว่า **มตํ เม ชีวิตา วั**
ความว่า การที่เราเข้าสู่กองไฟ ตายเสีย
เพราะเหตุที่ไม่ดูดคืบพิษนั้น ยังประเสริฐ
กว่าที่เราจะมีชีวิตรอดอยู่.

เอวญฺจปน วตฺวา อคฺคี ปวิสิตฺ
ปายาสี.

ก็แลงูครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว จึงเลื้อย
เข้าสู่กองไฟ.

อถ นํ เวชฺไซ นิวาเรตฺวา ตํ ปุริสํ
โอสเรหิ จ มนฺเตหิ จ นิพฺพิสํ อโรคํ

ลำดับนั้น หมอได้ห้ามงูนั้นไว้ แล้วนำบัด
ชายคนนั้นให้หมดพิษ หายโรคด้วยยา

^๑ จ. ปวิสฺสามิ.

กตวา สปปสุต สีสานิ ทตฺวา "อิโต
ปฏฺจาย มา กณฺจึ วิเหเจสี"ติ
วิสุตฺตฺเชสิ.

สตฺถาปี "น ภิกฺขเว สาริปฺตฺโต
เอกวาริ ชนิตกั ชีวิตุํ ปริจฺจชฺนฺโต
ปนฺน คณฺหตี"ติ อิมํ ธมฺมเทสนํ
อาหริตฺวา अनुสนฺธิ ฆฏฺฏตฺวา ชาตกั
สโมธานะสิ "ตทา สปปไป สาริปฺตฺโต
อโหสิ, เวชฺโช ปน อหเมวา"ติ.

วิสฺวนฺตชาตกฺวณฺณนา นวมา.

และด้วยมนต์ ให้ศีลแก่ผู้แล้วกล่าวว่า
"ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป เจ้าอย่าได้เบียดเบียน
ใคร ๆ" ดังนี้ แล้วปล่อยไป.

แม้พระศาสดาตรัสว่า "ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย สาริปุตระยอมสละชีวิต ไม่ยอม
รับ (คืน) อีกซึ่งสิ่งที่ตนทิ้งแล้ว เพียง
ครั้งเดียว" ดังนี้ ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มา (แสดง) แล้ว ทรงสืบอนุสนธิ
ประชุมชาดกว่า "ดูในกาลนั้น ได้เป็น
สาริปุตระ, ส่วนหมอ คือเราตถาคตนั่นเอง"
ดังนี้.

พรรณनावิสฺวันตชาตก ที่ ๙ จบ.

๑๐. กุฑทาลชาตก (๗๐)

๗๐. “น ตัม ชิตัม สาทู ชิตัม
 ยัม ชิตัม อวชิยุยติ
 ตัม โข ชิตัม สาทู ชิตัม
 ยัม ชิตัม นาวชิยุยตี”ติ.

กุฑทาลชาตกั ทสมั.

๑๐. กุฑทาลชาตก (๗๐)

๗๐. “ความชนะใด กลับแพ้ได้ ความ
 ชนะนั้น ไม่เป็นความชนะที่ดี
 ความชนะใด ไม่กลับแพ้ได้ ความ
 ชนะนั้นแล เป็นความชนะที่ดี”

กุฑทาลชาตก ที่ ๑๐.

๑๐. กุททาลชาตกถวณนา

(๗๐)

น ตัม ชิตัม สาธุ ชิตนฺติ อิมํ
 สตุถา เขตวเน วิหฺรณฺโต จิตฺตหตุถ-
 สารีปฺตุตํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร สาวตฺถิยํ เอโก กุลทวารโก.
 อถกทิวสํ กสิตุวา อาคจฺจนฺโต วิหฺรํ
 ปวิสิตุวา เอกสฺส เถรสฺส ปตฺตโต
 สนิหฺมํ มจฺจรูปณฺีตโกชนํ ลภิตฺวา
 จินฺเตสิ “มยํ รตฺตินฺทิวํ สหตุเถน
 นานากมฺมานิ กุจฺมานาปิ เอวรूपิ
 มจฺจราหริํ น ลภาม, มยาปิ สมณฺเณ
 ภวิตพฺพนุ”ติ.

โส ปพฺพชิตฺวา มาสขุตฺตมาสจฺจเยน
 อโยนิโส มนสิกโรนฺโต กิเลสฺวสิโก
 หุตฺวา วิพฺพมิตฺวา ปุณฺ ภาตฺเตน
 กิลมนฺโต อาคนฺตุวา ปพฺพชิตฺวา
 อภิธมฺมํ อุกฺคณฺหิ. อิมินาว อฺปาเยน
 ฉ วาเร วิพฺพมิตฺวา ปพฺพชิตฺ. ตโต
 สตุตฺตเม ภิกฺขุภาเว สตุตฺตปฺปรณฺนิโก

๑๐. พรรณนาคุททาลชาดก

(๗๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระ
 จิตตหัตถสาลีบุตร ตรีชาดกนี้ มีคำ
 เริ่มต้นว่า น ตัม ชิตัม สาธุ ชิตัม
 ดังนี้
 เป็นอาทิ.

เล่ากันว่า ท่านจิตตหัตถสาลีบุตร
 นั้น เป็นกุลทวารกคนหนึ่งในเมืองสาวัตถี.
 อยู่มาวันหนึ่ง เขาไถนาแล้ว ขากลับแวะ
 เข้าไปสู่พระวิหาร ได้โภชนะอร่อยและ
 ประณีตที่ตนชอบจากบาตรของพระเถระ
 รูปหนึ่ง จึงคิดว่า “ถึงเราจะกระทำ
 การงานต่างๆ ด้วยมือของตนตลอดคืน
 ตลอดวัน ก็ไม่ได้อาหารอันอร่อยเห็น
 ปานนี้, เราจะต้อง (บวช) เป็นสมณะ
 บ้าง”.

เขาบวชแล้ว ครั้นเวลาผ่านไปครึ่งเดือน
 และเดือนหนึ่ง เมื่อกระทำไว้ในใจโดยไม่
 แยกคาย ก็ตกอยู่ในอำนาจกิเลส จึงสึก
 (ออกมา) เมื่อลำบากด้วยภักดิ์อีก ก็ได้
 (กลับ) มาบวช เรียบพระอภิธรรม. ท่าน
 สึกแล้วบวช โดยอุบายนี้ถึง ๖ ครั้ง.
 ต่อมาในความเป็นภิกษุครั้งที่ ๗ ท่าน

หุดวา พหุณฺณํ ภิกขุณฺณํ ธมฺมํ วา เจนฺโต
วิปัสสนํ วฑฺฒตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ.

อถ สฺส สหายกา ภิกขุ "กึ นุ ไซ
อาวุโส จิตฺตหตฺถ ปุพฺเพ วิย เต
เอตฺรหิ กิเลสา น วฑฺฒนฺตึ"ติ
ปริหาสํ กเรฺสุ.

"อาวุโส อภพฺโพทานานํ อิตฺโต ปฏฺฐาย
คินฺนิภาวายา"ติ.

เอวํ ตสฺมึ อรหตฺตํ ปตฺเต
ธมฺมสภายํ กถา อุตฺปาที "อาวุโส
เอวรฺุปฺสฺส นาม อรหตฺตสฺส อฺุปฺนิสฺสเย
สตี อายสฺมา จิตฺตหตฺถสสาริปฺตฺโต
ฉกฺขตฺตํ อฺุปฺปุพฺพชิตฺโต, อโห มหาโทโส
ปฺุฏฺชนภาโว"ติ.

สตุถา อาคฺนฺตฺวา "กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สฺนฺนินฺนินฺนา"ติ ปุจฺจิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "ภิกฺขเว
ปฺุฏฺชนจิตฺตํ นาม ลหุกํ พุณฺนิกฺคนฺ,
อารมฺมณฺวเสน คฺนฺตฺวา อลฺลียตี,
เอกวารํ อลฺลีนํ น สกฺกา โหตี ชิปรุ
โมเจตุ, เอวรฺุปฺสฺส จิตฺตสฺส ทมโ
สฺสาธุ, ทนฺตเมว หิ ตํ สฺขํ อวฺาหตี.

ก็ได้เป็นผู้ทรงพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์
บอกรรรมแก่ภิกษุจำนวนมาก (ทั้งได้)
เจริญวิปัสสนา ก็ได้บรรลุพระอรหัต.

ครั้งนั้น พวกภิกษุผู้เป็นสหายของท่าน
พากันกระทำการเย้ยหยันว่า "จิตตหตถ
ผู้มีอายุ บัดนี้กิเลสของท่านไม่เจริญ
เหมือนเมื่อก่อนดอกหรือ".

ท่านตอบว่า "ท่านผู้มีอายุ ตั้งแต่บัดนี้
เป็นต้นไป ข้าพเจ้าไม่สมควรที่จะเป็น
คฤหัสถ์".

เมื่อท่านจิตตหตถสารีบุตร ได้
บรรลุพระอรหัตแล้วอย่างนี้ การสนทนา
กันก็เกิดขึ้นในธรรมสภาว่า "ท่านผู้มีอายุ
เมื่ออุปนิสัยแห่งพระอรหัตเห็นปานนี้มีอยู่
ท่านจิตตหตถสารีบุตร (ยัง) สึกถึงหกครั้ง,
โอ ความเป็นปฺุฏฺชนมีโทษมาก".

พระศาสดา เสด็จมาแล้วตรัสถามว่า
"ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเข
นั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร" เมื่อ
ภิกษุกราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" แล้ว
ตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาจิต
ของปฺุฏฺชนเป็นธรรมชาติเบา ข่มไม่ได้ยาก,
(มัก)จะไปติดข้อง ด้วยอำนาจอารมณ์,
บุคคลที่ติดข้องอยู่เพียงครั้งเดียว ก็ไม่
สามารถจะเปลื้องออกได้โดยเร็ว, การ

ฝึกจิตเห็นปานนี้ เป็นการดี. เพราะ
จิตนั้นที่ฝึกแล้วเท่านั้น ย่อมนำความสุข
มาให้.

ทุณฺณิคุคฺคหฺสฺส ลหฺุโน
ยตฺถ กามนิปาติโน
จิตฺตสฺส ทมโถ สารุ
จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหนิ^๑

การฝึกจิตที่เป็นธรรมชาติ ช่ม
ได้ยาก ที่เบา มีปกติตกไปตาม
ความใคร่ ในอารมณ์อันใด
อันหนึ่ง ยังประโยชน์ให้สำเร็จ
จิตที่ฝึกแล้วนำสุขมาให้.

ตสฺส ปน ทุณฺณิคุคฺคหฺนตฺตาย ปุพฺพเพปี
ปณฺฑิตา เอตํ กุทฺทาลกํ นิสฺสาย ตํ
ชฺหิตฺตุํ อสฺสกุณฺดา โลกวเสณ ฉกฺขตฺตํ
อุปฺปพฺพชิตฺวา สตฺตเม ปพฺพชิตภาเว
ณานํ อุปฺปาเทตฺวา ตํ โลกํ
นินฺคฺคณฺหิสู^๑ติ วตฺวา อตีตํ อาหริ.

ก็เพราะจิตนั้นช่มได้ยาก บัณฑิตแม้ใน
ครั้งก่อน อาศัยจอบอันเดียว ยังไม่
สามารถจะละทิ้งจอบนั้นได้ จึงฝึกถึง
๖ ครั้ง ด้วยอำนาจความโลภ แต่เมื่อ
บวชครั้งที่ ๗ ทำสมาธิให้เกิดขึ้น ก็ช่ม
ความโลภนั้นเสียได้” ดังนี้แล้ว ทรงนำ
อดีตนิทานมาตรัสเล่า.

อตีเต พาวราณสิยํ พุรฺหมตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต ปณฺณิกุเล
นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปาปฺณิ,
“กุทฺทาลปณฺฑิต”ติสฺส นามํ อโหสิ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี
พระโพิสสัตว์บังเกิดในตระกูลชาวสวนผัก
ถึงความเป็นผู้รู้ดีเยงสา, ท่านได้นามว่า
“กุททาลบัณฑิต”.

โส กุทฺทาลเกณ ภูมิปริกมฺมํ กตฺวา
ทากญฺเจว อลาพุกฺมณฺชเฬาลุกาทีนิ
จ วปีตฺวา ตานิ วิกุกฺกณฺโต กปณฺชิวัก

ท่านกุททาลบัณฑิตนั้น กระทำการ
เตรียมดินด้วยจอบ แล้วหว่านพืชพันธุ์ผัก
และน้ำเต้า พักเขียว พักเหลืองเป็นต้น

^๑ พ. ธ. ๒๕ / ๑๙.

กบปเลสิ. ตณฺหิสฺส เอกํ กุทฺททาลกํ
 จเปตฺวา อญฺญํ ฐนํ นาม นตฺถิ.
 โส เอกทิวสํ จินฺตสฺสิ "กํ เม
 ฆราวาเสณ, นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิสฺสสามี"ติ.
 อเถกทิวสํ ตํ กุทฺททาลกํ ปฏิจฺจนฺนุญฺจาเน
 จเปตฺวา อีสิปพพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา ตํ
 กุทฺททาลกํ อญฺญสฺสริตฺวา โสกํ จินฺหิตฺตุํ
 อสกุโณนฺโต กุณฺจกุทฺททาลกํ นิสฺสสาย
 อุปฺปพฺพชฺชํ. เอวํ ทุตฺติยมฺปิ, ตตฺติยมฺปิติ
 ฉ วาเร ตํ กุทฺททาลกํ ปฏิจฺจนฺนุญฺจาเน
 นิกฺขิปิตฺวา ปพฺพชิตฺวา เจว อุปฺปพฺพชิตฺวา
 จ.

สตุตฺตเม ปน วาเร จินฺตสฺสิ "อหํ อิมํ
 กุณฺจกุทฺททาลกํ นิสฺสสาย ปฺนปฺนํ
 อุปฺปพฺพชิตฺวา, อิทานิ นํ มหานทฺธิยํ
 ปกฺขิปิตฺวา ปพฺพชิสฺสสามี"ติ นทีตีริ
 คนฺตฺวา "สจฺจสฺส ปตฺติตฺตฺตฺตฺตํ ปสฺสสฺสสามิ,
 ปฺน อาคนฺตฺวา อุตฺตริตฺตฺตฺตฺตํ
 ภาเวยฺยา"ติ ตํ กุทฺททาลกํ ทณฺฑเท
 คเหตุว นาคพลฺโล ภามสมฺปนฺโน
 สีสฺสสฺส อุปริภาเค ติกฺขตฺตฺตํ อวชิตฺตฺตฺตฺตํ
 อกฺขิณี นิมฺมิเลตฺวา นทิมชฺชฺชเม
 ชิปิตฺวา "ชิตํ เม ชิตํ เม"ติ ติกฺขตฺตฺต
 นาทํ นทิตฺ.

ชายฝึกเป็นต้นเหล่านั้น เลี้ยงชีพอยู่อย่าง
 คนจน ๆ. ความจริง ท่านภททาล บัณฑิต
 นั้น ไม่มีทรัพย์อย่างอื่นเลย นอกจาก
 จอบอันเดียว. ในวันหนึ่ง ท่านคิดว่า
 "ประโยชน์อะไรด้วยการอยู่ครองเรือน,
 เราจะออกบวชละ". ภายหลังวันหนึ่ง
 ท่านภททาลบัณฑิต ได้เก็บจอบนั้น
 ไว้ในที่มืดซิด บวชเป็นฤๅษีหวนรำลึกถึง
 จอบนั้นแล้วไม่อาจจะตัดความโลกได้
 จึงได้สึกเพราะอาศัยจอบเหี้ยน. ท่านจึง
 ช้อนจอบนั้นไว้ในที่มืดซิด แล้วบวชและ
 สึกแม้ครั้งที่ ๒, แม้ครั้งที่ ๓ อย่างนี้สิ้น
 ๖ ครั้ง ด้วยประการฉะนี้.

แต่ในครั้งที่ ๗ ท่านกลับได้คิดขึ้นมาว่า
 "เราอาศัยจอบเหี้ยนเล่มนี้ จึงได้สึก
 บ่อย ๆ, ที่นี้เราจักโยนมันลงในแม่น้ำใหญ่
 แล้วบวช" (ครั้นคิดดังนี้แล้ว) ก็เดินไปสู่
 ฝั่งแม่น้ำ คิด (ต่อไป) ว่า "ถ้าเราเห็นที่
 ซึ่งจอบนั้นตก, ความต้องการที่จะงม
 จอบนั้นขึ้นมาอีกก็จะต้องมี" จึงจับจอบ
 นั้นที่ด้ามเป็นผู้มีกำลัง ดุจช่างสาร
 สมบูรณ์ด้วยเร็วแรง หมุน ๓ รอบ เหนือ
 ศีรษะหลังบตา (๒ ข้าง) เหวี่ยงลงไปกลาง
 แม่น้ำแล้ว บันลือเสียงดัง ๓ ครั้งว่า
 "เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว".

ตสมึ ขณ พาราณสีราชา ปจฺจนฺตํ
 วุปลเมตฺวา อาคโต นทียา สีสํ
 นุหยาติตฺวา สพุพาลงฺการปฏิมณฺหิตโต
 หตฺถิกุขนุเรณ คจฺจนฺมาโน ตํ โพรสิตฺตฺสฺส
 สพุทํ สุตฺวา "อโย นฺริโส 'ชิตํ เม
 ชิตํ เม'ติ วทติ, โโก นุ โข เอเตน
 ชิตโต, ปกฺโกสธ นนฺ'ติ ปกฺโกสธาเปตฺวา
 "โก นฺริส อหํ ตาว วิชิตฺสงฺคาโม
 อิทานิ ชยํ คเหตุวฺวา อาคจฺจามิ, ตยา
 ปน โโก ชิตโต"ติ ปุจฺฉิ.

ขณะนั้น พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงปราบ
 ชายแดนราบคาบแล้ว เสด็จกลับมา
 ทรงทรงสนานพระเศียรในแม่น้ำ ประดับ
 พระองค์ ด้วยเครื่องประดับทั้งปวง
 ประทับอยู่บนคอช้าง เสด็จไป ได้ทรง
 สดับเสียงของพระโพรสิตฺรฺนั้นแล้ว รับสั่ง
 ให้เรียกมาด้วยพระดำรัสว่า "ชายคนนี้
 กล่าวว่ 'เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว'
 ชายคนนี้ ชนะใครกันหนอ พวกท่านจง
 เรียกเขามา" แล้วตรัสถามว่า บุรุษผู้เจริญ
 เราชนะสงครามแล้วก่อน กำชัยชนะ
 มาเดี๋ยวนี, แต่ท่านชนะใคร".

โพรสิตฺโต "มหाराช ตยา สงฺคามสฺตมฺปิ
 สงฺคามสฺหสฺสุมฺปิ สงฺคามสฺตสฺหสฺสุมฺปิ
 ชินฺนุเตน ทุชฺชิตเมว กิเลสํ
 อชิตตฺตฺตา, อหฺมฺปน มม อพฺภนฺตเร
 โลกํ นิคฺคณฺนุโต กิเลสํ ชินฺนุ"ติ
 กเถนฺโตเยว มหานที โอลิเกนฺโต
 อาไปกฺสิณฺชฺฌานํ^๑ นินฺพุตฺเตตฺวา
 ฌานสฺมาปตฺตานุภาเว^๒ อากาเส
 นิสีทิตฺวา รมฺโอบ รมฺมํ เทเสนฺโต
 อิมํ คาถมาห

พระโพรสิตฺรฺกราบทูลว่า "ข้าแต่มหाराช
 พระองค์จะทรงชนะสงคราม ถึงร้อยครั้ง
 พันครั้ง แสนครั้งก็ตาม ก็เป็นการชนะ
 ที่ไม่ดีอยู่นั่นเอง เพราะยังมีได้ชนะกิเลส,
 ส่วนข้าพระองค์ ช่มความโลกในภายใน
 ของข้าพระองค์ ชนะกิเลสได้แล้ว" ดังนี้
 พลังมองไปยังแม่น้ำใหญ่ ทำฌานมี
 อาไปกฺสิณ (เพ่งน้ำ) เป็นอารมณ์ให้
 เกิดขึ้น แล้วนั่งในอากาศ ด้วยอาณูภาพ
 แห่งฌานสมาบัติ แสดงธรรมแก่พระราชา
 กล่าวคาถานี้ว่า

^๑ จ. อาไปกฺสิณารมฺมณฺ ฌานํ.
^๒ จ. สฺมฺปตฺตานุภาโว.

๗๐. "น ตัม ชิตัม สาธุ ชิตัม
 ยัม ชิตัม อวชิยุยติ
 ตัม ไช ชิตัม สาธุ ชิตัม
 ยัม ชิตัม นาวชิยุยตี"ติ.

ตตถ น ตัม ชิตัม สาธุ ชิตัม ยัม
 ชิตัม อวชิยุยตีติ ยัม ปัจจามิตฺเต
 ปราชินิตฺวา ภูทัง ชิตัม ปฏิลทฺธัม ปุณ
 เตหิ ปัจจามิตฺเตหิ อวชิยุยติ, ตัม ชิตัม
 สาธุชิตนฺนาม น โหติ. กสฺมา ปุณ
 อวชิยนโต.

อปโร นโย : ชิตัม วุจฺจติ ชโย. โย
 ปัจจามิตฺเตหิ สทฺธิ ภูทณฺนิตฺวา อธิคโต
 ชโย ปุณ เตสฺส ชินฺนุเตสฺส ปราชโย
 โหติ, โส น สาธุ น โสภโน.
 กสฺมา? ยสฺมา ปุณ ปราชโยว โหติ.

ตัม ไช ชิตัม สาธุ ชิตัม ยัม ชิตัม
 นาวชิยุยตีติ ยัม ไช ปน ปัจจามิตฺเต
 นิम्मเถตฺวา ชิตัม ปุณ เตหิ น อวชิยุยติ,
 โย วา เอกวารัม ลทฺโธ ชโย ปุณ
 ปราชโย น โหติ, ตัม ชิตัม สาธุ ชิตัม
 โสภณัม, โส ชโย สาธุ โสภโน นาม
 โหติ. กสฺมา? ปุณ นาวชิยนโต.

๗๐. "ความชนะใด กลับแพ้ได้ ความ
 ชชนะนั้น ไม่เป็นความชนะที่ดี
 ความชนะใด ไม่กลับแพ้ได้ ความ
 ชชนะนั้นแล เป็นความชนะที่ดี"
 ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น สองบาท
 พระคาถาว่า น ตัม ชิตัม สาธุ ชิตัม
 ยัม ชิตัม อวชิยุยติ ความว่า ความชนะ
 ที่บุคคลปราบปรามปัจจามิตร ได้ชัยชนะ
 คือยึดเอาแว่นแคว้นมาได้ แล้วกลับแพ้
 ปัจจามิตรเหล่านั้นแม้อีก นั้นชื่อว่า
 ไม่เป็นการชนะที่ดี. เพราะเหตุไร เพราะ
 กลับแพ้อีก.

อีกนัยหนึ่ง : ความชนะท่านเรียกว่า ชิต.
 ความชนะใด ที่บุคคลรบกับปัจจามิตร
 ได้มา ครั้นปัจจามิตรกลับชนะอีกก็
 พ่ายแพ้, ความชนะนั้นไม่ดี คือไม่งาม.
 เพราะเหตุไร? เพราะกลับแพ้ได้อีก.

ด้วยสองบาทพระคาถาว่า ตัม ไช ชิตัม
 สาธุ ชิตัม ยัม ชิตัม นาวชิยุยติ
 พระโพธิสัตว์นั่งในอากาศนั่นเอง แสดง
 ธรรมแก่พระราชาด้วยพุทธลีลาว่า การ
 ที่บุคคลย่ำยีปัจจามิตรได้ชัยชนะ ไม่
 กลับแพ้ปัจจามิตรเหล่านั้นอีก จัดว่า
 เป็นความชนะที่ดี คืองาม, หรือว่า

ตสฺมา ตูว มหาราช สตฺกฺขตฺตุมฺปิ
 สหสฺสฺกฺขตฺตุมฺปิ สตฺสหสฺสฺกฺขตฺตุมฺปิ
 สงฺคามสฺสึ ชินิตฺวาปิ สงฺคามโยโร
 นาม น โหติ. กิการณา ? อตฺตโน
 กิเลสํ อชิตฺตฺตา. โย ปน เอกวารฺปิ
 อตฺตโน อพฺภนฺตฺเร กิเลสํ ชินาติ,
 อโย อุตฺตมสงฺคามสฺสโยโรติ อากาเส
 นิสินฺนโกว พุทฺธสฺสึพฺหาย ญฺญโณ ญฺมมํ
 เทเสสิ.

อุตฺตมสงฺคามโยธภาโว ปนตฺถ

"โย สหสฺสึ สหสฺเสน
 สงฺคามํ มานุเส ชิน
 เอกญฺจ เขยฺยมตฺตานํ
 ส เว สงฺคามชุตฺตโม"ติ.^๑

ญฺญโณ ปน ญฺมมํ สฺถนฺนตฺสฺเสว
 ตทฺทคฺปฺพานวเสน กิเลสํ ปหีนา,
 ปพฺพชฺชชย จิตฺตํ นมิ. ราชพลฺลสฺสาปิ
 ตเถว กิเลสํ ปหิยฺยิสฺสุ.

ความชนะที่ได้ครั้งเดียว จะไม่กลับเป็น
 การพ่ายแพ้อีก จัดว่า เป็นความชนะที่ดี
 คืองาม. เพราะเหตุไร? เพราะไม่กลับแพ้
 อีก. ข้าแต่มหาราช เพราะเหตุนั้น
 แม้พระองค์จะทรงชนะขุนศึกตั้งร้อยครั้ง
 พันครั้ง แสนครั้ง ก็ยังเฉลิมพระนามว่า
 จอมทัพหาได้ไม่. เพราะเหตุไร? เพราะ
 เหตุว่า ยังมีได้ชนะกิเลสของพระองค์เอง.
 ก็ผู้ใดชนะกิเลสในภายในของตนได้ แม้
 ครั้งเดียว, ผู้นี้จัดว่าเป็นยอดนักรบใน
 สงครามผู้สูงสุดได้.

ก็ความเป็นนักรบชั้นยอดในสงครามใน
 ความซื่อ (มีพระสูตรนี้เป็นบทสาธก) ว่า

"ผู้ใด ชนะหมู่มนุษย์ในสงคราม
 ถึงล้านคน ผู้นี้ หาชื่อว่าผู้ชนะ
 สูงสุดในสงครามไม่ ส่วนผู้ใด
 ชนะตนเองเพียงผู้เดียว ผู้นั้นแล
 เป็นผู้ชนะสูงสุดในสงคราม" ดังนี้.

อนึ่ง เมื่อพระราชาทรงสดับธรรม
 อยู่นั่นเอง ก็ทรงละกิเลสได้ด้วยอำนาจ
 ตทังคปหาน (คือละได้ชั่วคราว), พระ
 หนุทัยจึงน้อมไปในบวรพชา. ถึงพวกพล
 ของพระราชา ก็ละกิเลสได้เช่นเดียวกัน.

^๑ พ. ๕. ๒๕/๒๘.

ราชา "อิทานิ ตุมะห กห คมิสุสธา"ติ
โพธิสตุตฺ ปุจฺฉิ.

"หิมวณฺตํ ปวิสิตฺวา อธิสิปฺพพฺพชฺชํ
ปพฺพชิสฺสุสामी มหาราชา"ติ. ราชา
"เตนหิ อหฺมปิ ปพฺพชิสฺสุสामी"ติ
โพธิสตุเตเนว สทุธิ นิฏฺขมฺหิ, พลกาโย
พฺรหฺมณคฺคหปติกา สพฺพวา เสนิโยติ
สพฺพโหปี ตสฺมึ จาเน สนฺนิปติโต
มหาชนกาโย ญญภา สทุธิเยว นิฏฺขมฺหิ.

พาราณสีวาสิโนปี "อุมฺหากํ กิร ราชา
กฺุทฺทลปณฺชิตตฺสส ธมฺมเทสนํ สุตฺวา
ปพฺพชฺชาภิมุโข หุตฺวา สทุธิ พลกาเยน
นิฏฺขนฺโต, "มยํ อธิ กิ กวิสฺสามา"ติ
ทฺวาทสโยชนิกาย พาราณสียา
สกลนคฺรวาสิโน นิฏฺขมฺหิสฺสุ. ทฺวาทส-
โยชนิกา ปริสา อโหสิ, ตํ อาทาย
โพธิสตุโต หิมวณฺตํ ปาวิสฺสิ.

ตสฺมึ ขณฺเ สกฺกสฺส เทวญฺโถ
นิสิณฺนาสนํ อุนฺนุหาการํ ทสฺเสสิ. โส
อาวชฺชมาโน "กฺุทฺทลกปณฺชิตโต
มหาภินิฏฺขมฺหํ นิฏฺขนฺโต"ติ. ทิสฺวา
"มหาสมาคโม ภวิสฺสติ, วสนฺนฺจฺฉานํ

พระราชาตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า "บัดนี้
ท่านจักไปที่ไหน".

พระโพธิสัตว์ทูลว่า "ข้าแต่มหา
ราชา ข้าพระองค์จักเข้าสู่ป่าหิมพานต์ บวช
เป็นฤาษี". พระราชาตรัสว่า "ถ้าเช่นนั้น
แม้ข้าพเจ้าก็จักบวช" แล้วก็เสด็จออกไป
กับพระโพธิสัตว์นั้นแล, หมู่มหาชนที่
ประชุมกันในที่นั้นแม่ทั้งหมด คือหมู่พล
พราหมณ์ คหบดี ทหารทุกคนก็พากัน
ออกไปกับพระราชา นั้นแล.

แม้ชาวเมืองพาราณสี ได้กล่าวกันว่า
"ทราบข่าว พระราชาของพวกเรา ทรง
สดับธรรมเทศนาของอุททลบัณฑิต ทรง
มุ่งมั่นสู่การบรรพชา เสด็จออกทรงผนวช
กับหมู่พล, พวกเรจักทำอะไรในเมืองนี้
เล่า" ชาวเมืองทั่วทั้งพระนครพาราณสี
อันมีปริมาณพลถึง ๑๒ โยชน์ พากันออก
(บวช) แล้ว. บริษัทได้มีปริมาณพลถึง ๑๒
โยชน์, พระโพธิสัตว์ได้พาบริษัทนั้นเข้าสู่
ป่าหิมพานต์แล้ว.

ขณะนั้น อาสนะ (ที่ประทับนั่ง)
ของท้าวสักกเทวราชได้แสดงอาการร้อน.
ท้าวเธอทรงรำพึงอยู่ ได้ทอดพระเนตร
เห็นว่า "อุททลบัณฑิตออกเพื่อคุณ
อันยิ่งใหญ่ (บวช)" ทรงดำริว่า "จักมี

ลหุ วุฏฐิตี^๑ติ วิสสุกมม^๑ อามนเตตวา
 "ตาต กุททาลปนุทีโต มหาภินิกขมน
 นิกขนุโต, วสนนุจัน ลหุ วุฏฐิตี,
 ตวั หิมวนตปพเทส คนตุวา สเม
 ภูมิภาเค ทีฆโต ตีสโยชน วิตุถารโต
 ปณณรสโยชน อสสมปที มาเปที"ติ
 อาห. โส "สาธุ เทวา"ติ ปฏิสสุณิตวา
 คนตุวา ตตา อกาสิ.

อยมเมตถ สงเขโป, วิตุถาโร ปน
 หตติपालชาตเก อภาวิวิสสติ.

อิทญจ ธีเตตญจ เอกปริจเจทเมว.
 อตตโน วสนนุจันเมว
 อคมาสิ.

วิสสุกมโมปี อสสมปเท ปณณสาล
 มาเปตวา ทุสสุทเท มิเค จ สกุณ
 จ อมนุสเส จ ปฏิกุกมาเปตวา เตน
 เตน ทิสภาเคน เอกปทิกมคัค
 นิมนินิตวา^๒ อตตโน วสนนุจันเมว
 อคมาสิ.

กุททาลปนุทีโตปี ตปริส อาทาย
 หิมวนต ปวิสิตวา สกุทตติย

มหาสมมาคม ท่านควรจะได้สถานที่อยู่"
 ดังนี้ ตรัสเรียกวิสสุกรรมเทพบุตรมาแล้ว
 รับสั่งว่า "ดูกรพ่อ กุททาลบัณฑิต
 ออกบวช ท่านควรจะได้สถานที่อยู่,
 ท่านจงไปสู่หิมวันตประเทศ นิรมิต
 อาศรมบถยาว ๓๐ โยชน์ กว้าง ๑๕
 โยชน์ ในภูมิภาคอันราบเรียบ".
 วิสสุกรรมนั้นรับ (เทวบัญญัติ) ว่า "ดีละ
 พระเจ้าข้า" ได้ไปกระทำอย่างนั้นแล้ว.

นี่เป็นความย่อในที่นี้, ส่วนความพิสดาร
 จักมีแจ้งในหัตติपालชาดก.

จริงอยู่ เรื่องกุททาลบัณฑิตชาดกนี้
 และเรื่องหัตติपालชาดกนั้น เป็นปริเฉท
 เดียวกันนั่นเอง. ๒๕ ใน

ฝ่ายวิสสุกรรมเทพบุตร ได้นิรมิต
 บรรณศาลาในอาศรมบถ โสเนอ นก
 ที่มีเสียงรบกวน และพวกอมนุษย์ให้ถอย
 ออกไปเสีย แล้วได้นิรมิตหนทางเดินได้
 แต่ผู้เดียวตามทิศภาคนั้น ๆ แล้วจึง
 กลับไปสู่ที่อยู่ของตน.

ฝ่ายกุททาลบัณฑิตพาเอาบริษันั้นเข้าไป
 สูป่าหิมพานต์ ถึงอาศรมบถที่ท้าวสักกะ

^๑ อ. วิสสุกมม.
^๒ อ. มาเปตวา.

อสุสมปที คนุตวา วิสุสุมเมน มาปิต
ปพพิชิตปริกขาริ คเหตุวา ปจัม
อตุตนา ปพพิชิตวา ปจจา ปริส
ปพพาเซตวา อสุสมปที ภาเซตวา
อทาลี.

สตต ราชานอ สตต รชชานิ ฉททยีส.
ตีสโยชนั อสุสมปที ปุริ.

ภูกทาลปณฺทิตโต เสสกลิณฺสุปี ปริกมุํ
กตุวา พุรหุมวิหาเร ภาเวตวา
ปรีสาย กมุมนุจัน อัจจิกฺขิ, สพฺเพ
สมาปตฺติลาภิโน หุตวา พุรหุมวิหาเร
ภาเวตวา พุรหุมโลกปรายนา อเหตุ.

เย ปน เตสํ ปาริจริยํ อกัสุ, เต
เทวโลกปรายนา อเหตุ.

สตถา "เอวํ ภิกฺขเว จิตฺตํ
นาเมตํ กิเลสวเสน อลฺลสินํ ทุมโมจยํ
โหติ, อุปปนฺนา โลกธมฺมา ทุปฺปชหา,
เอวรูปเปปี ปณฺทิตเต อญฺญาณ
กโรนฺตี"ติ อิมํ ธมฺมเทสนํ อahrtฺวา
สจฺจานิ ปกาเสสิ, สจฺจปริโยसान
เกจิสิตาปนฺนา อเหตุ, เกจิส
กทาคามิโน, เกจิสอนาคามิโน, เกจิส

ประทานให้ ถือเอาเครื่องบริขารแห่ง
บรรพชิต ที่เทพบุตรวิสุสุมณนิรมิตไว้
ให้แล้ว ตนเองบวชก่อน แล้วให้บริษัท
บวชในภายหลัง ได้แบ่งอาศรมบทให้.

พระราชานอ พระองค์ ทรงสละราชสมบัติ
๗ พระนคร (มาทรงผนวชด้วย).
อาศรมบท มีปริมนทลได้ ๓๐ โยชนั
เต็มแล้ว.

ภูกทาลบัณฑิต กระทำบริกรรมในกลิน
ที่เหลือ เจริญพรหมวิหารธรรม แล้วบอก
พระกรรมฐานแก่บริษัท, ดาบสทั้งหมด
ได้สมาบัติ เจริญพรหมวิหารธรรม ได้มี
พรหมโลกเป็นที่ไปเบื้องหน้า.

ส่วนเหล่าชน ที่กระทำการบำรุงดาบส
เหล่านั้นอยู่, ก็ได้มีเทวโลกเป็นที่ไป
เบื้องหน้า.

พระศาสดาตรัสว่า "ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าจิตนี้ ติดแน่นด้วย
อำนาจกิเลสแล้ว เปลื้องได้ยากอย่างนี้,
โลกธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นสภาวะที่ละ
ได้ยาก, ย่อมกระทำผู้เป็นบัณฑิต
เห็นปานนี้ให้เป็นผู้ไม่รู้" ดังนี้ ครั้นทรง
นำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรง
ประกาศสัจจะทั้งหลาย, ในเวลาจบสัจจะ

อรรถตุตฺถิ ปาปุณฺณิสฺสุ.

สตฺถาปี อนุสนฺธิ สมฺมุตฺวา ชาตกํ
สโมธานฺสิ "ตทา ราชา อานนฺโท
อโหสิ, ปริสา พุทฺธปริสา,
กุกฺกุทาลปณฺชิตโต ปน อหเมวา"ติ.

กุกฺกุทาลชาตกวรรณนา ทสฺมา.

อิตฺถิวคฺโค สตฺตโม.

บางพวกได้เป็นพระโสดาบัน, บางพวก
ได้เป็นพระสกทาคามี, บางพวกได้เป็น
พระอนาคามี,บางพวกได้บรรลุพระอรหัต.

แม้พระศาสดา ทรงสืบอนุสนธิ ประชุม
ชาดกว่า "พระราชาในครั้งนั้น ได้มาเป็น
อานนท์, บริษัท ได้มาเป็นพุทธบริษัท,
ส่วนกุกกุทาลบัณฑิต คือเราตถาคตนี้แล".

พรรณนากุกกุทาลชาดก ที่ ๑๐ จบ.

อิตถิวรรคที่ ๗ จบ.

ตสุตฺตทานิ

อสาตมฺนตฺตฺตฺตํ
ตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ ทุราชานํ
อนนิตฺตํ มุทฺตฺตฺตฺตํ
อจฺจจฺจจฺจจฺจจฺจจํ สํเกตํ
วิสฺวณฺตํ กุทฺทาลกฺกนฺตฺตํ.

**ประมวลชาดกแห่งอิติวุตตรคัมมัฏ
ดังนี้**

อสาตมฺนตฺตฺตฺตํ ๑ อํตฺตฺตฺตฺตํ
ชาดก ๑ ตํกฺกชาดก ๑
ทุราชานชาดก ๑ อนนิตฺตฺตฺตํ ๑
มุทฺตฺตฺตฺตํ ๑ อจฺจจฺจจฺจจฺจจฺจจํ ๑
สํเกตชาดก ๑ วิสฺวณฺตชาดก ๑
กุทฺทาลชาดก ๑.

